

POLICIJA I SIGURNOST

Broj 2/19.

- 111 Sanja Delač Fabris, Krunoslav Borovec: Stavovi prema određenim karakteristikama žena u policiji
- 130 Igor Vuletić, Petra Šprem: Materijalnopравни aspekti kaznenog djela silovanja u hrvatskoj sudskoj praksi
- 156 Lana Milivojević, Rahela Valentić: Pojedine karakteristike kaznenog djela Zloupotrebe položaja i ovlasti kroz sudsku praksu Županijskog suda u Zagrebu s naglaskom na kažnjavanje počinitelja, posebno policijskih službenika
- 192 Mirjana Kondor-Langer, Stjepan Gluščić: Praktični aspekti ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na dob i spol

Polic. sigur. (Zagreb) – god. 28 – br. 2, str. 111 – 240, Zagreb, travanj – lipanj 2019.

POLICIJA I SIGURNOST

Godina 28 – Broj 2/19.

Časopis je u razdoblju od 1953. do 1991. godine izlazio pod nazivom Priručnik za stručno obrazovanje radnika organa unutrašnjih poslova

Polic. sigur. (Zagreb) – god. 28 – br. 2, str. 111 – 240, Zagreb, travanj – lipanj 2019.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske

Nakladnik/Publisher: **Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske**, Policijska akademija/
Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Police Academy

Za nakladnika/For the Publisher: Dubravko Novak

Uređivački odbor/Editorial Board: Nikola Milina, mr. sc. Cvjetko Obradović, Ante Delipetar, Dubravko Novak, dr. sc. Davorka Martinjak

Stručni odbor/Expert Board: dr. sc. Krunoslav Borovec (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), dr. sc. Ruža Karlović (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), dr. sc. Ivana Glavina Jelaš (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), dr. sc. Mirjana Kondor-Langer (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), doc. dr. sc. Josip Pavliček (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), prof. dr. sc. Leo Cvitanović (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), prof. dr. sc. Marija Definis-Gojanović (Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu), doc. dr. sc. Zvonimir Tomičić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, prof. dr. sc. Gorazd Meško (Fakulteta za varnostne vede Univerza v Mariboru, Republika Slovenija), prof. dr. sc. Nedžad Korajlić (Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, Republika Bosna i Hercegovina), dr. Anton Dengg, pukovnik (Landesverteidigungsakademie Wien / Institut für Friedenssicherung und Konfliktmanagement, Wien, Österreich)

Glavni urednik/Editor in Chief: doc. dr. sc. Stjepan Gluščić

Urednici/Editors: Antonija Rakuljić i Nikša Jelovčić

Lektorice/Language Editors: Slava Rosandić

Korektorica/Proofreader: Slava Rosandić

Adresa uredništva/Editorial Address: MUP RH, Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost, Zagreb, Avenija Gojka Šuška 1

Naklada/Printing: 500 primjeraka/copies

Priprema i tisak/Print and Typeset: Intergrafika TTŽ, Bistranska 19, Zagreb

Časopis je uvršten u bibliografske baze podataka/The Journal is included in the bibliographics databases of: Ulrich's Periodicals Directory, Elektronische Zeitschriftenbibliothek/Electronic Journals Library i Web of Science Core Collection (ESCI)

ISSN 1848-428X (online)

Časopis je u razdoblju od 1953. do 1991. godine izlazio pod naslovom Priručnik za stručno obrazovanje radnika organa unutrašnjih poslova/The journal was published under the title Manual for Professional Training of Law Enforcement Officers in the period from 1953 to 1991.

© *Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Police Academy*. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission of the publisher.

Pretplata/Subscription: Časopis Policija i sigurnost izlazi četiri puta godišnje. Godišnja preplata na časopis Policija i sigurnost za fizičke osobe iznosi 120,00 kn, a za pravne osobe 240,00 kn. Narudžbe se šalju na adresu: MUP RH, Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost, 10 040 Zagreb, Avenija Gojka Šuška 1. Uplaćuje se na IBAN državnog proračuna: HR1210010051863000160 model broj: HR63 s pozivom na broj primatelja: 7005-713-22365.

Tel.: + 385 1/2426 303, fax.: + 385 1/2426 419.

The journal Police and Security is published quarterly. The annual subscription to the journal Police and Security for individuals is 120,00 kunas, and for legal persons is 240,00 kunas. Subscription should be sent to the following address: Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Publishing Department, Avenija Gojka Šuška 1, 10 040 Zagreb. Payment should be made to the state treasury transfer account: HR121001005-1863000160 with reference number 7005-713-22365.

Tel.: + 385 1/2426 303, fax.: + 385 1/2426 419.

SADRŽAJ

- 111 Sanja Delač Fabris, Krunoslav Borovec: Stavovi prema određenim karakteristikama žena u policiji (*izvorni znanstveni članak*)
- 130 Igor Vuletić, Petra Šprem: Materijalnopравни aspekti kaznenog djela silovanja u hrvatskoj sudskoj praksi (*izvorni znanstveni članak*)
- 156 Lana Milivojević, Rahela Valentić: Pojedine karakteristike kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti kroz sudsku praksu Županijskog suda u Zagrebu s naglaskom na kažnjavanje počinitelja, posebno policijskih službenika (*izvorni znanstveni članak*)
- 192 Mirjana Kondor-Langer, Stjepan Gluščić: Praktični aspekti ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na dob i spol (*pregledni znanstveni članak*)
- 206 Ljerka Sedlan Kőnig, Velibor Peulić, Goran Matijević: Strah od javnog nastupa i kako ga pobijediti (*stručni članak*)
- 217 Milan Gržin: Zatjecanje kao uvjet za uhićenje u prekršajnom pravu Republike Hrvatske u komparaciji s prekršajnim zakonodavstvom Sjedinjenih Američkih Država (*stručni članak*)

Sudska praksa

- 230 Damir Juras: Pasivno podmićivanje policijskih službenika
- 237 Milan Gržin, Ante Marić: *Navijački korteo* s aspekta javnog okupljanja
- 241 Upute autorima

CONTENTS

- 111 Sanja Delač Fabris, Krunoslav Borovec: Attitudes toward specific qualities of Women in the Police
- 130 Igor Vuletić, Petra Šprem: Substantive Law Overview of Crime of Rape in Croatian Jurisprudence
- 156 Lana Milivojević, Rahela Valentić: Some Characteristics of a Criminal offense of Abusing Position and Authority in the Judicial Practice of the Zagreb County Court with Emphasis on Punishing Perpetrators, especially Police Officers
- 192 Mirjana Kondor-Langer, Stjepan Gluščić: Practical Aspects of Interrogation of a Suspect in the Police in Regard to the Offender's Age and Gender
- 206 Ljerka Sedlan Kőnig, Velibor Peulić, Goran Matijević: Public Speaking Fear and How to Overcome It
- 217 Milan Gržin: Being Caught in the Act as a Condition for Arrest in a Misdemeanor Act of the Republic of Croatia Compared to Misdemeanor Act of the United States

Court practice

- 230 Damir Juras: Passive Bribing of Police Officers
- 237 Milan Gržin, Ante Marić: *Fans Corteo* from the Aspect of Public Gathering
- 241 Instructions to authors

SANJA DELAČ FABRIS*, KRUNOSLAV BOROVEC**

Stavovi prema određenim karakteristikama žena u policiji

Sažetak

Rad na temu Stavovi prema određenim karakteristikama žena u policiji temelji se na istraživanju provedenom među policijskim službenicama i službenicima Policijske uprave istarske¹ te pruža uvid u stavove spram policijskih službenica na osnovi rezultata dobivenih terenskim istraživanjem i pregledom relevantne literature.

Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove policijskih službenika i službenica prema određenim karakteristikama žena u policiji te razlike u tim stavovima u odnosu na spol ispitanika. Istraživanje je provedeno na uzorku od 291 policijskog službenika oba spola. Anketni upitnik rabljen u svrhu istraživanja sastojao se od tri seta pitanja koja su se odnosila na sociodemografska obilježja, uspješnost policijskih službenica u određenim policijskim poslovima te stavove o motiviranosti, obrazovanosti, stručnosti u postupanju, uspješnosti u zaštiti žena i djece, a u odnosu na policijske službenike. Rezultati empirijskog istraživanja pokazali su da se stavovi policijskih službenica i službenika značajno razlikuju, kao i da su stavovi žena pozitivniji od stavova njihovih muških kolega u odnosu na određene karakteristike žena u policiji.

Naposljetku, rad donosi preporuke za promidžbu žena u policijskoj profesiji te kreiranje podržavajuće organizacijske kulture, s ciljem smanjenja diskriminacije žena unutar policijskog sustava.

Ključne riječi: *rodna (ne)ravnopravnost, žene u policiji, stavovi, rodna diskriminacija, uspješnost.*

* Sanja Delač Fabris, apsolventica, Visoka policijska škola Zagreb.

** Krunoslav Borovec, viši predavač, Visoka policijska škola Zagreb.

¹ Istraživanje je provedeno u okviru izrade završnog rada Sanje Delač Fabris na specijalističkom studiju, na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu.

UVOD

Pitanje rodne ravnopravnosti žena zastupljeno je u svim aspektima života. Rodna ravnopravnost i ravnopravnost spolova teme su koje su postale važne 70-ih godina prošlog stoljeća, a od tada do danas dodatno su dobile na važnosti te postale pitanja od nacionalnog i međunarodnog značaja.

Iako pitanje rodne ravnopravnosti zaokuplja velik dio istraživača, mali je broj onih čiji interes zaokuplja položaj žena u policiji kao dominantnom muškom sustavu. Da bi se stvorila slika o stavovima muškaraca prema ženama u policiji, bilo je neophodno potrebno provesti istraživanje koje pruža čvrstu, na dokazima utemeljenu podlogu za razvoj i unaprjeđenje rodno osjetljive politike i prakse. Rodna osjetljivost pomaže policijskim organizacijama da budu učinkovitije, uspješnije i odgovornije, a procjene će jasno prikazati probleme i pomoći da se napori usmjere prema ključnim područjima (Montgomery, 2012).

Aspekt spolne podjele rada ključna je karakteristika institucija koje su rodno obilježene (Galić, 2002; Galić, 2011). Kada je riječ o policijskom poslu, najčešće se percipira kao opasan i svojim karakteristikama predodređen jačem, muškom spolu, a za ženu u odori mnogo je predrasuda i krivih percepcija te negativnih stavova. U sociološkom pristupu spolu razmatraju se anatomske i fiziološke razlike koje određuju muška i ženska tijela (Giddens, 2007), kada govore o rodu govore o psihičkim, kulturološkim i društvenim razlikama između muškaraca i žena. Sociolozi često raspravljaju o razlikovanju spola s rodom. Spol se odnosi na fizičke karakteristike tijela, rod se tiče socijalno naučenih oblika ponašanja te stoga spolne i rodne podjele nisu iste. Ako iz ovoga zaključimo da određeni spol ne bi trebao imati prepreka pri rješavanju policijskih poslova i ispunjavanju zadaća, rodna pripadnost bi mogla u tome biti presudna, jer je društveno i kulturno uvjetovana, a društvo se svojih uvjerenja i predrasuda teško oslobađa.

Nekada je policijska služba bila isključivo namijenjena jačem spolu i nazivana muškim zanimanjem. Međutim, s godinama se to promijenilo, kao i sam pristup policije građanima te policija više nije usmjerena isključivo na represiju prema osobama koje se kažnjivo ponašaju. Policijska se služba usmjerava na potrebe građana, na pružanje pomoći i usluga, te postaje sve više senzibilizirana za probleme građana, čemu doprinose žene zbog svog senzibiliteta prema drugima, tako da je policijski posao pod značajnim utjecajem spola (Acker, 1990, prema Davis, 2005).

Iako su deklaracije i konvencije omogućile ulazak ženama u muški posao, pitanje je kako su to njihove muške kolege prihvatile te što oni misle o radu svojih kolegica i samom doprinosu policijskoj službi. Smatraju li ih ravnopravnima u poslovima koje obavljaju i u kolikoj je mjeri prisutna diskriminacija na radnom mjestu te može li se ona uopće izbjeći. Isključimo li predrasude spram žena u policiji koje dolaze od okoline, ostaju predrasude i ogroman broj prepreka te negativnih stavova koji dolaze od strane muških kolega. Okolina, ali i kolege percipiraju žene kao fizički nespремne, nedovoljno agresivne, mentalno slabe, naivne i nesposobne za stjecanje poštovanja građana (Balkin, 1982; Bell, 1988; Charles, 1982; Palombo, 1992, prema Davis, 2005; Martin, 1996).

Policijsko je zanimanje oduvijek bilo gledano kao zanimanje rezervirano za muškarce (Davis, 2005; WPON, 2012; Chu, 2013, prema Balgač 2017). Jedan od razloga ovakvom stavu spram policijskog posla leži i u činjenici da se tradicionalni pristup obavljanju policijskog posla polako napušta te se sve više okreće paradigmama koje policiju definiraju kao javni servis namijenjen potrebama građana u području sigurnosti (Hipp, Rizo, 2010; Borovec, 2013).

Ovakvi stavovi o policijskom poslu kao „muškom“ zanimanju donedavno su možda i mogli pronaći opravdanje, no danas za to više nema nikakvog razloga (Balgač, 2017).

1. PREGLED ISTRAŽIVANJA U PODRUČJU RAVNOPRAVNOSTI ŽENA U POLICIJI

U Hrvatskoj je provedeno relativno malo istraživanja o položaju žena na tržištu rada (Hazi i sur., 2011), rodnoj ravnopravnosti i diskriminaciji (Kerovec, 2003) te općem odnosu javnosti prema različitim oblicima diskriminacije. Većina istraživanja provedena je ciljano o položaju žena na tržištu rada, političkoj participaciji žena, ženama s invaliditetom, seoskim ženama, ženama pripadnicama nacionalnih manjina, kao i različitim aspektima nasilja nad ženama. Iako se radi o području koje ne zaokuplja veći interes istraživača, do sada provedena istraživanja dala su vrijedne rezultate. S druge pak strane, glavnina rodni studija u policijskim organizacijama usredotočene su na novačenje i zadržavanje žena u organizaciji (Montgomery, 2012), dok nekoliko istraživanja propituje stavove muškaraca spram žena policijskih službenica (Chu, 2013, prema Davis 2005). Iako malobrojna, zanimljiva su istraživanja o percepciji javnosti o sposobnostima žena policijskih službenica (Chu, 2013, prema Balgač, 2017).

Kao zajednička teza koja proizlazi iz pregleda dostupne literature može se navesti kako se s vremenom povećao broj žena u policijskim organizacijama, no one su još uvijek značajno podzastupljene. Istraživanja pokazuju kako je 90-ih godina prošlog stoljeća postotak žena u policiji dostigao 10 i više posto i to u demokratski naprednijim društvima (Prenzel, Sinclair, 2013), dok istraživanja novijeg datuma ukazuju na to kako se u većini razvijenih demokracija udio žena policijskih službenica kreće oko 25,0 %, s njihovom znatno manjom prisutnošću na rukovodećim položajima (Prenzel, Sinclair, 2013; Balgač, 2017). Pri podjeli radnih mjesta, ženama se, umjesto rukovodećih mjesta, često dodjeljuju mjesta „kulturno i društveno primjerenija“ poput administrativnih radnih mjesta. Ako obavljaju operativne poslove, njihov se rad odnosi na postupanje sa ženama i djecom, poput maloljetničke delinkvencije, postupanja sa ženama počiniteljima kaznenih djela, zlostavljanom djecom i žrtvama obiteljskog nasilja (Becker i sur., 2012, prema Bagač, 2017). Situacija u Republici Hrvatskoj, vezano za povećanje broja žena policijskih službenica, s godinama se poboljšava. Primjerice, 2009. godine u policiji je bilo zaposleno 13,5 % žena policijskih službenica, 2010. godine 14,7 %, 2012. godine 16,4 %, 2014. godine 17,5 %, u 2015. godini 17,6 %, dok je u siječnju 2018. godine u hrvatskoj policiji bilo zaposleno 18 % policijskih službenica. Taj podatak daleko je ispod udjela karakterističnog za razvijena demokratska društva. Od ukupnog broja zaposlenih na rukovodećim radnim mjestima policijske službenice čine 10,21%, a muškarci 89,79 %, a od ukupno broja zaposlenih u Ministarstvu unutarnjih poslova žene čine 29,61 %, a muškarci 70,39 %².

Radi usporedbe valja istaknuti da je Britansko udruženje žena u policiji (BAWP) provelo istraživanje te donijelo preporuku kako je 35,0 % žena u policiji nužno za primjereni napredak i kulturnu integraciju (Prenze, Sinclair, 2013).

Od samog početka karijere, odnosno od trenutka zapošljavanja u policijskom sustavu pa kroz cijelu karijeru žene se susreću s nizom različitih zapreka i ograničenja. Prema

² Podaci Uprave za pravne poslove i ljudske potencijale, Ministarstva unutarnjih poslova RH, 2017.

istraživanjima najveću prepreku predstavljaju stavovi muških kolega, no pohvalno je kako muškarci sve više prihvaćaju raditi „rame uz rame“ sa ženama (Davis, 2005; Hipp, Rizzo, 2010). Istraživanja provedena u Sjedinjenim Američkim Državama pokazala su kako javnost percipira žene kao sposobne i kompetentne za obavljanje policijskih poslova (Balgač, 2017). Nadalje, istraživanja koja su proveli Hipp i Rizo (2010) dovela su do sljedećih zaključaka: policijske službenice obrazovanije su od svojih kolega te pokazuju superiornije menadžerske vještine, imaju bolje komunikacijske vještine, racionalnije su i opreznije u svom postupanju, a u konačnici pozitivno utječu na muškarce te kod njih povećavaju ovu tendenciju. Policijski službenici koji sa ženama obavljaju ophodnje manje su agresivni, građani se manje pritužuju na postupanje policijskih službenica, a one se manje „upuštaju“ u nedozvoljena ponašanja u službi i izvan službe i vrlo uspješno postupaju sa ženama žrtvama nasilnih kaznenih djela.

Prvo istraživanje provedeno u Republici Hrvatskoj vezano za rodnu ravnopravnost žena unutar policijskog sustava datira iz 2009. godine (SEPCA, 2010). Neki od rezultata tog istraživanja vrlo su interesantni, primjerice, da su žene djelotvornije na poslovima i zadacima koji zahtijevaju komunikativnost, empatičnost, analitičnost, pedantnost i slično, a to su: rad s djecom, građanima, žrtvama nasilja, istraga zločina, prikupljanje informacija, operativno promatranje, pretraga osoba ženskog spola, prevencija, administracija, priprema dokumenta, kontrola prometa i slično. Za razliku od žena, muškarci su uspješniji na poslovima koji traže fizičku snagu, uporabu sredstava prisile, osiguranje javnih skupova visokog rizika, uhićenje počinitelja kaznenih djela koji pružaju otpor, smjenski i noćni rad u interventnim jedinicama, izlaganje ekstremnim temperaturama (zbog bolje termoregulacije) i sl.

U istraživanju koje sveobuhvatno procjenjuje područje rodne osjetljivosti policijske prakse u Republici Hrvatskoj provedenom 2013. godine (Balgač, 2017), dobiveni su rezultati koji pokazuju da najveću razliku između muškaraca i žena u policiji doživljavaju sami muškarci i to posebno dvije kategorije muškaraca: stariji kolege i rukovoditelji. Sljedeća utvrđena kategorija onih koji nalaze razliku između žena i muškaraca u policiji su građani, prvenstveno muškarci te, u konačnici, policijske službenice koje i same doživljavaju razliku na temelju spola. U opisu organizacijske klime u odnosu na žene u policiji utvrđeno je kako značajan dio ispitanica organizacijsku klimu doživljava nepovoljno s obzirom na to da se na žene gleda kao na manje sposobne za policijski posao. Propitujući u kojoj se mjeri negativni stavovi prema ženama u policiji izražavaju izravno, a u kojoj posredno (prikriveno), gotovo sve ispitanice smatraju da su prisutna oba načina izražavanja negativnih stavova. Izravnim smatraju omalovažavanje u komunikaciji, nemogućnost napredovanja i formalne prepreke za razvoj karijere, dok posrednim izražavanjem negativnih stavova prema ženama smatraju pro-težiranje muškaraca, različite postupke kod raspoređivanja, izolaciju i ogovaranje (tzv. tračevi iza leđa). Žene smatraju da imaju sljedeće jake strane u odnosu na muškarce za policijski posao: empatija, komunikativnost, bolja percepcija i intuicija, organizacijske sposobnosti, privrženost, upornost, mogućnost obavljanja više poslova istovremeno, temeljitost, strpljenje, manja sklonost korupciji, pravednost, praktičnost, bolja obrazovanost, odgovornost te neagresivnost.

Sažimanjem navedenoga može se ustvrditi kako i ova istraživanja u Republici Hrvatskoj u najvećoj mjeri potvrđuju rezultate inozemnih istraživanja o postojanju razlika u stavovima o ženama u policiji utemeljenim na spolu.

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA, HIPOTEZE I METODE RADA

2.1. Cilj istraživanja

Ciljevi istraživanja o stavovima prema određenim karakteristikama žena u policiji jesu:

1. Utvrditi stavove policijskih službenika i policijskih službenica o određenim karakteristikama žena u policiji;
2. Utvrditi postoje li statistički značajne razlike između policijskih službenica i policijskih službenika u stavovima o određenim karakteristikama žena u policiji.

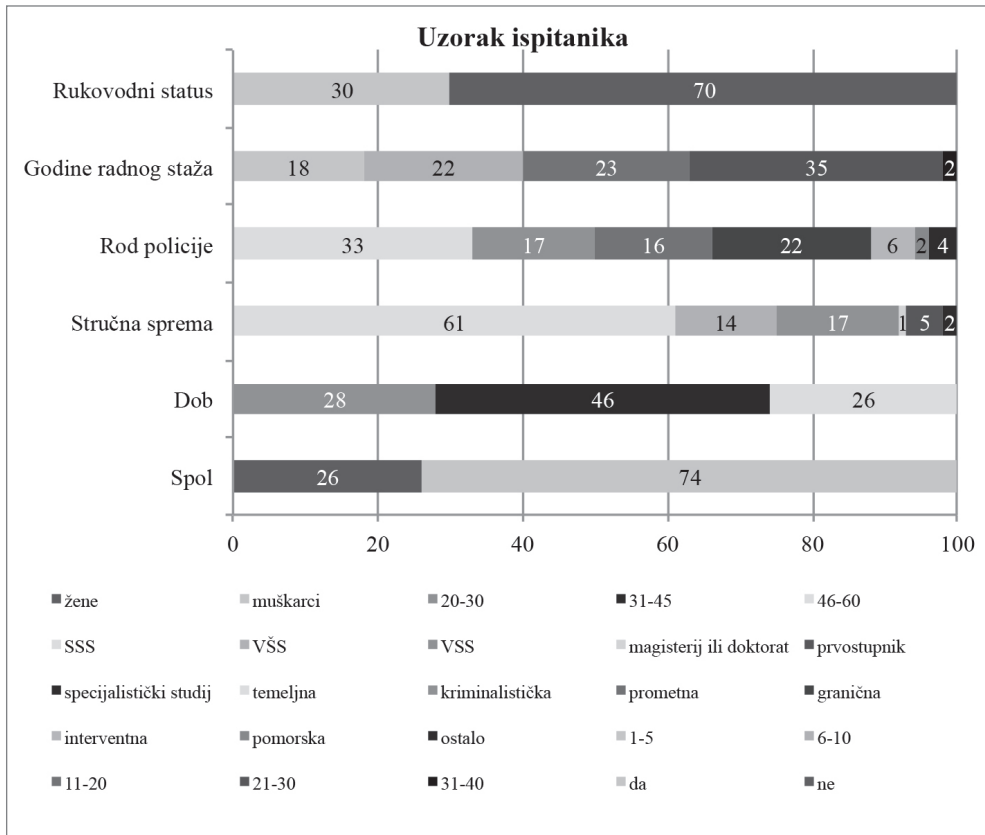
2.2. Hipoteze

U skladu s navedenim ciljevima postavljene su sljedeće hipoteze:

- H0: Nema statistički značajnih razlika između stavova policijskih službenica i policijskih službenica o određenim karakteristikama žena u policiji;
- H1: Postoje statistički značajne razlike između stavova policijskih službenica i policijskih službenica o određenim karakteristikama žena u policiji.

2.3. Opis uzorka

U vrijeme provođenja istraživanja (srpanj i kolovoz 2017. godine) u Policijskoj upravi istarskoj popunjen je upitnik od strane 76 % od ukupnog broja policijskih službenika, a zastupljenost po spolu čini 77 % policijskih službenika i 23 % policijskih službenica. Prema stručnoj spremi, oko 14 % policijskih službenika ima visoku stručnu spremu, 14 % višu stručnu spremu i 72 % srednju stručnu spremu. U poduzorku policijskih službenica visoku stručnu spremu ima njih 23 %, višu stručnu spremu 22 % i 54 % srednju stručnu spremu. Istraživanje je provedeno na uzorku od 291 policijskog službenika (grafikon 1), metodom ankete na stratificiranom uzorku u 11 policijskih postaja Policijske uprave istarske te tri druge ustrojstvene jedinice (interventnoj jedinici policije, sjedištu policijske uprave i u Sektoru kriminalističke policije). Anketiranje ispitanika provodio je educirani anketar metodom *face to face*, tijekom upućivanja policijskih službenica i službenika u službu. Prije početka anketiranja ispitanici su upoznati s ciljem i svrhom istraživanja, kao i sa činjenicom da je anketiranje anonimno i dobrovoljno te da u njemu sudjeluju po vlastitoj volji. Ispitanici su također upoznati s time da se pojedinačni odgovori neće prezentirati već da će u javnoj prezentaciji biti korišteni samo rezultati dobiveni na ukupnom uzorku, kao i da će u svojim ustrojstvenim jedinicama biti upoznati s dobivenim rezultatima.

Grafikon 1: Struktura ispitanika prema sociodemografskim obilježjima

2.4. Anketni upitnik

U istraživanju je korišten upitnik kojim su istraživani stavovi policijskih službenika i policijskih službenica prema određenim karakteristikama žena u policiji.

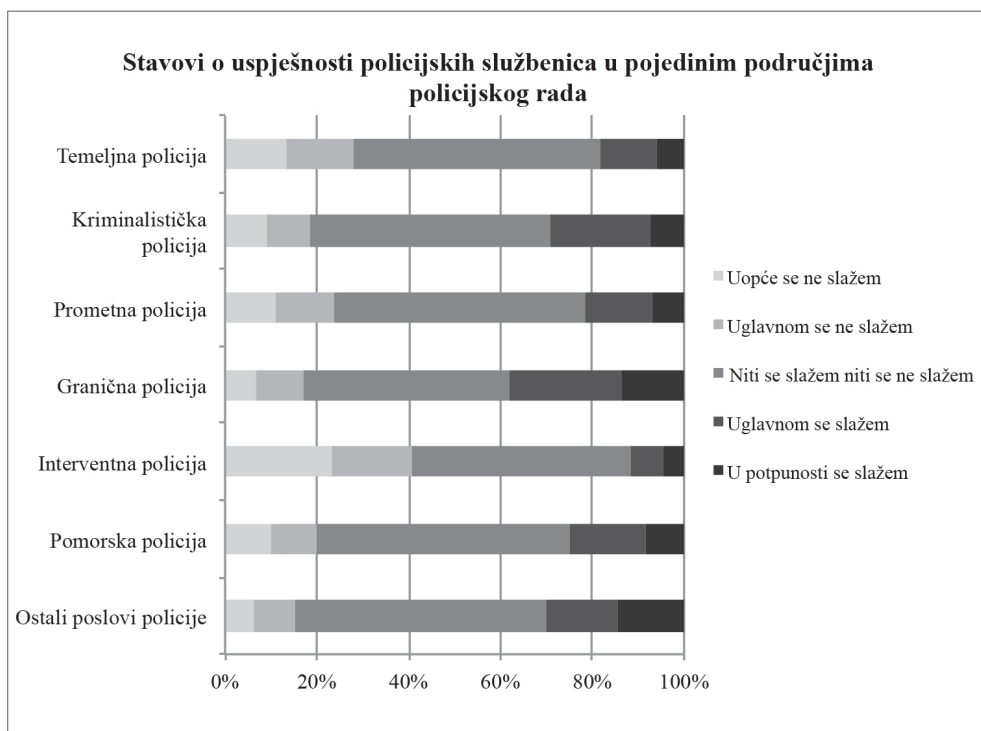
Anketni upitnik sadrži ukupno 35 varijabli. Uz pitanja kojima su prikupljeni sociodemografski podaci, ostala pitanja obuhvaćaju zavisne varijable i odnose se na različite tvrdnje o policijskim službenicima, na izgled policijskih službenica, ponašanje, učinkovitost, uspješnost, suradnju, komunikativnost, pouzdanost, stručnost, obrazovanje, napredovanje i drugo. Odgovori su ponuđeni na skali Likertovog tipa (1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – uglavnom se slažem, 5 – u potpunosti se slažem). Jedna baterija od sedam pitanja odnosi se i na stavove ispitanika o tome u kojoj su vrsti policijskih poslova policijske službenice uspješnije.

3. REZULTATI

Rezultati su prikazani deskriptivnom statistikom za sve varijable mjerene u ovom istraživanju. Uz deskriptivnu analizu dobivenih rezultata, provedena je analiza varijance kako bi se utvrdilo postoje li razlike između policijskih službenica i službenika u stavovima o određenim karakteristikama žena u policiji. U obradi rezultata korišten je statistički program SPSS.

3.1. Stavovi prema uspješnosti žena u obavljanju policijskih poslova

Prvi set pitanja odnosi se na stavove ispitanika o tome koju vrstu policijskih poslova policijske službenice uspješnije obavljaju od svojih muških kolega (grafikon 2). Ispitanicima je ponuđeno šest područja rada policije i ostali poslovi policije.

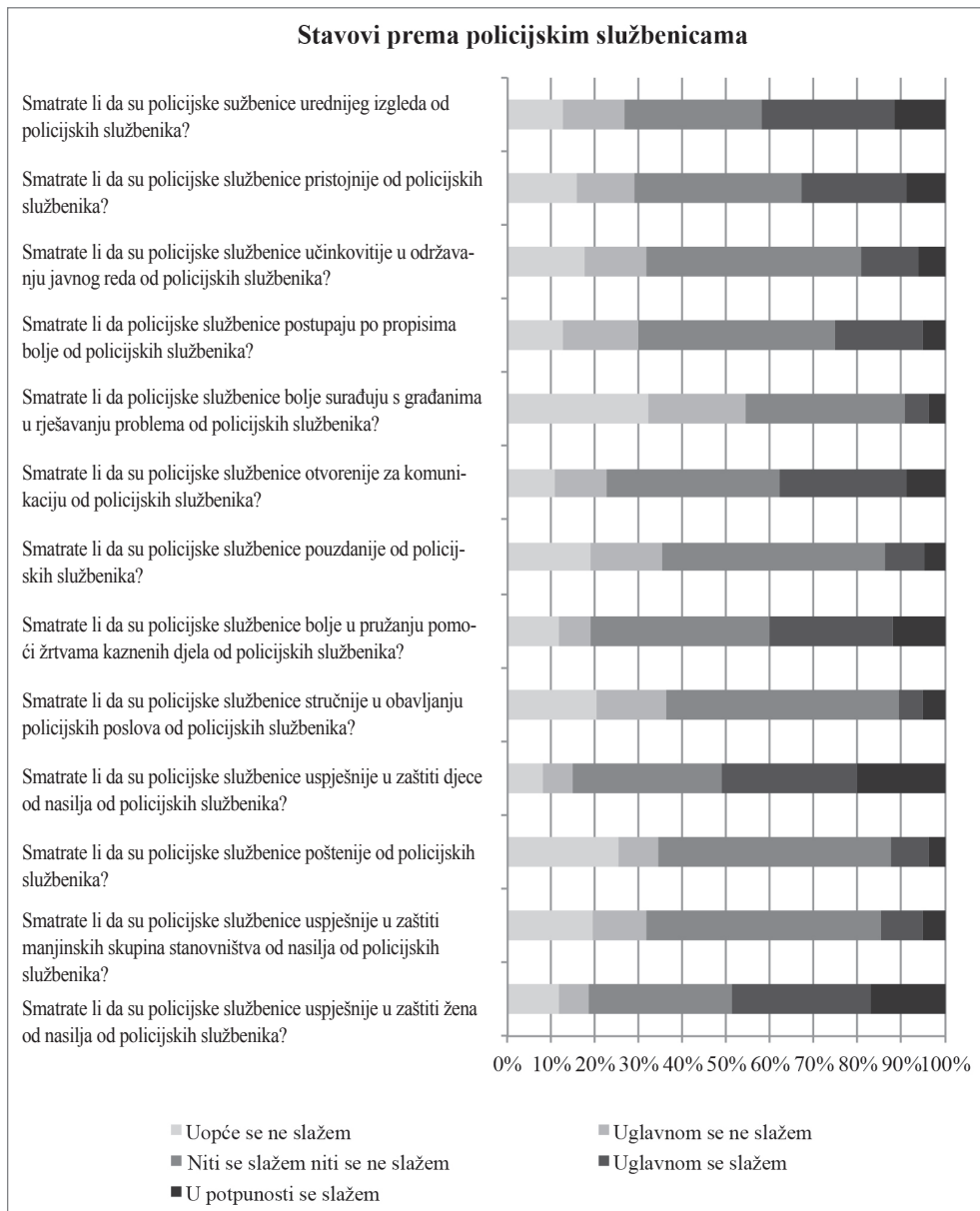

Grafikon 2: Stavovi ispitanika prema uspješnosti policijskih službenica u odnosu na policijske službenike, u pojedinim područjima policijskog rada

Mišljenje većine ispitanika na sva postavljena pitanja u najvećoj mjeri glasi „niti se slažem, niti se ne slažem.“ Međutim, ako promatramo u kojim kategorijama policijskih poslova prevladavaju pozitivni, a u kojima negativni odgovori, onda se može zaključiti da je više pozitivnih odgovora u prilog uspješnosti žena u poslovima granične i kriminalističke policije te ostalim policijskim poslovima, dok je najmanje takvih odgovora u odnosu na poslove interventne policije.

3.2. Stavovi prema policijskim službenicama

U nastavku slijedi drugi set pitanja koji se odnosi na stavove o policijskim službenicama. Skala se sastoji od 23 varijable, a pitanja se odnose na stavove policijskih službenika i službenica prema policijskim službenicama, njihovom izgledu, ponašanju, uspješnosti u radu, komunikaciji, pouzdanosti, stručnosti, komunikativnosti i drugome (grafikon 3 i 4).

Grafikon 3: Stavovi prema policijskim službenicama

Grafikon 4: Stavovi prema policijskim službenicama – drugi dio

Prema rezultatima na ukupnom uzorku možemo zaključiti da se većina ispitanika izjašnjava neutralno i to kod tvrdnji:

- policijske službenice učinkovitije su u održavanju javnog reda od policijskih službenika (49 %),
- policijske službenice pouzdanije su od policijskih službenika (50,5 %),

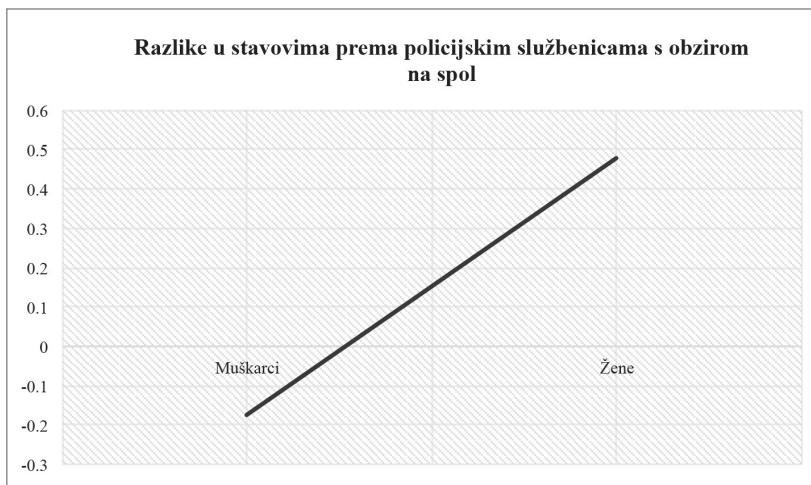
- policijske službenice stručnije su u obavljanju policijskih poslova od policijskih službenika (53,0 %),
- policijske službenice poštenije su od policijskih službenika (56,6 %),
- policijske službenice uspješnije su u zaštiti manjinskih skupina stanovništva od nasilja od policijskih službenika (53,7 %),
- policijske službenice brže reagiraju na problem od policijskih službenika (57,3 %),
- policijske službenice motiviranije su u radu od policijskih službenika (54,0 %),
- policijske službenice obrazovanije su nego policijski službenici te pokazuju superiornije menadžerske vještine (51,8 %).

Pozitivni stavovi s iskazanim relativno najvećim postotkom pozitivnih odgovora odnose se na tvrdnje da su žene policijske službenice: urednijeg izgleda (42,2 %), pristojnijeg ponašanja (33 %), otvorenije za komunikaciju (37,9 %), bolje u pružanju pomoći žrtvama kaznenih djela (40,2 %), bolje u zaštiti djece od nasilja (51,1 %), bolje u zaštiti žena od nasilja (48,9 %), da su racionalnije i opreznije u svom postupanju (30,4 %), da se građani na njih manje pritužuju (35 %), da se policijski službenici u situaciji kod pružanja intervencija zaštitnički ponašaju prema policijskim službenicama (57,0 %) te da se pri dodjeljivanju zahtjevnih i složenih poslova primjećuje razlika u spolu, na način da se posao ne povjerava policijskoj službenici (37,9 %).

Najviše relativno negativnih stavova ispitanici su iskazali na tvrdnjama da su policijske službenice: učinkovitije u održavanju javnog reda (31,8 %), bolje u suradnji s građanima u rješavanju problema (35,9 %), pouzdanije (35,4 %), stručnije (36,2 %), poštenije (34,3 %), uspješnije u zaštiti manjinskih skupina stanovništva (31,5%), brže reagiraju na probleme (36,5 %), motiviranije (34,4 %) te da brže napreduju (31,4 %).

S obzirom na postavljene hipoteze, provedena je i analiza koja je imala za cilj utvrditi razlike u stavovima o određenim karakteristikama **žena u policiji s obzirom na spol ispitanika. Radi utvrđivanja razlike u zavisnim varijablama, u ovom dijelu istraživanja korištena je analiza varijance. U svrhu utvrđivanja razlike među ispitanicima na temelju spola uzorak je podijeljen na dva subuzorka i to uzorak od 215 ispitanika i uzorak od 76 ispitanica.**

Razlike na temelju spola u ukupnom rezultatu na Upitniku za procjenu stavova prema ispitanim karakteristikama **žena u policiji testirane su jednosmjernom analizom varijance (ANOVA) koja je ukazala na statistički značajne razlike među policijskim službenicama i službenicama u odnosu na stavove prema ženama: $F_{(1,267)} = 24,381$; $p < 0,001$.** Pritom žene postižu više rezultate ($M = 0,477$; $SD = 1,02$) u odnosu na muškarce ($M = -0,175$; $SD = 0,93$), kao što se to vidi i na grafičkom prikazu (grafikon 5).

Grafikon 5: Razlike između policijskih službenica i službenika na Upitniku za procjenu stavova prema ženama u policiji

Viši rezultati na Upitniku pokazuju da su stavovi žena spram ženama u policiji pozitivniji u odnosu na stavove njihovih muških kolega.

Uz razlike među ispitanicima koje su utvrđene na cijelom upitniku, istraživanjem su testirane i razlike na pojedinim manifestnim varijablama iz skale stavova o policijskim službenicama, pri čemu je korištena multivarijatna analiza varijance (MANOVA), koja je pokazala statistički značajni učinak spola u rezultatima na pojedinim varijablama ($F = 3,966$; $p < 0,001$). Rezultati multivarijatne analize varijance prikazani su u tablicama 1 i 2.

Tablica 1: Razlike među ispitanicima, na manifestnim varijablama, na temelju spola

Varijable	M		Standardna devijacija		F	P
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene		
Smatrate li da su policijske službenice urednijeg izgleda od policijskih službenika?	3,005	3,451	0,083	0,139	7,519	0,007
Smatrate li da su policijske službenice pristojnije od policijskih službenika?	2,798	3,211	0,082	0,138	6,625	0,011
Smatrate li da su policijske službenice učinkovitije u održavanju javnog reda od policijskih službenika?	2,611	3,141	0,76	0,127	12,811	0,000
Smatrate li da policijske službenice postupaju po propisima bolje od policijskih službenika?	2,687	3,325	0,071	0,119	23,147	0,000

Smatrate li da policijske službenice bolje surađuju s građanima u rješavanju problema od policijskih službenika?	2,081	2,817	0,073	0,129	26,498	0,000
Smatrate li da su policijske službenice otvorenije za komunikaciju od policijskih službenika?	2,955	3,549	0,075	0,125	16,554	0,000
Smatrate li da su policijske službenice pouzdanije od policijskih službenika?	2,495	3,028	0,073	0,122	14,096	0,000
Smatrate li da su policijske službenice bolje u pružanju pomoći žrtvama kaznenih djela od policijskih službenika?	3,061	3,606	0,078	0,130	12,863	0,000
Smatrate li da su policijske službenice stručnije u obavljanju policijskih poslova od policijskih službenika?	2,439	3,000	0,073	0,122	15,619	0,000
Smatrate li da su policijske službenice uspješnije u zaštiti djece od nasilja od policijskih službenika?	3,369	3,732	0,080	0,134	5,461	0,020
Smatrate li da su policijske službenice poštenije od policijskih službenika?	2,414	2,859	0,074	0,124	9,443	0,002
Smatrate li da su policijske službenice uspješnije u zaštiti manjinskih skupina stanovništva od nasilja od policijskih službenika?	2,571	2,915	0,075	0,126	5,529	0,019
Smatrate li da su policijske službenice uspješnije u zaštiti žena od nasilja od policijskih službenika?	3,182	3,690	0,084	0,140	9,676	0,002
Smatrate li da policijske službenice brže reagiraju na problem od policijskih službenika?	2,414	3,042	0,074	0,124	18,923	0,000

Tablica 2: Razlike među ispitanicima na manifestnim varijablama na temelju spola – drugi dio

Varijable	M		Standardna devijacija		F	P
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene		
Smatrate li da su policijske službenice motiviranije u radu od policijskih službenika?	2,455	2,915	0,070	0,118	11,291	0,001
Smatrate li da su policijske službenice obrazovanije nego policijski službenici te pokazuju superiornije menadžerske vještine?	2,399	2,901	0,074	0,124	12,071	0,001
Smatrate li da policijske službenice imaju bolje komunikacijske vještine nego li policijski službenici?	2,657	3,239	0,079	0,133	14,211	0,000
Smatrate li su policijske službenice racionalnije i opreznije u svom postupanju, a u konačnici pozitivno utječu na muškarce te kod njih povećavaju ovu tendenciju?	2,783	3,549	0,071	0,119	30,446	0,000
Smatrate li da su policijski službenici koji ophodnju obavljaju s policijskim službenicima manje agresivni?	2,697	3,268	0,076	0,127	14,765	0,000
Smatrate li da se građani manje pritužuju na postupanje žena u policiji?	2,985	3,437	0,081	0,135	8,221	0,004
Smatrate li da se žene policijske službenice manje „upuštaju“ u nedozvoljena ponašanja u službi i izvan službe od policijskih službenika?	2,747	3,380	0,080	0,133	16,624	0,000
Smatrate li da policijske službenice brže napreduju u službi od policijskih službenika?	3,268	2,239	0,081	0,135	42,918	0,000
Smatrate li da se u situaciji kod pružanja intervencija policijski službenici zaštitnički ponašaju prema policijskoj službenici?	3,652	3,465	0,075	0,125	1,640	0,201
Smatrate li da pri dodjeljivanju zahtjevnih i kompliciranih poslova dolazi do isticanja razlike u spolu, na način da posao nije povjeren policijskoj službenici?	3,212	3,380	0,048	0,140	1,061	0,304

Na temelju podataka iz tablica 1 i 2 može se zaključiti da statistički značajne razlike između policijskih službenica i službenika postoje na ukupno dvadeset dvije od dvadeset četiri manifestne varijable. Dakle, tvrdnje u kojima se ispitanici ne razlikuju odnose se na zaštitnički odnos policijskih službenika prema službenicama tijekom pružanja intervencija te na isticanje razlike u odnosu na spol pri dodjeljivanju zahtjevnijih i složenijih poslova. Kod ostalih tvrdnji utvrđena je statistički značajna razlika. Srednje vrijednosti pokazuju da gotovo na svim varijablama policijske službenice pokazuju veće vrijednosti. To znači da su stavovi policijskih službenica spram žena unutar policijskog sustava pozitivniji od njihovih muških kolega i to u odnosu na njihovu urednost, pristojnost, postupanje po pravilima, suradnju s građanima, komunikativnost, zaštitu ili pružanje pomoći određenim osjetljivim skupinama, te druga ispitivana područja. Međutim, nasuprot tome, na jednoj varijabli rezultati muških ispitanika viši su i to na tvrdnji koja se odnosi na brže napredovanje žena u policiji u odnosu na muškarce. To znači viši stupanj slaganja kod policijskih službenika, nego kod policijskih službenica s tvrdnjom da žene brže napreduju u policiji.

4. RASPRAVA

Rezultati provedenog istraživanja pružaju uvid u stavove muškaraca i žena u policiji prema određenim karakteristikama policijskih službenica te odgovaraju na pitanje postoje li razlike u stavovima s obzirom na spol ispitanika, kao i na što se te razlike odnose.

Usporedivši dobivene odgovore s prethodno provedenim istraživanjima, potvrđuje se postojanje razlike muških i ženskih pripadnika policijskog sustava i to na način da policijski službenici ne priznaju kvalitete ženama za koje one same smatraju da ih imaju i da ih donose kao novu vrijednost u policijsku organizaciju. Naime, vrlo su rijetka područja u kojima su stavovi muškaraca i žena slični, a još je rjeđe da oni govore u prilog ženama. Uvjerenje da su policijske službenice uspješnije u zaštiti žena i djece, žrtava kaznenih djela, na neki način je i razumljivo zbog regulative unutar policijskog zakonodavstva koja obvezuje da sa ženama koje su žrtve kaznenih djela postupaju policijske službenice, a s djecom posebno osposobljeni službenici iz područja maloljetničke delinkvencije i kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika. U tim područjima policijskog rada češće su zastupljene žene od muškaraca, što svakako utječe na dobivene rezultate. Isto potvrđuje istraživanje provedeno od strane Hipp i Rizo (2010) koje nalazi da su policijske službenice vrlo uspješne u postupanju sa ženama žrtvama kaznenih djela, te policijske službenice pokazuju više suosjećanja, brige, strpljenja i razumijevanja nego njihovi muški kolege. Visoki postotak slaganja s tvrdnjom da se muškarci zaštitnički ponašaju prema svojim kolegicama može se objasniti činjenicom da su od prvih ulazaka u policijske redove ženama dodjeljivana „kulturološki i društveno primjerena“ radna mjesta kod obavljanja operativnih poslova (Becker i sur., 2012). U istraživanju provedenom od strane SEPICA-e (2010) ispitanici su suglasni s time da su žene djelotvornije na poslovima i zadacima koji zahtijevaju komunikativnost, empatičnost, analitičnost, pedantnost i slično, a to su: rad s djecom, građanima, žrtvama nasilja, istraživanje zločina, prikupljanje informacija, operativno promatranje, pretraga osoba ženskog spola, prevencija, administracija, priprema dokumenata i slično. Visoki stupanj slaganja s ovim ili sličnim tvrdnjama dobiven je i u ovom istraživanju.

Dva pitanja u anketnom upitniku ne ispituju stavove prema ženama, već stavove prema policijskim službenicima, te njihovom odnosu prema kolegicama prilikom obavljanja službe. Prema ukupnom rezultatu većina ispitanika je stava da se kod pružanja intervencija policijski službenici zaštitnički ponašaju prema policijskim službenicama. Kod pitanja „Jesu li policijski službenici koji obavljaju ophodnju s policijskim službenicama manje agresivni?“, većina ispitanika je neutralna, a oni koji su se opredijelili, daju pretežito odgovor da se uopće ili uglavnom ne slažu, odnosno smatraju da policijski službenici nisu manje agresivni dok obavljaju službu s policijskim službenicama. Rezultati ovog istraživanja mogu se usporediti s prethodno provedenim istraživanjima, npr. Hipp i Rizo (2010) su utvrdili da su muškarci koji ophodnju obavljaju sa ženama manje agresivni. U istraživanju koje je provela Davis (2005) navodi se da se muškarci smatraju tjelesno jačima od žena kada se radi o postupanju u nasilnim situacijama, te su zabrinuti za sigurnost svojih kolegica zbog nedostatka tjelesne snage. To se na neki način pokazalo i u ovom istraživanju jer je većina ispitanika stava o zaštitničkom ponašanju policajaca prema policijskim službenicama zato što ih doživljavaju ranjivijima u opasnim i nasilnim situacijama.

Najmanji udio ispitanika smatra da su policijske službenice motiviranije, pouzdanije, stručnije, poštenije, uspješnije u zaštiti manjinskih skupina stanovništva, kako reagiraju brže na problem od svojih muških kolega, te su obrazovanije i pokazuju superiornije menadžerske vještine od policijskih službenika. To je na određeni način u suprotnosti s istraživanjem Hipp i Rizzo (2010) koji su potvrdili da su žene bolje obrazovane nego muški kolege i pokazuju drugačije stilove rukovođenja koji su primjereniji modernim policijskim organizacijama te su kao rukovoditelji fleksibilnije, proaktivnije i kreativnije nego muškarci.

Veći broj ispitanika kod pitanja o motiviranosti policijskih službenika zauzeo je stav da policijske službenice nisu motiviranije od policijskih službenika. Ovdje valja napomenuti da se nije ispitivala razina motivacije za obavljanje policijskog posla, niti utvrđivala razlika između policijskih službenika i službenica u razini motiviranosti, već stavovi o tome koga ispitanici doživljavaju kao motiviraniju kategoriju zaposlenika – muškarce ili žene. Na motivaciju utječe zadovoljstvo poslom i obrnuto, što znači da nezadovoljni nisu motivirani, odnosno ne rade predano i odgovorno svoj posao (Borovec, Balgač, Karlović, 2011).

Istraživanja su, također, pokazala kako zapošljavanje policijskih službenika (bez obzira na spol) s dobrim komunikacijskim vještinama donosi korist sustavu i zajednici (Hipp i Rizo, 2010). Neke od glavnih prednosti koje su žene donijele u policijski sustav njihove su komunikacijske vještine. Komunikativnost je jedna od prednosti žena u policiji radi koje je manje vjerojatno da će one koristiti prekomjernu silu (Lonsway, 2000, prema Hipp i Rizo, 2010). Navedeno ide u prilog tvrdnji da dobar policajac koristi komunikacijske vještine i u opasnim situacijama i u svakodnevnim susretima s građanima. Provedena istraživanja pretpostavljaju da su žene upravo zbog uspješnije komunikativnosti „dobri policajci“ (Lonsway, 2000, prema Hipp i Rizzo 2010). Ove komunikacijske vještine osobito su važne budući da policijski rad uključuje interakciju sa zajednicom (Lonsway, 2000, prema Hipp i Rizzo 2010). Dok je nekada policijski posao bio isključivo usmjeren ka provođenju zakona i kažnjavanju građana, prekršitelja zakona, taj se tradicionalni pristup obavljanja policijskog posla polako napušta te se sve više okreće modelima rada usmjerenim pružanju usluga građanima i pomaganju u rješavanju njihovih problema pri čemu je najvažnija kvalitetna komunikacija (Hipp, Rizo, 2010; Borovec, 2013). U ovom istraživanju većina ispitanika izjasnila se kao neutralna kod

odgovora na pitanja o otvorenosti žena za komunikaciju i imaju li bolje komunikacijske vještine spram muškaraca u policiji, a nešto već broj ispitanika slaže se da su žene otvorenije za komunikaciju od svojih muških kolega. Isto tako, iako veći udio muških ispitanika smatra da su žene otvorenije za komunikaciju, istovremeno im ne priznaju bolje komunikacijske vještine.

Kada je riječ o boljoj suradnji s građanima u rješavanju problema, većina ispitanika se ne slaže s tvrdnjom da su policijske službenice u tome bolje. Zanimljivo je da čak i mali postotak žena podržava takav stav, odnosno više je onih koje se ne slažu s tom tvrdnjom.

Kod pitanja jesu li policijske službenice racionalnije i opreznije u svom postupanju, prevagnulo je mišljenje da su one racionalnije i opreznije od svojih kolega. Analizom prema spolu, žene su te koje smatraju da su one racionalnije, dok se muškarci uopće ili uglavnom s tom tvrdnjom ne slažu. Prema Hipp i Rizo (2010), policijske službenice su racionalnije i opreznije u svom postupanju, a u konačnici pozitivno utječu na muškarce te kod njih povećavaju ovu tendenciju. Istraživanja su pokazala kako žene racionalnije prosuđuju situacije te se ne oslanjaju isključivo na fizičku snagu kod rješavanja određenih problematičnih situacija.

Rezultati istraživanja potvrđuju stav da se žene manje upuštaju u nedozvoljena ponašanja. Ova činjenica važna je sama po sebi, no važna je i zbog očuvanja slike o policiji u javnosti, kao i kod strategije zapošljavanja jer je cilj svake organizacije da ima veći broj djelatnika koji će posao obavljati na korektan i zakonit način (Balgáč, 2017).

Iako je ovo istraživanje potvrdilo stav muškaraca da žene brže napreduju u policijskom sustavu, prethodno provedena istraživanja potvrdila su da žene sporije napreduju u službi te su uvjeti napredovanja posebno nepovoljni za žene koje zbog majčinstva izbivaju s posla (Balgáč, 2017).

U drugom setu pitanja ispitali su se stavovi o tome koje poslove policijske službenice uspješnije obavljaju od svojih kolega. Iako policijski posao generalno slovi kao opasan, policijski su službenici u nekima od poslova ipak nešto više izloženi. Kako se žene percipira kao krhki i slabiji spol, moglo se pretpostaviti da će izloženiji ispitanici biti stava kako su policijske službenice uspješnije u poslovima koji ne zahtijevaju fizičku snagu i u kojima nisu konstantno izložene opasnostima. Tako najmanji udio ispitanika smatra da su žene uspješne u poslovima temeljne i interventne policije, koji zahtijevaju fizičku snagu, poznavanje borbinskih vještina, uporabu sredstava prisile, osiguranje javnih skupova visokog rizika, uhićenje počinitelja kaznenih djela koji pružaju otpor, smjenski i noćni rad, te izlaganje ekstremnim temperaturama. U odnosu na spol, i žene i muškarci smatraju da su u poslovima interventne policije uspješniji muškarci.

Na temelju rezultata istraživanja može se konstatirati da je Hipoteza 1 potvrđena jer je većim dijelom potvrđena razlika u stavovima između policijskih službenica i službenika prema opisanim karakteristikama žena u policiji.

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Ovo istraživanje imalo je za cilj utvrditi trenutno stanje rodne ravnopravnosti unutar policijskog sustava te na temelju njega donijeti konkretne preporuke za unapređenje stanja u ovom području. Istraživanje je provedeno anketiranjem zaposlenika Policijske uprave istarske te nužno ne odražava cjelokupnu sliku unutar hrvatske policije, posebno zato što je provedeno na

relativno malom broju ispitanika, a što mu je jedno od ograničenja. Drugo ograničenje ovog istraživanja jest u tome što korišteni upitnik nije prethodno testiran u smislu utvrđivanja valjanosti i pouzdanosti. No, valja naglasiti da je provedeno istraživanje korisno jer pruža uvid u pitanje stavova prema nekim karakteristikama žena u policiji, što se praktično do sada unutar policijskog sustava kod nas nije istraživalo.

Rezultati provedenog istraživanja unutar policijskog sustava daju zanimljive rezultate. Naime, druga hipoteza kako postoje statistički značajne razlike između stavova policijskih službenika i policijskih službenica prema ženama u policiji, potvrđena je, što se očituje i u rezultatima sličnih istraživanja provedenih u inozemstvu. Stavovi s obzirom na spol policijskih službenika još uvijek se razlikuju, a stavovi policijskih službenica daleko su pozitivniji. Žene su i dalje percipirane kao tjelesno slabiji spol, te proučavajući literaturu, rezultate prethodnih i ovog istraživanja proizlazi da je tjelesna snaga žene jedina prepreka do ostvarivanja pune ravnopravnosti u policijskom sustavu. No, tjelesna snaga nije presudna za kvalitetno obavljanje policijskih poslova, već su to vještine. Vještine koje su potrebne za obavljanje policijskog posla nisu urođene, one se mogu steći ili unaprijediti, te je obveza svakog pojedinca u policijskoj službi, žena i muškaraca, ali i institucije da razvijaju svoje vještine do željenog standarda.

Negativni stavovi prema ženama su prisutni i imaju cijeli niz svojih manifestacija te im je izvorište u tradicionalnom, konzervativnom, društveno i kulturno uvjetovanom razmišljanju i strahu od konkurencije, što dovodi do diskriminacije. Bitno je da žene prepoznaju svoje kvalitete i kompetencije za policijski posao, ali to nikako nije dovoljno jer za uspjeh i potpune rezultate bitna je uloga cijele institucije, te kreiranje podržavajuće organizacijske kulture i promocija žena u policiji koja se treba odvijati i unutar i izvan policijskog sustava.

Muški stavovi prema ženama u policijskom sustavu prepreka su, koju treba prevladati s obzirom na to da živimo u 21. stoljeću. Percipiranje žena kao nedovoljno fizički i mentalno jakih te manje sposobnih za obavljanje policijskih poslova velika je barijera i muškarcima i ženama. Od žene se očekuje da djeluje poput policajca, a pri tome se ponašaju poput dame (Davis, 2005). Žene su primorane ulagati puno više truda da bi one i njihov rad bili cijenjeni. Uz stres koji posao nosi, nepotrebno je da se moraju nositi i s predrasudama svojih kolega kojima jednostavno trebaju biti samo ravnopravan partner u izvršavanju svakodnevnih zadaća. Bespredmetno je raspravljati trebaju li žene raditi u policiji jer je jasno da je doprinos žena u policijskom sustavu nemjerljiv. One donose niz prednosti kao što su senzibilitet i empatija za probleme građana te za osjetljive skupine, žene i djecu. Ženama je potrebno dozvoliti da bez negativnih stavova i predrasuda doprinesu sigurnosti cjelokupne zajednice i društva.

Pitanje rodne ravnopravnosti i u segmentu poticanja pozitivnih stavova treba predstavljati aktivnu politiku unutar policijskog sustava. Bitno je definirati strategiju, postaviti ciljeve i plan aktivnosti te konkretne rokove provedbe. Aktivna provedba takve politike trebala bi uključiti sve dionike sustava, s ciljem stvaranja pozitivne organizacijske klime.

U policijsku praksu potrebno je implementirati nove, suvremene modele policijskog rada i djelovanja, kao što su Policija u zajednici (Borovec, Kutnjak Ivković, 2013; Čajner Mraović, Faber, Volarević, 2003; Champion, Rush, 1997) i Kriminalističko-obavještajni model rada – poslovni model upravljanja policijom (Gonzales, Schofield, Herraiz, 2005; Mastrofski, 2006), koji pružaju puno više prostora za ravnopravnu zastupljenost žena u obavljanju policijskih poslova, koji više nisu samo tradicionalno kontrola i nadzor nad građanima i provedba zakona te primjena represivnih metoda uključujući i sredstva prisile (Balgač, 2017).

LITERATURA

1. Balgač, I. (2017). *Žene u policiji, rodni aspekti policijske prakse u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
2. Becker, J., Bowah Brown, C., Fofana, I. A., Kuranchie, A. (2012). *Freedom through Association: Assessing the Contribution of Female Police Staff Associations to Gender – Sensitive Police Reform in West Africa*. Ottawa: The North-South Institute.
3. Borovec, K. (2017). *Strategija policija u zajednici i njezin utjecaj na strah od kriminala, percepciju kriminaliteta i javnog nereda u Hrvatskoj*, Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
4. Borovec, K., Balgač, I., Karlović, R. (2011). *Interna komunikacija u Ministarstvu unutarnjih poslova, Procjena zadovoljstva poslom i zadovoljstva internom komunikacijom*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija.
5. Borovec, K., Kutnjak Ivković, S. (2013). Croatia. U: Nalla, M., Newman, G. R. (ur.), *Community Policing in Indigenous Communities*. Boca Raton, FL: CRC Press (231. – 246.).
6. Cajner Mraović, I., Faber, V., Volarević, G. (2003). *Strategija djelovanja policija u zajednici*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
7. Champion, D. J., Rush, G. E. (1997). *Policing in the Community*. New Jersey: Prentice Hal.
8. Davis, T. A. (2005). *Gender inequality in law enforcement and males' attitudes and perceptions toward women working in law enforcement*. Arlington, TX: University of Texas AT Arlington.
9. Galić, B. (2002). Moć i rod. *Revija za sociologiju*, XXXIII (3-4): 225. – 238.
10. Galić, B. (2011). Žene i rod u suvremenom društvu – značaj „orodnjenog“ rada. *Sociologija i prostor*, 49/189 (1), 25. – 48.
11. Giddens, A. (2007). *Sociologija*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
12. Gonzales, A. R., Schofield, R. B., Herraiz (2005). Intelligence – Led Policing: The new Intelligence Architecture. *New Realities, Law Enforcement in the post – 9/11 Era*. Washington, DC: Bureau of Justice Assistance.
13. Hazl, V., Crnković Pozaić, S., Meštović, B., Taylor, A. (2011). *Položaj žena na hrvatskom tržištu rada*. Pristupljeno 4. 5. 2018. g. na: http://www.hzz.hr/UserDocsImages/Polo%C5%BEaj%20%C5%BEena%20na%20tr%C5%BEi%C5%A-1tu%20rada_Sa%C5%BEetak%20studije.pdf
14. Hipp, D., Rizo, J. (2010). Females in policing: Strides and future challenges in a male dominated profession. Honoro project III., pristupljeno 28. 4. 2017. g. na <https://aurora.edu/documents/academics/special-programs/honors/Jenny%20Rizo%20-%20Women%20In%20Policing.pdf>.
15. Kerovec, N. (2003). (Ne)jednakost žena na tržištu rada. *Revija za socijalnu politiku* 10/3, 263. – 282.
16. Martin, S.E. (1996). Doing gender, doing police work: an examination of the barriers to the integration of women officers. *The Australian Institut of Crimi-*

- naology Conference First Australian Women Police Conference*. Sydney. Pristupljeno 15. 1. 2018. na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.520.4955&rep=rep1&type=pdf>
17. Mastrofski, S. D. (2006). *Police Organisation and Management Issues for the Next Decade*. Paper presented at the National Institute of Justice (NIJ) Policing Research Workshop. Planing for the Future, Washington, DC, November 28-29, 2006. Pristupljeno 29. 11. 2017. na: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/218584.pdf>.
 18. Montgomery, R. (2012). *Gender audits in policing organizations*. Prepared for Status of women Canada. Pristupljeno 25. listopada 2017. g. na: <http://www.swc-cfc.gc.ca/rc-cr/gapo-ebop/index-eng.html>.
 19. Prenzel, T., Sinclair, G. (2013). The status of women police officers: *An international review*. *International Journal of Law, Crime and Justice*. Pristupljeno 20. 10. 2017. na <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2012.12.001>.
 20. SEPCA (2010). *Uspostavljanje mreže žena policijskih službenica jugoistočne Europe*: Izvješće o rezultatima istraživanja. Beograd: Publikum.
 21. WPON (2012). *Smjernice za rodno osjetljivu praksu s posebnim osvrtom na privlačenje, odabir i profesionalni razvoj žena u policiji*. Beograd: SESAC.

Summary

Sanja Delač Fabris, Krunoslav Borovec

Attitudes toward specific qualities of Women in the Police

Paper Attitudes toward certain characteristics of women in the Police is based on a survey administered on a sample of male and female police officers of the Istrian Police Administration. Based on the results obtained by field research and relevant literature review the paper provides an insight into the attitudes about women in the police.

The survey was conducted on a sample of 291 female police officers and their male peers. Questionnaire used for the research was consisted of three sets of variables related to sociodemographic features, the efficacy of female police officers in police affairs, and police officers attitudes about motivation, education, professionalism in treatment, success in women and children protection. The aim of the research was to determine the attitudes of female and male police officers towards women in the police and the differences in these attitudes. The results of empirical research have shown that attitudes of police officers under the influence of gender differ significantly, as well as that the attitudes of women are more positive than those of their male peers with regard to certain characteristics of female police officers.

Finally, the paper provides recommendations for promoting women in the police profession and creating supportive organizational culture with the aim of reducing discrimination against women within the police organisation.

Key words: gender (non) equality, women in the police, attitudes, gender discrimination, efficacy.

IGOR VULETIĆ*, PETRA ŠPREM**

Materijalnopравни aspekti kaznenog djela silovanja u hrvatskoj sudskoj praksi¹

Sažetak

Kazneno djelo silovanja prošlo je kroz značajnije konceptijske izmjene donošenjem Kaznenog zakona iz 2011. Zakonodavac je uređio ovo kazneno djelo kao kvalificirani oblik spolnog odnosa bez pristanka te je u biće silovanja izrijekom ubacio posredno počiniteljstvo. Najveća promjena ogleđa se u inkriminiranju otklonjive zablude o biću, čime se indirektno uvodi kažnjivost nehajnog oblika (ako se ima na umu da ta zabluda uvijek isključuje namjeru). Time se nastojalo ograničiti prostor obrani optuženika za pozivanje na zabludu o postojanju pristanka žrtve. Takvo je rješenje tipično za common law sustave, dok ga se rijetko susreće u pravnim sustavima europskog kontinentalnog kruga. U ovome radu, autori obrađuju pojedina obilježja kaznenog djela silovanja kroz dostupnu noviju sudsku praksu hrvatskih sudova. Osobit naglasak stavljen je pritom na praksu formiranu nakon stupanja na snagu KZ/11. Autori se bave pitanjima razgraničenja pokušaja silovanja od dovršenih bludnih radnji, neprikladnog pokušaja i dobrovoljnog odustajanja kod silovanja, sudioništva, interpretacije pojma sile i prijetnje, a obrađuju i problem razgraničenja pojedinih oblika krivnje kod ovog kaznenog djela te primjenu otegotnih i olakotnih okolnosti prilikom odmjerenja kazne. Cilj je rada analizirati relevantnu sudsku praksu i ustanoviti u kojoj se mjeri preklapa s teoretskim stajalištima te ponuditi određene smjernice za buduće tumačenje.

Ključne riječi: *sila, prijetnja, spolni odnosaj, izjednačena radnja, zabluda o biću, posredno počiniteljstvo, stjecaj, otegotne i olakotne okolnosti.*

* dr. sc. Igor Vuletić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, Hrvatska.

** Petra Šprem, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Hrvatska.

¹ Istraživanje za ovu publikaciju rađeno je u okviru Uspostavno-istraživačkog projekta „HRVATSKI MONITOR NASILJA: Istraživanje javnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (CroViMo), koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost (UIP-2017-05-8876). Službena stranica projekta: www.violence-lab.eu.

1. UVODNE NAPOMENE

Hrvatski je zakonodavac donošenjem KZ/11. usvojio temeljite konceptijske promjene u području kaznenopravne zaštite spolnih sloboda. Tako su kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta izdvojena u zasebnu glavu, čime je ujedno naglašena pojačana zaštita djeteta kao žrtve kaznenog djela (Turković i dr., 2013.). Seksualna kaznena djela protiv punoljetnih žrtava uređena su u glavi kaznenih djela protiv spolne slobode. Iz naziva ove glave izbačen je naziv „spolnog ćudoređa“ kao zastario i neadekvatan (Turković, Maršavelski, 2010.). Kao temeljno kazneno djelo iz ove glave, zakonodavac je predvidio spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152. KZ/11.). Tom odredbom deklariran je zaokret hrvatskog kaznenog zakonodavstva u području seksualnih delikata prema engleskom *Sexual Offence Actu* iz 2003. godine, što se može vidjeti po sličnoj tehnici koju zakonodavac rabi pri definiranju pristanka (Sjolin, 2015.), kao i po inkriminiranju otklonjive zablude o biću kod ovih kaznenih djela, koja ranije nije bila kažnjiva (Turković i dr., 2013.). Ovdje se može napomenuti da je prihvaćanje engleske koncepcije naišlo na oštre kritike u hrvatskoj literaturi (Rittossa, Martinović, 2014.). U ovome se radu, međutim, nećemo upuštati u ocjenu uspješnosti zakonskog rješenja nego ćemo pažnju usmjeriti na uže pitanje tumačenja pojedinih obilježja kaznenog djela silovanja u hrvatskoj sudskoj praksi.

Silovanje je prvi kvalificirani oblik spolnog odnošaja bez pristanka. U hrvatskoj literaturi uobičajeno se naglašava kako je kod silovanja riječ o složenom (štite se spolna sloboda i sloboda odlučivanja), nepravom (jer spolni odnošaj sam po sebi nije kazneno djelo) i višestrukom kaznenom djelu (sastoji se iz najmanje dviju radnji). Kao i druga kaznena djela iz ove glave, silovanje je rodno neutralno pa i počinitelj i žrtva mogu biti osobe obaju spolova (Cvitanović i dr., 2018.). U praksi je pak najčešće slučaj da je počinitelj osoba muškog spola, a žrtva osoba ženskog spola, ali postoje i iznimke pa se kao žrtve ponekad pojavljuju i muške osobe.²

Udio silovanja u službenim statistikama pravomoćnih presuda u Republici Hrvatskoj nije velik. Tako se iz uvida u statistička izvješća u razdoblju od 2001. do 2016. može vidjeti da se taj broj u pravilu kreće oko 0,20 % udjela od ukupnog broja osuđenih počinitelja. Postoji nekoliko čimbenika koji mogu objasniti ovakvu statističku sliku. Neki od njih uključuju relativno visoki udio tamne brojke, procesne teškoće pri dokazivanju ovog kaznenog djela i neujednačenost sudske prakse, možebitno uzrokovane i nedostatkom teorijskog konsenzusa u pogledu definicije silovanja. Navedeno teorijsko nesuglasje oko terminologije i definiranja kaznenog djela silovanja, pa i njegovo razgraničenje s drugim nedozvoljenim radnjama seksualne prirode (kao što su spolno uznemiravanje, seksualni napad, seksualno nasilje, bludne radnje i sl.), stvara teškoće i u komparativnosti statističkih podataka, a time i prepreku za stvaranje ujednačenih međunarodnih okvira u pogledu ovog kaznenog djela.

Zbog osjetljivosti intimne sfere spolne slobode i slobode odlučivanja u tom području, kazneno djelo silovanja doživjelo je i brojne promjene kroz svoj povijesni razvoj, posebice u svjetlu shvaćanja ljudske seksualnosti. Riječ je o izuzetno osjetljivom kaznenom djelu, kod kojeg je vidljiv, čak i više nego u drugim primjerima delinkvencije, snažan utjecaj raznih

² Takva situacija postoji npr. u predmetu VSRH, Kžm 44/12, u kojem su dvojica maloljetnika u odgojnoj ustanovi pretukli trećega te ga je potom jedan od njih prebacio preko okvira prozora dok mu je drugi ugurao dršku metle u anus.

kulturoloških i socioloških okvira, ali i odraz stupnja razvoja društvene svijesti. Promjene u hrvatskom zakonodavstvu to i pokazuju, od prvotnog nekažnjavanja silovanja u braku (Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije), preko izjednačavanja silovanja u braku s onim „izvan braka“ (KZ/1997.), pa sve do danas, kada je silovanje u braku kvalifikatorna okolnost za počinitelja (KZ/2011.). Navedene zakonske izmjene pokazuju upravo, već spomenuti, koncept snažnog kulturnog utjecaja na poimanje sadržaja kažnjivosti predmetnog kaznenog djela.

Zbog navedenih obilježja nije teško objasniti zajedničku značajku, a to je visoka „tamna brojka“ (Mamula, 2006.), koja je često uvjetovana problemima sekundarne viktimizacije i društvene stigmatizacije (Derenčinović, Getoš, 2008.). Navedeno obilježje nije karakteristično samo za našu zemlju, već i za druge zemlje europskog kontinentalnog kruga, čak i Ameriku, zemlju koja se često (katkad i neopravdano), percipira kao iznimno liberalna, s otvorenim shvaćanjima prema seksualnosti i zaštiti žena na tom području. I brojna strana istraživanja pokazuju velik udio tamne brojke u seksualnoj delinkvenciji (Williams, 1984.; Clark i Lewis, 1977.). Navedeni podaci još više dobivaju na značaju kad se uzme u obzir sljedeći statistički podatak koji ukazuje na to da se u Republici Hrvatskoj u preko 80 % slučajeva za kazneno djelo silovanja saznaje prijavom žrtve (Horvat, Jagetić i Vrečko, 2005.). Postoji nekoliko kriminoloških obilježja karakterističnih za ovo kazneno djelo koja mogu doprinijeti boljem razumijevanju fenomena „tamne brojke“.

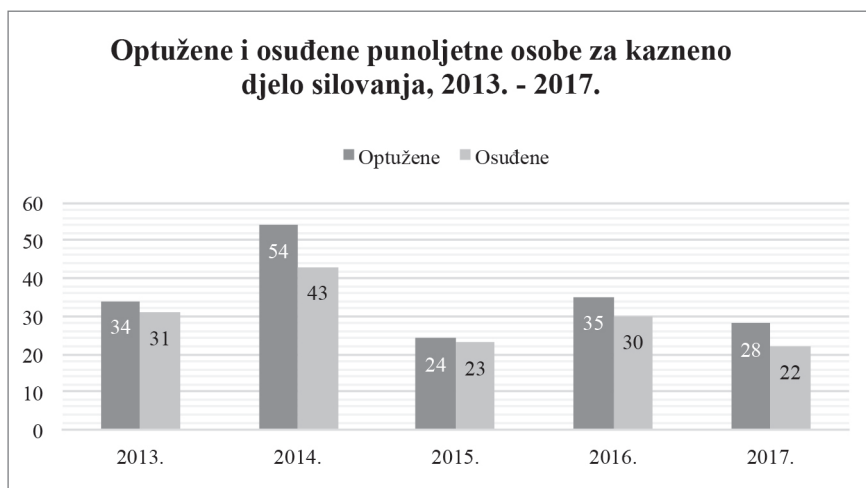
Da je riječ o izuzetno teškom kaznenom djelu, pokazuju i znanstvena istraživanja koja se bave zdravstvenim posljedicama koje silovanje ostavlja na žrtve, koje su često dugotrajne i ne isključivo psihološke naravi (Campbell, Seff i Ahrens, 2003.; Golding, 1994.; Wenzel, Leake i Gelberg, 2000.; Basile i Smith, 2011.), kao i da generalno uzrokuju više zdravstvenih poteškoća u usporedbi s posljedicama nekih drugih zločina (Koss i dr. 1990., 1991.).

Također, zanimljivo je napomenuti da je riječ o kaznenom djelu kod kojeg su žrtve često mlade osobe.³ Hrvatska nije usamljena među tim podacima, već naprotiv, i u komparativnim istraživanjima nailazimo na sličnu statistiku, tako da se čak u američkoj literaturi za navedeno kazneno djelo autori katkad koriste sintagmom *tragedy of youth* (Tjaden i Thoenes, 1998.). Unatoč prisutnom mitu o „pravom“ silovanju kao djelu u kojem nepoznati muškarac na ulici napada njemu nepoznatu ženu, brojna istraživanja ukazuju na to da su u velikom broju kaznenih djela silovanja počinitelji bili poznati žrtvi, a često i sadašnji ili bivši intimni partneri žrtve (Radačić, 2014.; usp. npr. Fischer, Cullen, Turner, 2000.).⁴ Neki autori navode još jedno obilježje koje bi moglo objasniti razlog zbog kojeg žrtve češće ne prijavljuju ovo kazneno djelo, a odnosi se na činjenicu da je udio osuđenih osoba od ukupno prijavljenih za kazneno djelo silovanja, relativno nizak (Taylor, 2007.), značajno niži nego kod drugih kaznenih djela, što bi svakako moglo predstavljati jedan od odagnajućih faktora za prijavljivanje počinitelja (žrtva stječe dojam da je bespomoćna i da počinitelj ionako neće biti osuđen, a ona će, *a contrario* ostati stigmatizirana, osramoćena i sl.). Uzroke tome treba pak tražiti u teškoći dokazivanja, donedavno neodgovarajućih zaštitnih mehanizama u

³ Tako Martinjak (2003), navodi da su među žrtvama najzastupljenije osobe između 18 i 39 godina, a značajan udio od 24,5 % pripada maloljetnim osobama. (Martinjak, D. 2003., Karakteristike počinitelja i žrtava, te situacija kaznenog djela silovanja, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 11 (2003), br. 1, 93. – 104.

⁴ Istraživanje o seksualnom zlostavljanju i silovanju provedeno na američkim koledžima u razdoblju od 1995. – 2013. (Langton i Sinozich) pokazuje da je čak preko 80 % počinitelja bilo poznato žrtvi.

tijeku postupka kojima bi se žrtva štitila od sekundarne viktimizacije⁵, nedostatku teorijskog konsenzusa u pogledu definiranja silovanja, a posljedično i, katkad nedosljednoj, sudskoj praksi. Ipak, statistički podaci pokazuju da u Republici Hrvatskoj broj osuđenih u odnosu na prijavljene za kazneno djelo silovanja, ne odstupa u odnosu na ukupan omjer optuženih i osuđenih, već naprotiv, da u većini slučajeva optuženi za silovanje bivaju ujedno i osuđeni (vidi grafički prikaz 1).

Grafički prikaz 1: Omjer broja optuženih i osuđenih za silovanje 2013. – 2017.⁶

O samoj etiologiji potencijalne viktimizacije teško je govoriti. Ispravnije bi bilo koristiti termin «rizični čimbenici» koji mogu katkad ukazivati na veću mogućnost viktimizacije. U mnogim istraživanjima nailazimo na podatak da je veća prevalencija za naknadnu viktimizaciju žrtava silovanja u odrasloj dobi ako su bile silovane prije svoje osamnaeste godine. (Black, Basile, Breiding, Smith, Walters, Merrick i Stevens, 2011; West, Williams i Seigel, 2000; Tjaden i Thoennes, 2000.) Što se tiče počinitelja, metaanaliza (29,450 počinitelja) pokazala je da su glavni prediktori u recidivizmu silovatelja, devijantne seksualne preferencije i antisocijalna orijentacija (Hanson i Morton-Bourgon, 2005.). Na području Republike Hrvatske, dosad nije rađeno značajnije kriminološko istraživanje usmjereno na otkrivanje rizičnih čimbenika i fenomenologije kaznenog djela silovanja koje bi omogućilo komparativnost navedenih rezultata.

⁵ Europsko kazneno zakonodavstvo, potkrijepljeno sve većim brojem kriminoloških i viktimoloških istraživanja, sve više pažnje posvećuje zaštiti prava žrtava. Uvođenjem pojma žrtve, šire shvaćenog nego do tada, i brojnih prava koja joj se pridaju, i naše je zakonodavstvo (Kazneni zakon 2015.) proklamiralo navedena prava na odgovarajući način zaštitom žrtve kroz čitav postupak i time joj pružio dodatna jamstva, kao što su psihološka potpora, poseban način ispitivanja, novčana podrška i slično. Time se hrvatsko kazneno zakonodavstvo uskladilo s europskim i prihvatilo recentna kriminološka strujanja koji pomiču fokus s počinitelja na žrtvu.

⁶ Graf je napravljen na temelju podataka Službenog izvješća Hrvatskog zavoda za statistiku u navedenom razdoblju, te se podaci odnose isključivo na kazneno djelo silovanja iz članka 153. vrijedećeg Kaznenog zakona.

U nastavku teksta prikazat ćemo tumačenja pojedinih problema povezanih s kaznenim djelom silovanja u hrvatskoj sudskoj praksi. Prikaz se temelji na proučavanju dostupnih pravomoćnih presuda za ovo kazneno djelo. Najprije ćemo opisati zakonska obilježja silovanja, a potom ćemo obraditi probleme tumačenja krivnje, pokušaja, sudioništva i odmjeravanja kazne kod silovanja. Prilikom izlaganja, usredotočit ćemo se ponajprije na one aspekte za koje smo na temelju istraživanja zaključili da su sporni u hrvatskoj sudskoj praksi.

2. ZAKONSKA OBILJEŽJA KAZNENOG DJELA SILOVANJA I NJIHOVO TUMAČENJE U SUDSKOJ PRAKSI

Silovanje je prema čl. 153. KZ/11. regulirano kao tzv. formalno djelo, što znači da nema posljedicu u biću (Novoselec, 2016.). Ako, pak, uslijed počinjenog silovanja nastupi neka teža posljedica, postojat će kvalificirani oblik i počinitelja će se osuditi prema čl. 154. KZ/11. Takav kvalificirani oblik ostvaren je, primjerice, u slučaju počinitelja koji je žrtvu najprije izvukao za kosu iz automobila te ju pretukao, a potom ju je natjerao da gleda prema mobitelu, pući usne, izbacuje stražnjicu i govori svoje ime, dok ju je on snimao i fotografirao. Od straha, žrtva je obavila veliku nuždu u gaćice, ali ju je on svejedno nastavio snimati i tjerati da se polagano razodijeva, da bi ju na kraju grubo silovao. Sud je zaključio da se optuženik svjesno i namjerno izivljavao nad oštećenicom s ciljem da je ponizi te ga je osudio za silovanje na osobito okrutan i ponižavajući način (VSRH, I Kž 377/2018.). Teža se posljedica može sastojati i u trudnoći žrtve kao posljedici kaznenog djela silovanja (npr. VSRH, I Kž 301/03-5; I Kž 143/17-4), a pri čemu teža posljedica u ovom slučaju može biti obuhvaćena i nehajem, ali i namjerom (s obzirom na to da trudnoća nije inkriminirana kao zasebno kazneno djelo).

U nastavku teksta, pobliže ćemo opisati pretpostavke temeljnog oblika silovanja iz čl. 153. KZ/11. Za postojanje temeljnog oblika potrebno je dokazati sljedeća objektivna obilježja: spolni odnošaj ili s njim izjednačenu radnju te primjenu sile ili prijetnje. Na subjektivnom polju, potrebno je utvrditi odgovarajući oblik krivnje.

2.1. Spolni odnošaj ili izjednačena radnja

Čl. 153. KZ/11. reguliran je kao blanketna odredba jer u pogledu radnje počinjenja spolnog odnošaja ili s njim izjednačene radnje upućuje na opis spolnog odnošaja bez pristanka iz čl. 152. KZ/11. pa se *mutatis mutandis* primjenjuju interpretativna pravila koja vrijede za čl. 152. KZ/11. Iz ovakve nomotehničke koncepcije nedvojbeno proizlazi i zaključak da je silovanje uređeno kao kvalificirani oblik spolnog odnošaja bez pristanka, što je odstupanje od uređenja iz KZ/97., prema kojem je silovanje predstavljalo temeljno djelo iz ove glave.

Iz tumačenja čl. 153. u svezi s čl. 152. KZ/11. proizlazi da zakonodavac zadržava razlikovanje spolnog odnošaja ili s njim izjednačene radnje, pri čemu je neophodnost navedenog terminološkog razgraničenja upitna (nešto više o tome u nastavku rada). Osim što predviđa mogućnost da počinitelj takve radnje počini nad žrtvom, zakonodavac uređuje i mogućnost prema kojoj počinitelj navodi žrtvu da takve radnje čini s trećom osobom ili nad samom sobom (tzv. pasivno silovanje). Može se zaključiti da zakonodavac u tom smislu inkriminira, ne samo vlastoručno počinjenje silovanja, nego i slučajevite tzv. posrednog počiniteljstva u silo-

vanju (korištenje sredstva koje ne ostvaruje obilježja kaznenog djela), odnosno supočiniteljstva u silovanju na način da se vlastoručno ne ostvaruje niti jedna radnja spolnog karaktera. Ovdje se može napomenuti da je hrvatska praksa već i prije donošenja KZ/11. prepoznavala ovakve slučajeve te ih kvalificirala kao silovanje. Tako je u hrvatskoj stručnoj literaturi opisan primjer počinitelja koji je osuđen za silovanje zato što je svoju bivšu djevojku batinama i zastrašivanjem prisilio da si gura pivsku bocu u vaginu te da ima spolni odnošaj s njegovim prijateljem koji se nalazio u istom stanu (VSRH, I Kž-920/07; Novoselec, 2008.), te slučaj gdje počinitelj prisiljava oštećenicu da se zadovoljava gurajući vlastite prste u svoju vaginu (VSRH, I Kž 103/07-6).

Spolni se odnošaj u domaćoj literaturi definira kao „*sjedinenje spolnih organa osoba različitog spola*“, dok se radnja izjednačena sa spolnim odnošajem najčešće određuje kao svaka radnja koja je „*po učinku i popratnim pojavama usporediva sa spolnim odnošajem*“ (Novoselec i dr., 2007.; Cvitanović i dr., 2018.). Dovoljno je da dođe do početka prodiranja muškog spolnog organa u ženski. Ako je, međutim, došlo samo do dodirivanja spolnih organa bez prodiranja, tada će valjati ocijeniti usmjerenost namjere počinitelja (VSRH, I Kž 14/2005; v. o tome iscrpno kasnije u ovom radu, pod 3.).

Prema vladajućem tumačenju hrvatske sudske prakse, radnja izjednačena sa spolnim odnošajem postojat će u dvije osnovne situacije. Prvu vrstu čine one situacije u kojima je došlo do prodiranja u tijelo. Pritom, postoje različite varijante pa se u praksi susreće:

- a) prodiranje dijelovima tijela počinitelja ili predmetima u tijelo žrtve, npr. guranje prstiju ili drške metle u tjelesne otvore žrtve (VSRH, Kžm 44/12);
- b) prisiljavanje žrtve da sama nad sobom čini radnje koje uključuju penetraciju, npr. tjeranje žrtve da sama sebi stavi prste u analni otvor te ih pomiče (Županijski sud u Splitu K 65/2014);
- c) prisiljavanje žrtve da penetrira dijelovima svog tijela u otvore počinitelja, npr. kada počinitelj prisili žrtvu da on počini felatio nad žrtvom (VSRH, I Kž 111/2012).

Drugu vrstu čine radnje bez penetracije – ova je kategorija u sudskoj praksi najspornija i pokazuje najmanje konzistentnosti. Tako su sudovi u nekim predmetima kontakt jezika počinitelja sa spolnim organom žrtve ocjenjivali kao radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem i silovanje (VSRH, I Kž 610/2015) i to bez obzira na to je li u konkretnom slučaju došlo do penetracije ili ne (I Kž-585/99, I Kž-716/99 i I Kž-726/03), dok su u drugim sličnim situacijama smatrali da kvalifikacija upravo ovisi o tome je li došlo do prodiranja jezikom počinitelja u tjelesne otvore žrtve pa su, ukoliko do toga nije došlo, uzimali da se radi samo o bludnim radnjama (VSRH I Kž 907/1999; VSRH, I Kž 502/2016, I Kž 970/04-3, Kžm 33/11-4, I Kž 199/1991-3). Isto tako, sudovi su ponekad radnju ejakuliranja u usta žrtve bez prethodne imisije tretirali kao radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem i silovanje (Cvitanović i dr., 2018.).

Pokušaj egzaktnog razgraničenja silovanja i spolnih odnošaja izjednačenih sa silovanjem s bludnim radnjama, uz već spomenuto otežano dokazivanje u predmetnim postupcima, predstavlja izazov kaznenopravne dogmatike, ali i sudske prakse. Međutim, uzimajući u obzir zahtjev zakonske nomotehnike koji traži da zakoni budu jasni, nedvosmisleni i koncizni, a uz to praksa bi trebala biti dosljedna i ujednačena kako bi se postigao zadovoljavajući stupanj pravne sigurnosti, očito je da potreba za jasnim definiranjem tih pojmova u pravnoj teoriji postoji.

U poredbeno pravnoj literaturi nailazimo na različite definicije, od vrlo ekstenzivno koncipiranih pojmova silovanja (npr. Sjedinjene Američke Države⁷) do nekih vrlo uskih terminoloških opredjeljenja, ponegdje nazivanim kao koncept „vaginocentričnosti“ silovanja (Rittossa, Martinović, 2014.), (npr. Švicarska⁸), koji silovanjem obuhvaćaju isključivo penetraciju penisa u vaginu. Autori smatraju da je pojam „sa spolnim odnošajem izjednačena radnja“ suvišan, te da bi bilo dovoljno zadržati termin «spolni odnošaj» pri čemu bi se on tumačio široko (uključivao bi radnje koje su trenutačno izjednačene sa spolnim odnošajem). Pri tome, jedno od mogućih rješenja definicije nudimo u nastavku: „spolni odnošaj uključuje penetraciju ili taktilni podražaj spolnog organa sa spolnim organom, drugim dijelom tijela (npr. prsti, jezik) ili pak objektom u spolne organe ili anus u svrhu zadovoljavanja seksualnih nagona ili želja“. Naime, posljedica razdvajanja pojma «spolni odnošaj» i «sa spolnim odnošajem izjednačena radnja» proizlazi iz sad već zastarjelog pogleda na ljudsku seksualnost i spolne odnose koji su imali primarno reproduktivnu svrhu te uključuju isključivo spajanje muškog i ženskog spolnog organa (i npr. nisu mogli biti počinjeni između osoba istog spola). Autori smatraju da se zakonski tekst mora prilagoditi novim kulturološkim i sociološkim pogledom na spolni odnošaj koji danas obuhvaća i druge aspekte spolnog odnosa (analni seks, oralni seks - dakle uključujući i, u praksi sporno, lizanje spolnog organa, seks između dviju osoba istog spola itd.) te za sve upotrebljavati termin spolni odnošaj. Uz poštovanje nemogućnosti apsolutnog izostanka generalnih klauzula u zakonskim tekstovima, smatramo da bi ih načelno trebalo izbjegavati i na teorijskoj razini utvrditi terminološka značenja koja će onda dosljedno biti primijenjena u sudskoj praksi. Što se tiče pojma „bludne radnje“, autori smatraju da je navedena terminologija zastarjela⁹, te da se pridjev „bludna“ treba *de lege ferenda* zamijeniti primjerenijim terminom kao što je npr. „spolni napad“ kako bi ga se razgraničilo s pojmom „spolnog uznemiravanja“ iz članka 156. KZ/11., a i oduzelo značaj radnje koja ima produženo trajanje (kao što bi to bilo u slučaju riječi: „zlostavljanje“). Pri tom valja naglasiti da bi novi termin „spolni napad“ (*de lege lata* bludne radnje) obuhvaćao „svaku kontaktnu fizičku spolnu radnju usmjerenu na zadovoljenje ili pobuđivanje seksualnih pohota (što bi predstavljalo subjektivnu sastavnicu protupravnosti), a da pritom nije riječ o radnjama obuhvaćenim u kaznenom djelu silovanja“. Time bi se, prema mišljenju autora, teorijski obuhvatila prevladavajuća sudska praksa gdje su kao bludne radnje označene; dodirivanje oštećenice po grudima (VSRH, I Kž 1224/04-3), diranje spolnog organa preko odjeće (VSRH, I Kž 764/11-4), štipanje po spolovilu i udaranje po stražnjici (VSRH, I Kž 417/09-6), trljanje svog spolovila o stražnjicu te zavlačenje ruke ispod gaćica (VSRH, I Kž 1102/06-6).

S druge pak strane, razgraničenje bludnih radnji (odnosno predloženog termina «spolni napad») od pokušaja silovanja, trebalo bi pak tražiti u namjeri optuženika, pa stoga ne bi

⁷ FBI je na federalnoj razini definirao silovanje kao: Penetracija u vaginu/anus, neovisno koliko neznatna, s bilo kojim dijelom tijela ili objektom ili pak oralna penetracija spolnog organa druge osobe bez pristanka žrtve (“*Penetration, no matter how slight, of the vagina or anus with any body part or object, or oral penetration by a sex organ of another person, without the consent of the victim.*”)

⁸ Švicarsko zakonodavstvo tako definira da silovanje čini „tko osobu ženskog spola prisili da trpi spolni odnos time što joj zaprijeti, primijeni nasilje, podvrgne je psihičkom pritisku ili je učini nesposobnom za otpor“.

⁹ Neprimjerenost termina osobito je naglašena uzimajući u obzir opravdanu konotaciju navedene riječi s arhaičnim (moguće i kršćanskim jezikom) gdje se bludom označavalo i spolni odnošaj prije braka,

činio bludnu radnju onaj optuženik koji je silom gurnuo oštećenicu i tražio od nje da ima spolni odnošaj s njim, već ispravno utvrđuje sud da je riječ o pokušaju silovanja (VSRH, I Kž 171/05-6). Pokušaj silovanja čini i optuženik koji nakon što je oštećenica jasno dala do znanja optuženiku da ne želi spolni odnošaj, otkopčao svoje hlače i približio se njenom licu, s time da je u tom trenutku sjedio na njoj, te izvadio svoj spolni organ (VSRH, I Kž 309/03-5) jer je riječ o radnjama koje redovito prethode spolnom odnošaju, stoga je namjera počinitelja u ovom slučaju, nedvojbena.

2.2. Primjena sile ili prijetnje uz poseban osvrt na problematiku psihičke sile i otpora žrtve

Primjena sile ili prijetnje obilježje je po kojem se silovanje razlikuje od spolnog odnošaja bez pristanka iz čl. 152. KZ/11. To je ujedno i kvalifikatorna okolnost, koja ovo djelo čini težim u odnosu na čl. 152. KZ/11. te opravdava znatno strožu propisanu kaznu.

U pogledu sile, vrijede opće napomene za kazneno djelo prisile iz čl. 138. KZ/11. Sila u kaznenom pravu označava djelovanje pri kojem se uporabom snage ili sredstva prema nekoj osobi utječe na njenu volju ili vladanje. Dakle, za utvrđivanje postojanja sile bitno je dokazati uporabu fizičke snage ili sredstva zbog kojih osoba prema kojoj se takva sila primjenjuje nije sposobna postupati u skladu sa svojom voljom ili je prisiljena postupati u suprotnosti sa svojom voljom (najčešće onemogućava žrtvi tjelesne pokrete i općenito voljno postupanje). Pogrešno je shvaćanje koje silu u normativnom smislu izjednačuje sa tjelesnom snagom (usp. Novoselec, 2007.). Ekstenzivnije tumačenje pojma 'sile', primjerenije obuhvaća moguće slučajeve i pritom, prema mišljenju autora, predstavlja ispravno teleološko tumačenje tog pojma i intenciju zakonodavca. Stoga smatramo da je ispravnije shvaćanje prema kojem se uporaba snage odnosi ne samo na tjelesnu već i mehaničku, nuklearnu, kemijsku, biološku i svaku drugu vrstu snage koja izravno djeluje na drugu osobu (Pavišić, Grozdanić, Veić, 2007.). Bitno je da upotreba sile na osobu na koju je usmjerena djeluje ograničavajuće ili isključujuće u smislu otežane mogućnosti ili potpune nemogućnosti za kreiranje vlastite odluke o svom ponašanju ili faktu realizacije voljnog ponašanja u skladu s oblikovanom voljom. U svakom slučaju u kojem je primijenjena sila utjecala na mogućnost voljnog ponašanja određene osobe zbog takvog djelovanja počinitelja, zadovoljen je uvjet postojanja sile.

Prijetnja pak označava svaku radnju kojom se žrtvi nagovještava napad na njezin život ili tijelo, odnosno u slučaju silovanja, na život ili tijelo druge osobe (Derenčinović, Cvitanović, Munivrana Vajda, Turković, 2013.). Prijetnja ima za cilj zastrašivanje ili uznemiravanje. Možemo zaključiti da kako bi se ostvarila prijetnja odnosno da bi prijetnja bila 'uspješna' i prikladna, osoba prema kojoj je usmjerena mora njome biti ozbiljno zastrašena do mjere da, po vlastitom shvaćanju (koje mora biti realno i gledano sa stajališta prosječnog čovjeka, razumno argumentirano) nema izbora nego postupati suprotno svojoj volji. Prijetnja također uvijek mora biti ozbiljna, pri čemu valja naglasiti da ozbiljnost opet treba promatrati sa stanovišta žrtve. Kod prisile, koja uključuje silu ili ozbiljnu prijetnju, riječ je o kaznenom djelu kojim se štiti sloboda odlučivanja kao pravno dobro, a sastavni je dio i nekih drugih kaznenih djela (npr. razbojništvo).

bludnicama nazivane prostitutke, sudionici istospolnog spolnog odnošaja; blud je označavao spolni odnošaj izvan braka i sl.

1. Izgovorene riječi *“ukoliko bude podnesena još jedna prijava protiv njega da to više neće tolerirati jer zna čovjeka koji na tristo metara jako dobro gađa ili skida i da je to njemu najmanji problem srediti”* imaju karakter ozbiljne prijetnje kakvim zlom, koja je objektivno prikladna da kod oštećenice izazove strah i uznemirenost. (Županijski sud u Bjelovaru, KŽ-25/2014);
2. Nagovaranje na spolni odnos ne predstavlja silu niti prijetnju *„bez obzira na činjenicu da je oštećenica u vrijeme događaja stara nepunih petnaest godina, dakle nije dijete u kazneno pravnom smislu, dok je maloljetnik od nje stariji tek dvije godine, već je verbalni poticaj maloljetnika oštećenici da prihvati njegov prijedlog i upusti se s njim u spolni akt, ali bez primjene sile ili prijetnje“*. (VSRH, Kžm 10/06-3);
3. Silu i prijetnju upotrebljava i optuženik koji je oštećenici govorio o tome da *„sve o njoj zna, a također joj je rekao da će ju odvesti u KPD Turopolje gdje joj se može “svašta desiti”, odnosno dao joj do znanja da će se nad njom “izrediti” više osoba. Oštećenici je naredio da se svuče, a nakon što je ona odbila, počeo ju udarati šakama te joj prijetio da će ju zaklati*. (VSRH, I Kž 396/1994-3);
4. Silu i prijetnju koristi i optuženik koji je *„grubim povlačenjem za ruku oštećenicu spriječio da se udalji od automobila, a kada je shvatila kakve su mu namjere, ju je hvatao rukama za grlo od čega joj je ponestajalo zraka, te je u jednom trenutku opalio «šamarčinu», a pritom na samom početku izjavio «dat ćeš milom ili silom»*. (VSRH, I Kž 837/06-3)

Ključno je da se sila primjenjuje kao sredstvo za slamanje otpora žrtve¹⁰, s ciljem počinjenja spolnog odnošaja ili s njim izjednačenih radnji. Upravo je takav specifičan cilj ono po čemu se pokušaj silovanja razlikuje od dovršenog kaznenog djela prisile. Stjecaj između tih djela nije moguć, nego se radi o tzv. prividnom stjecaju na temelju odnosa specijalnosti.

Silom će se smatrati i prethodno postupanje počinitelja kojim je žrtvu doveo u stanje nesposobnosti za otpor, tako da u trenutku poduzimanja spolnog odnošaja ili izjednačenih radnji više nije ni morao primjenjivati silu. Može se reći da se na opisani način inkriminiraju pripremne radnje u silovanju. Zato treba odobriti zaključak VSRH, prema kojem se radi o uporabi sile i silovanju u primjeru optuženika koji je oštećenicu najprije prisilio da popije drogu MDVP, čime ju je doveo u stanje omamljenosti, da bi potom s njom počinio više spolnih odnošaja (VSRH, I Kž 741/2014). Na ovome se mjestu načelno zalažemo za tumačenje prema kojem bi usipanje droge u piće uvijek trebalo tumačiti kao primjenu sile i silovanje, bez obzira na to je li droga dana prijekovno ili, kao u opisanom primjeru, prisilno (okolnost na koji je način droga dana može se vrednovati u sklopu otegotnih i olakotnih okolnosti).

Jedan od mitova koji se uobičajeno u literaturi povezuju s kaznenim djelom silovanja je da žrtva mora pokazati određen (tjelesni) otpor da bi se radilo o ovom kaznenom djelu (McGlynn, Munro, 2011.). Starijoj hrvatskoj sudskoj praksi bilo je svojstveno da je za postojanje silovanja tražila dokaz da je žrtva pružila otpor počinitelju. Takva praksa je protivna samoj biti silovanja (koja se sastoji u izostanku pristanka, a ne u pružanju otpora koji žrtva

¹⁰ Na ovome mjestu želimo upozoriti da se u praksi najčešće koristi sintagma „slamanje otpora“. Međutim, vrijedi razmisliti je li taj termin odgovarajući, ako se uzme širi koncept sile koji uključuje i oduzimanje mogućnosti za pružanje otpora (npr. davanjem droge žrtvi). Zato bi trebalo razmisliti o usvajanju nekog preciznijeg termina, poput „slamanje voljnog ponašanja“ ili „mogućnosti izbora“.

često nije ni u mogućnosti pružiti zbog straha). Osim toga, ESLJP je u više odluka istaknuo da otpor žrtve ne može biti pretpostavka silovanja.¹¹ Zato je hrvatska sudska praksa od sredine 1990-ih, a osobito od početka 2000-ih uglavnom prihvatila kao prevladavajuće stajalište da otpor nije potrebno dokazivati, odnosno da se oslobađajuća presuda ne može temeljiti na izostanku otpora (naravno, i dalje se mogu povremeno susresti odstupanja, ali ona predstavljaju iznimku, a ne pravilo). Naime, sila može biti i psihička, ako počinitelj stvara takve okolnosti uslijed kojih kod žrtve izaziva strah pa ona nije u stanju pružiti otpor niti iskazati svoje neslaganje. To je osobito slučaj kada u djelu sudjeluje više počinitelja ili kada počinitelj prethodno zlostavlja žrtvu i izaziva kod nje osjećaj straha. U hrvatskoj sudskoj praksi ustalilo su tumačenje po kojem će se raditi o obliku psihičke prisile i silovanju kada spolni odnošaj ili izjednačena radnja slijede nakon zlostavljanja žrtve. Tako je VSRH osudio za silovanje optuženika koji je prethodno dvije godine prijetio žrtvi smrću te ju maltretirao psihički i tjelesno, dok u trenutku počinjenja nije primjenjivao silu, ali je žrtva bila u prevelikom strahu da bi mu izrazila svoje protivljenje (VSRH, I Kž 259/2014). U nekim drugim odlukama, VSRH deklarira kako je psihički pritisak ekvivalentan tjelesnoj sili (VSRH, I Kž 571/2013). Kako se u takvim predmetima optuženik često brani tvrdnjom da žrtva nije manifestirala nikakvo protivljenje spolnom činu, VSRH je u novijoj praksi razvio posebnu kategoriju koju, za potrebe ovog rada, možemo nazvati očekivanim otporom ili otporom koji se po logici stvari mogao očekivati.¹² Osim toga, VSRH u svojoj praksi često uzima u obzir činjenicu da bi pružanje otpora žrtvu u konkretnoj situaciji moglo dovesti u još veću opasnost (VSRH, I Kž 565/1994; VSRH I Kž 632/1993).

Prijetnja kod silovanja mora biti kvalificirana, što znači da se mora odnositi na život ili tijelo. Ona mora biti i izravna, što podrazumijeva da ju počinitelj misli počinuti neposredno, bez odgode. Ako ju počinitelj, pak, misli počinuti tek s vremenskim odmakom, doći će u obzir samo spolni odnošaj bez pristanka iz čl. 152. KZ/11. (VSRH, I Kž 459/2016). Prijetnja, također, mora biti ozbiljna, što znači da mora biti objektivno „prikladna“ da izazove strah kod žrtve (strah ne smije proizlaziti iz pretjerane osjetljivosti žrtve). Pritom, kao kriterij procjene treba uzeti upravo dojam koji prijetnja ostvaruje na žrtvu, a ne stvarnu opasnost prijetnje. To pravilno uočava VSRH, kada otklanja tvrdnju optuženika da se njegova prijetnja žrtvi dječjim pištoljem – igračkom nije mogla objektivno protumačiti kao prijetnja u smislu kaznenog djela silovanja. VSRH ovdje uzima u obzir izgled pištolja kao pravog, pripitost oštećenice te agresivno ponašanje optuženika pa zaključuje da je s obzirom na te okolnosti oštećenica prijetnju doživjela ozbiljno, što je u uzročno-posljedičnoj vezi s njezinim pristajanjem na spolni odnos s optuženikom. Zato Sud smatra da je ispunjeno ovo konstitutivno obilježje silovanja (VSRH, I Kž 206/2001). Važno je još napomenuti da se može prijetiti žrtvi ili *bilo kojoj* drugoj osobi. U tom je smislu došlo do proširenja kažnjivosti jer je KZ/97. propisivao da se mora raditi o žrtvi bliskoj osobi (u tom smislu je KZ/97. blaži za počinitelja).

¹¹ Konstitutivna odluka ESLJP-a u ovom području presuda je u predmetu *M. C. protiv Bugarske*, Eur. Ct. H.R., 39272/98 (2003).

¹² To je stajalište VSRH potvrdio u nizu svojih odluka. Pogledati npr. sljedeće odluke: I Kž 328/1999-3; I Kž 901/09-6; I Kž 502/16-4; I Kž 528/13-4; I Kž 286/14-4; I Kž 462/08-4; I Kž 375/1994-3; I Kž-349/1999-3; I Kž 571/13-4; I Kž 1070/06-3; I Kž 200/1992-3; I Kž 168/02-3; itd.

2.3. Oblik krivnje uz poseban osvrt na problem otklonjive zablude o biću

Prema normativnom modelu koji usvaja aktualno hrvatsko kazнено zakonodavstvo, silovanje se može počinuti s namjerom i iz nehaja. S namjerom (čl. 153. st. 1. KZ/11.) čini se onda kada je počinitelj svjestan da primjenjuje silu ili prijetnju s ciljem počinjenja spolnih radnji te da nema pristanak žrtve (izravna namjera prvog stupnja), odnosno kada dopušta mogućnost da žrtva njegovo ponašanje shvaća kao silu ili prijetnju pa svejedno poduzima planirane radnje (neizravna namjera). Neizravna će namjera u praksi biti iznimno rijetka, ali je nedvojbeno da ju sudska praksa prepoznaje i priznaje. To je jasno deklarirao i VSRH, kako proizlazi iz sljedećeg obrazloženja: „... *kazнено djelo silovanja može se počinuti samo dolusno, dakle s namjerom ... počinitelj postupa s izravnom namjerom kad je svjestan svog djela i hoće njegovo počinjenje, a prema st. 3. ovog članka KZ-a, počinitelj postupa s neizravnom namjerom kad je svjestan da može počinuti djelo, pa na to pristaje.*“ (VSRH, I Kž 26/05). Postoji teoretska mogućnost počinjenja ovog kaznenog djela i s izravnom namjerom drugog stupnja ali je ona u praksi teško zamisliva. Izravna namjera drugog stupnja kod silovanja bi postojala ako bi, npr. silovanje uslijedilo nakon nekog drugog kaznenog djela za kojim je počinitelj ponajprije išao pa silovanjem nije ostvario primarni cilj svog djelovanja. Ipak, treba konstatirati da je za silovanje tipična izravna namjera prvog stupnja, dok će se ostali oblici krivnje javljati iznimno rijetko.

O postojanju namjere sud zaključuje na temelju svih okolnosti konkretnog slučaja, pri čemu je u presudi dužan naznačiti i obrazložiti o kojem se obliku namjere radi. Uvid u praksu omogućuje zaključak kako se sudovi u novijim odlukama u predmetima silovanja upuštaju u razgraničenje izravne namjere prvog stupnja od ostalih oblika namjere te kako izravnu namjeru prvog stupnja tretiraju kao otegotnu okolnost prilikom odmjeravanja kazne (VSRH, I Kž 100/2017). Ovakvu praksu valja odobriti. Ona je u skladu sa zakonskim tekstom, prema kojem kazna mora odgovarati stupnju krivnje (v. čl. 47. st. 1. KZ/11.; Novoselec, 2016.).

Da se silovanje u hrvatskom kaznenom pravu može počinuti i iz nehaja, proizlazi iz st. 2. koji predviđa kažnjavanje počinitelja koji je bio u otklonjivoj zabludi o biću u pogledu postojanju pristanka žrtve. Zabluda o biću uvijek isključuje namjeru (Novoselec, 2016.; Mrčela, Vuletić, 2017.) pa je prema tome moguć samo nehaj i to samo u slučaju tzv. otklonjive zablude (čl. 30. st. 2. KZ/11.). Iz tog je razloga pogrešno stajalište izraženo u hrvatskoj literaturi, prema kojem je silovanje moguće počinuti „*samo s namjerom*“ (Turković i Mršavelski u Cvitanović i dr., 2018.). Nadalje, ako je zabluda neotklonjiva, isključit će se krivnja, što znači da će se na procesnom planu donijeti oslobađajuća presuda. Preneseno na kontekst kaznenog djela silovanja, to će značiti da će za oslobađajuću presudu optuženik morati dokazati da nije bio svjestan niti je mogao biti svjestan da žrtva ne pristaje na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu radnju (čl. 153. st. 3. KZ/11.). Tako i VSRH u svojim odlukama upozorava da kod odlučivanja o postojanju zablude nije dovoljno tek puko konstatiranje da je počinitelj bio ubrojav i imao svijest o protupravnosti, nego je nužno opisati sve relevantne okolnosti događaja (prirodu odnosa između počinitelja i žrtve, događaje i dinamiku odnosa koji su neposredno prethodili inkriminiranom događaju te ponašanje počinitelja i žrtve) i na temelju takve ocjene zaključiti o postojanju zablude (VSRH, I Kž 658/2013). Ako, pak, optuženik ne uspije dokazati neotklonjivost zablude, ali uspije s pozivanjem na otklonjivu zabludu (što znači da je uz više pažnje mogao spoznati odsutnost pristanka žrtve), bit će osuđen za privilegirani oblik silovanja, za koji je propisana znatno blaža kazna od šest mjeseci do pet godina

zatvora (čl. 153. st. 2. KZ/11.), što znači da sudu stoje na raspolaganju i šire mogućnosti primjene alternativa zatvorskoj kazni (primjena uvjetne osude, djelomične uvjetne osude i rada za opće dobro na slobodi¹³).

Kažnjivost zablude o biću kod silovanja uvedena je u hrvatsko kazneno pravo donošenjem KZ/11. Odredba je osmišljena po uzoru na englesko pravo i tamošnji *Sexual Offence Act* iz 2003. (Turković i dr., 2013.), ali je u hrvatskoj literaturi ubrzo dočekana s kritikama. Pojedini autori smatraju da se tom odredbom značajno odstupa od kontinentalne kaznenopravne tradicije te da za njom nema potrebe, dok s druge strane ona može u značajnoj mjeri ugroziti pravnu sigurnost (Rittossa, Martinović, 2014.). Na ovome se mjestu nećemo upuštati u kritiku postojećeg zakonskog rješenja jer bismo time prekoračili zadane granice ovog rada. Moramo, međutim, naglasiti da je kod silovanja teško zamisliva praktična situacija u kojoj bi počinitelj bio u zabludi o postojanju pristanka, ako bi istodobno prema žrtvi primjenjivao silu ili izravnu kvalificiranu prijetnju. Treba reći i da je takva vrsta obrane, u kojoj bi optuženik tvrdio da je bio u zabludi o biću, razmjerno rijetka u hrvatskoj sudskoj praksi. Prema jednom istraživanju, od ukupno 1761 optuženog za silovanje u razdoblju od 1991. do 2016. godine, samo ih se 44 (2,49 %) u svojoj obrani pozivalo na zabludu o postojanju pristanka i samo je 10 (0,56 %) u takvoj obrani bilo uspješno (Mrčela/Vuletić/Livazović, 2019.¹⁴; do suprotnog zaključka, ali na znatno manjem statističkom uzorku dolazi npr. Radačić, 2014.). Naime, kažnjivost otklonjive zablude o biću kod silovanja, svojstvena je angloameričkom pravnom krugu zato što tamo odluku o krivnji ne donosi sudac – profesionalac, nego porota, sastavljena od laika koji nisu iskusni u suđenju i lakše su podložni sugestijama i obmanama (Vandervort, 2004.), osobito u slučajevima gdje od ranije postoji odnos intimnog partnerstva između počinitelja i žrtve silovanja (Berliner, 1991.). Uvid u hrvatsku sudsku praksu pokazuje da optuženici, koji se brane tvrdnjom da nisu bili svjesni nepostojanja pristanka žrtve, u pravilu takvu tvrdnju temelje na izostanku otpora ili na okolnosti da je žrtva s njima dobrovoljno pošla na mjesto događaja. Kako je već prikazano, hrvatska praksa zauzela je jasno stajalište po pitanju otpora žrtve kao pretpostavke silovanja. Osim toga, susreće se sve više odluka u kojima VSRH odlučno otklanja pravnu relevantnost argumenata koji se tiču eventualne ranije promiskuitetnosti žrtve ili njezinog provokativnog oblačenja i ponašanja (VSRH, I Kž 639/1997).

3. POKUŠAJ I DOBROVOLJNI ODUSTANAK OD POKUŠAJA SILOVANJA

Silovanje je kazneno djelo kod kojeg je pokušaj kažnjiv već na temelju opće odredbe o pokušaju, s obzirom na to da se i za temeljni i za privilegirani (dakako, i za kvalificirani) oblik može izreći kazna od pet godina zatvora (čl. 34. st. 1. KZ/11.). U slučajevima pokušaja,

¹³ U pogledu mogućnosti primjene rada za opće dobro na slobodi kod kaznenog djela silovanja, treba naglasiti da je u novijoj hrvatskoj sudskoj praksi bilo takvih prvostupanijskih presuda (npr. Županijski sud u Osijeku, K – 9/14) ali je VSRH zauzeo načelno negativan stav prema primjeni tako blage sankcije kod ovog kaznenog djela pa je takve odluke, u povodu žalbe državnog odvjetnika, preinačavao u zatvorsku kaznu (v. npr. VSRH, I Kž 407/14).

¹⁴ Ovdje navodimo izvor Mrčela, M., Vuletić, I., Livazović, G., *Negligent Rape in Croatian Criminal Law: Was it Necessary?*, koji je u trenutku pisanja ovog rada još uvijek neobjavljen (u recenzentskom postupku). Rezultate istraživanja, stoga, prenosimo uz suglasnost autora spomenutog teksta.

moguće je blaže kažnjavanje (čl. 34. st. 2. KZ/11.), dok se kod neprikladnog pokušaja¹⁵ može počinitelja osloboditi kazne (čl. 34. st. 3. KZ/11.). Pretraživanjem sudske prakse u pogledu ublažavanja kazne kod pokušaja silovanja, stvara se dojam da primjena instituta ublažavanja kazne (dosuđivanje kazne ispod propisanog posebnog minimuma) nije rijetkost u sudskoj praksi (VSRH, I Kž 591/15-4; VSRH, I Kž 995/11-4; VSRH, Broj: I Kž 407/14-4; VSRH, Broj: I Kž 75/14-4; Županijski sud u Varaždinu, K-31/14; Županijski sud u Osijeku, K-42/14; Županijski sud u Osijeku, K-9/14-6; Županijski sud u Zagrebu, K-8/14....). Međutim, statistički podaci Državnog zavoda za statistiku pokazuju da je udio presuda u kojima je korišten institut ublažavanja kazne u ukupnom udjelu osuđujućih presuda za kazneno djelo silovanja, ipak relativno nizak. (Vidi grafički prikaz 2¹⁶) S druge strane, statistika pokazuje da u razdoblju od 2013. do 2017. godine, nijedna osoba osuđena za kazneno djelo silovanja, nije bila oslobođena kazne, što je u usporedbi s ukupnim, ionako relativno niskim brojem osuđujućih presuda u kojima je počinitelj osuđen, ali oslobođen kazne, bilo očekivano. (Vidi grafički prikaz 3)¹⁷

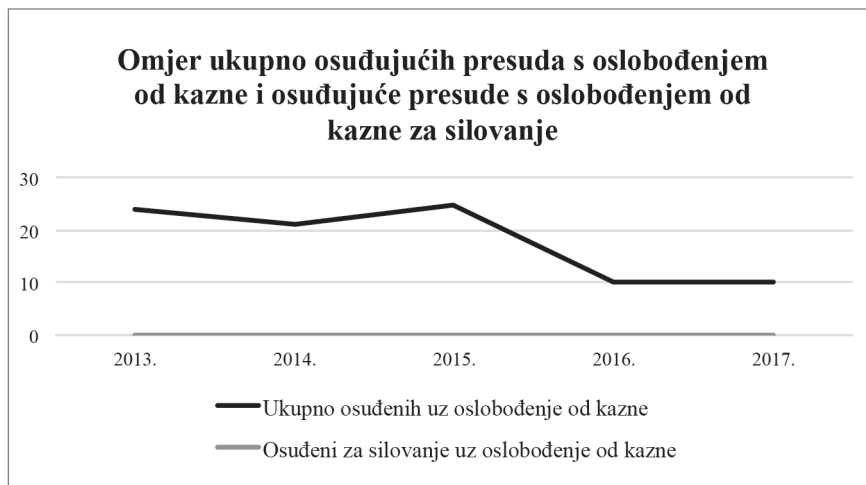

Grafički prikaz 2: Omjer ublažavanja kazne u odnosu na ukupno osuđene za kazneno djelo silovanja, 2013. – 2017.

¹⁵ Prema stajalištu Vrhovnog suda, takav neprikladni pokušaj, ne postoji u situaciji gdje je optuženik prisiljavao oštećenicu na spolni odnošaj sa psima pri čemu, navodi: „U konkretnom slučaju u pojam spolne radnje izjednačene sa spolnim odnošajem, nedvojbeno ulazi i ugravanje penisa psa i penetracija u spolni organ oštećenice. Naime, ako je dosadašnja sudska praksa, imajući u vidu upravo razloge za proširenje kriminalne zone kod opisanog kaznenog djela, stala na stajalište da penetracija drugim dijelovima tijela, odnosno predmetima predstavlja spolnu radnju izjednačenim sa spolnim odnošajem, onda se takvo stajalište tim više odnosi na opisani slučaj, gdje se radilo o ugravanju penisa psa i penetraciji u spolovilo oštećenice, a u cilju zadovoljavanja spolnog nagona...“, VSRH, I Kž 1069/03-6.

¹⁶ Grafički je prikaz izrađen na temelju podataka Službenog izvješća Državnog zavoda za statistiku pri čemu se podaci odnose samo na kazneno djelo silovanja iz čl. 153. KZ/11.

¹⁷ Grafički je prikaz izrađen na temelju podataka Službenog izvješća Državnog zavoda za statistiku pri čemu se podaci odnose samo na kazneno djelo silovanja iz čl. 153. KZ/11.

Grafički prikaz 3: Omjer ukupno osuđujućih presuda s oslobođenjem od kazne i osuđujuće presude s oslobođenjem od kazne za silovanje, 2013. – 2017.

Naravno, mogućnost oslobođenja od kazne u sebi uključuje neograničenu mogućnost ublažavanja kazne pa se u slučaju neprikladnog pokušaja kazna može i ublažiti, pri čemu sud nije vezan zakonskim granicama ublažavanja kazne nego ju može ublažiti do općeg minimuma od tri mjeseca zatvora. To ujedno znači da se sudu na taj način otvaraju šire mogućnosti primjene neke od alternativnih sankcija (Novoselec, 2016.). Prema stajalištu izraženom u hrvatskoj sudskoj praksi, kod silovanja će se uzimati u obzir samo tzv. apsolutno neprikladni pokušaj, kod kojeg nitko drugi (a ne samo počinitelj) ne bi uspio dovršiti djelo. Zato sudovi često otklanjaju postojanje neprikladnog pokušaja u slučaju da počinitelj nije dovršio djelo jer je kod njega npr. izostala erekcija (VSRH, I Kž 598/2006).

Pokušaj silovanja postojati će ako je počinitelj otpočeo s primjenom sile ili izravne prijetnje u cilju ostvarenja spolnog odnošaja ili izjednačene radnje ali takvu radnju nije počinio uslijed otpora žrtve ili drugih okolnosti koje su ga omele u počinjenju. Primjerice, obilježja silovanja u pokušaju ostvario je optuženik koji je prijetio žrtvi nožem i stezao joj lančić oko vrata kako bi ju prisilio na spolni odnos, do kojeg nije došlo zato što uslijed alkoholiziranosti nije mogao postići erekciju (VSRH, I Kž 1088/2005).

Pritom je moguće da je počinitelj ostvario određene radnje seksualnog značaja, koje se mogu podvesti pod opis bludnih radnji. U takvim je situacijama važno imati na umu da je kazneno djelo bludnih radnji (čl. 155. KZ/11.) supsidijarno u odnosu na pokušaj silovanja pa će počinitelja valjati osuditi za pokušaj silovanja ako se utvrdi da je postupao u namjeri silovanja. Kao dobar primjer takve prakse, može se navesti odluka VSRH-a kojom potvrđuje osuđujuću presudu za silovanje kojom je osuđen optuženik koji je nad žrtvom primijenio silu u namjeri da s njom ima spolni odnošaj. U tome, međutim, nije uspio zato što je žrtva doživjela jaki vaginalni grč pa su njegove radnje ostale na površini tijela žrtve. U žalbi se pozvao na okolnost da bi djelo trebalo pravno označiti kao bludne radnje ali je VSRH to otklonio uz obrazloženje da je za pokušaj silovanja dovoljna uporaba sile ili prijetnje s ciljem obljube te da se za bludnu radnju može osuditi samo kada nije počinjen niti pokušaj silovanja (VSRH, I Kž 227/2006).

Institut dobrovoljnog odustanka od pokušaja donošenjem KZ/11., prošao je kroz značajne koncepcijske izmjene. Uvođenjem mogućnosti tzv. nekauzalnog odustanka (čl. 35. st. 2. KZ/11.) proširene su granice pravno relevantnog odustajanja od pokušaja kaznenog djela. Time su ujedno prihvaćene i subjektivne koncepcije ovog instituta, koje su inače svojstvene njemačkom pravu (Fischer, 2018.). Ipak, te promjene neće se u praksi moći primijeniti na situacije dobrovoljnog odustanka od pokušaja silovanja, zato što je silovanje uređeno kao djelo bez posljedice (tzv. formalno kazneno djelo) pa je kod tog djela moguć samo odustanak od nedovršenog pokušaja, koji se sastoji u prekidu daljnje djelatnosti. Stoga čl. 35. st. 2. KZ/11. nikada neće biti primjenjiv na silovanje iz čl. 153. KZ/11. Imajući to u vidu, jasno je da sud, kod odlučivanja o postojanju dobrovoljnog odustanka, naglasak treba staviti na subjektivnu komponentu koja se sastoji u dobrovoljnosti. U tom smislu, ovdje se zalažemo za kriterije njemačke teorije o razboritosti zločinca (njem. *die Lehre von der Verbrechervernunft*). Prema toj teoriji, odustanak je dobrovoljan ako počinitelj svojim odustankom postupka protivno pravilima *zločinačke struke*, pod čime se zapravo podrazumijeva postupak koji je nelogičan iz perspektive prosječnog zločinca u kontekstu konkretnog zbiljanja (Roxin, 2003.). Razboriti ili logičan postupak, naprotiv, podrazumijeva način postupanja na koji bi postupio svaki (prosječni) razboriti počinitelj. Tako će prosječan silovatelj odustati kad mu žrtva pruža preveliki otpor jer je to razborito pa time i nedobrovoljno. Naprotiv, prosječan silovatelj neće odustati ako se žrtva samo rasplače i moli ga da prestane jer je to iz perspektive njegova cilja (dovršenje silovanja) nerazborito. Ako ipak odustane, takav odustanak je nerazboriti i time dobrovoljan. Važno je napomenuti da odustajanje ne mora biti motiviran kajanjem i drugim razlozima moralne prirode, nego može biti poduzet i uslijed straha ili gubitka interesa za dovršenjem, sve dotle dok ti razlozi nemaju realnu podlogu u stvarnoj promjeni okolnosti.

Ova logika može se primijetiti u pojedinim odlukama hrvatskih sudova. Tako je u jednom predmetu VSRH priznao dobrovoljni odustanak od silovanja počinitelju koji je u večernjim satima zaskočio i napao žrtvu u njenoj kući, bacio ju na krevet te joj poderao gaćice, nakon čega je ona uspjela iskočiti iz kreveta i obući druge gaćice. On je tada ustao i otišao iz kuće, iako nije bilo objektivnih prepreka da nastavi s primjenom sile i dovrši djelo (VSRH 482/2008). U drugom predmetu, dobrovoljni odustanak je priznat počinitelju koji je na gornjem katu kuće u kojoj su u tom trenutku bili – samo svladao otpor žrtve u namjeri da s njom počini spolni odnos ali je njoj u tom trenutku pozlilo, pa joj je dopustio da siđe u prizemlje. Ona ga je tamo molbama i nagovaranjem uspjela konačno odvratiti od dovršenja silovanja (VSRH, I Kž 776/2000).

U situacijama u kojima žrtva pruža prejak i preintenzivan otpor, tako da dovršenje djela za počinitelja podrazumijeva ulaganje znatno većeg napora i potencijalno nanošenje ozljeda i drugih težih posljedica, dobrovoljno odustajanje bi u pravilu trebalo otkloniti. U tom smislu, vrijedi istaknuti sljedeće dvije odluke iz novije sudske prakse, U prvoj od njih, VSRH nije priznao dobrovoljno odustajanje počinitelju koji je žrtvu napao u toaletu, držao joj ruke iznad glave i skinuo hlače i gaćice, nakon čega je ona uspjela istrgnuti se i spustiti se u čučanj s rukama uz tijelo. Kako se događaj odvijao u skućenoj kabini toaleta, a ispred je bilo ljudi, on u tom položaju nije mogao dovršiti djelo kako ga je isplanirao pa je odustao ali takvo odustajanje nije bio dobrovoljan u opisanom smislu (VSRH, I Kž 237/2015). U drugom predmetu, počinitelj je oborio žrtvu na stražnje sjedište svog automobila i počeo s primjenom sile ali je od spolnog odnošaja odustao nakon što mu je zaprijetila dvojicom svojih punoljetnih sinova i njihovom osvetom. Sud je otklonio postojanje dobrovoljnosti (VSRH, I Kž 661/2015). Sma-

tramo da opisani predmeti pokazuju da VSRH ima dobre i jasne kriterije kada je u pitanju primjena instituta dobrovoljnog odustajanja na predmete pokušaja silovanja, pa te kriterije trebaju slijediti i niži sudovi.

4. RAZGRANIČENJE POTICANJA OD POSREDNOG POČINITELJSTVA KOD SILOVANJA

Kod silovanja su u praksi moguće situacije da osobu treba označiti kao počinitelja, iako vlastoručno ne primjenjuje nikakve radnje seksualnog značaja. Već su praksa i literatura za vrijeme važenja KZ/97. jasno otklonili zastarjelo Zlatarićevo stajalište, prema kojem samo osoba koja čini seksualne radnje može biti počinitelj ovog djela (Zlatarić, 1956.). Tako je danas u hrvatskoj teoriji i sudskoj praksi nesporno da je za počiniteljski doprinos u silovanju dovoljno i samo sudjelovanje u primjeni sile ili prijetnje (Cvitanović i dr., 2018.; v. npr. VSRH, I Kž 568/1991).

Prema našem mišljenju, uzevši u obzir promatranu praksu za potrebe ovog rada, potrebno je na ovom području dati doprinos razgraničenju poticanja od posrednog počiniteljstva kod silovanja. Razgraničenje se također odnosi na situacije u kojima optuženik ne sudjeluje u počinjenju spolnog odnošaja ili s njim izjednačenih radnji. Imajući u vidu da zakonski tekst izričito navodi situaciju u kojoj počinitelj žrtvu prisiljava da „s trećom osobom izvrši“ spolnu radnju, odnosno da „nad samom sobom“ počinu spolnu radnju (čl. 153., u svezi s čl. 152. st. 1. KZ/11.), držimo da je takve slučajeve najprikladnije pravno označiti kao (posredno) počiniteljstvo silovanja. Poticanje bi trebalo ostati rezervirano samo za one slučajeve u kojima poticatelj ima sekundarnu ulogu te je kontrola nad zbivanjem u cijelosti u rukama potaknutog (jer on ima tzv. vlast nad djelom). Smatramo da ovo pitanje u praksi može osobito doći do izražaja u onim predmetima gdje se „potiče“ osobu koja je sama kazneno neodgovorna jer je u zabludi, neubrojiva ili je dijete. U hrvatskoj su praksi zabilježeni takvi predmeti. Primjerice, u jednom takvom predmetu počinitelj je prisiljavao žrtvu da nepoznatim muškarcima šalje SMS poruke da želi s njima imati spolne odnose te da se potom nalazi s njima i ima odnose protivno svojoj volji. Sud je pravilno taj dio činjeničnog opisa podveo pod biće kaznenog djela silovanja i optuženika označio počiniteljem (I Kž 800/2013¹⁸). U jednom drugom primjeru, međutim, sudovi su uzeli da se radi o poticanju. Dvojica punoljetnih optuženika protupravno su oduzela slobodu maloljetnoj žrtvi te su je prisiljavali da se uda za sina jednog od njih, koji je bio dobi ispod četrnaest godina i kazneno neodgovoran. Tijekom oduzimanja slobode, naveli su ga da s njom počinu spolni odnošaj uz primjenu sile. Osuđeni su kao poticatelji na silovanje kazneno neodgovornog djeteta (VSRH, I Kž 206/2001). Mi smo, ipak, mišljenja da bi ovdje trebalo primijeniti konstrukciju posrednog počiniteljstva (tzv. korištenje osobe koja nije kriva) i dvojicu optuženika pravno označiti kao počinitelje, a ne samo kao sudionike u užem smislu. Time bi se na prikladniji način obuhvatila kriminalna količina njihova doprinosa djelu, što bi se moglo adekvatno izraziti kroz odmjeravanje kazne.

¹⁸ Postupak je vođen za događaje koji su se odvili prije stupanja na snagu KZ/11. Bilo bi zanimljivo vidjeti hoće li se kod budućih sličnih slučajeva, ukoliko ih bude, postaviti pitanje postojanja otklonjive zablude o biću i kaznene odgovornosti tih muškaraca koji su sa žrtvom imali spolne odnošaje (na temelju čl. 153. st. 2. KZ/11.).

5. (NE)PRIMJENJIVOST KONSTRUKCIJE PRODULJENOG DJELA

Produljeno kazneno djelo također je jedan od instituta općeg dijela, koji je donošenjem KZ/11. prošao kroz značajne promjene u smislu ograničavanja prostora primjene u praksi. Za vrijeme važenja KZ/97., hrvatska sudska praksa u pravilu je primjenjivala pravnu figuru produljenog kaznenog djela u predmetima silovanja u kojima je počinitelj kroz određeno vremensko razdoblje činio to djelo na štetu iste žrtve. Takva praksa je, međutim, značajno odstupala od poredbenopravnih uzora iz germanskog pravnog kruga pa je često u domaćoj literaturi bila podvrgavana kritici (Vuletić, 2008.). Imajući to u vidu, zakonodavac je, prilikom donošenja KZ/11., izrijekom isključio mogućnost primjene produljenog djela kod silovanja i drugih djela protiv spolne slobode (čl. 52. st. 2. KZ/11.). To ujedno znači da kod takvih djela uvijek treba primijeniti pravila o realnom stjecaju i počinitelja osuditi za minimalni broj silovanja koja je u konkretnoj situaciji moguće dokazati (Turković i dr., 2013.). To je stajalište potvrdio i VSRH u svojoj novijoj praksi (VSRH, I Kž 471/2015¹⁹).

U svezi s ovim problemom, može se pojaviti pitanje kako treba postupiti ako se u praksi pojave situacije u kojima se sudi za silovanja koja su počinjena za vrijeme važenja KZ/97. Treba li tada, u pogledu produljenog kaznenog djela, ipak primijeniti tu konstrukciju na temelju tumačenja da se primjenjuje KZ/97. kao blaži za počinitelja? Smatramo da je odgovor na to pitanje negativan. Naime, KZ/97. nije doduše izrijekom ograničavao primjenu produljenog djela na slučajeve silovanja (kao što to čini KZ/11.), ali ju nije ni dopuštao. Primjena te konstrukcije temeljila se isključivo na takvom shvaćanju sudske prakse, a ne na zakonskom tekstu. Prema tome, imajući u vidu da je praksa u međuvremenu jasno izrazila tumačenje da produljeno djelo više nije moguće kod silovanja, smatramo da treba izbjeći primjenu ove figure i na one eventualne predmete koji su se dogodili za vrijeme važenja starog zakona, a sude se danas.

6. VREDNOVANJE OTEGOTNIH I OLAKOTNIH OKOLNOSTI

Odmjeravanje kazne u sebi nužno uključuje razborito vaganje raznih okolnosti (najčešće na strani počinitelja) uz poštovanje pravila struke i zakona logike, koji mogu, u konkretnom slučaju, dosuđenu kaznu približiti zakonskom minimumu ili maksimumu. Jasno je da takvo vrednovanje u sebi uključuje katkad kompleksni logički silogizam i određenu dozu vještine i iskustva pri takvoj primjeni, ali je ono neizbježno uslijed poštovanja pravila da kazna mora biti individualizirana. Zato mehanička ocjena tih okolnosti može biti pogubna za glavni cilj sudskog postupka - odmjerenje primjerene kazne koja će ostvariti propisanu svrhu.

Silovanje predstavlja kazneno djelo uz koje se veže mnogo stereotipa, mitova i predrasuda. Vrlo često su ti mitovi usmjereni na žrtvu, za koju se često neopravdano smatra da je svojim ponašanjem doprinijela samom činu, postavlja se pitanje njenog morala, ponašanja

¹⁹ Iako to nije tema ovog rada, ovdje ipak treba upozoriti da VSRH u istoj odluci zauzima ispravan stav da je produljeno djelo isključeno kod seksualnih delikata ali istodobno pogrešno tvrdi da je ta konstrukcija moguća kod kaznenog djela prijetnje iz čl. 139. KZ/11. Prijetnja, također, predstavlja djelo protiv osobnih sloboda (ili „sloboda osobe“, koji izraz rabi čl. 52. st. 2. KZ/11.) te ni na nju nije moguće primijeniti produljeno kazneno djelo, nego treba uvijek osuditi za realni stjecaj.

(npr. promiskuitetnost), načina odijevanja, mjesta na koja izlazi i sl. (npr. Temkin, Krahe, 2008.; Campbell, 1998.; Abbey i Harnish, 1995.) Česta pogrešna uvjerenja o silovanju, žrtvama i počiniteljima, zajednička su različitim društvima neovisno o stupnju građanske kulture ili značajki liberalnog ili konzervativnog kulturološkog strujanja (istraživanje u Hrvatskoj – Ljubin i Kamenov, 2004; Ajduković, M. 2000.; komparativna istraživanja – Carmody i Washington, Schaefer Hinck i Thomas, 1999.). Neki autori navode da su mitovi ponekad vidljivi i u obrazloženjima sudskih presuda, gdje se sudovi nerijetko oslanjaju na pogrešne pretpostavke da su žene, a ne počinitelji, odgovorni za silovanje (Torrey, 1991.; Vandervort, 2004.).

Najviše zabrinjava navod nekih autora da su ti stereotipi vidljivi upravo kroz olakotne i otegotne okolnosti i u hrvatskoj sudskoj praksi (Radačić, 2014).

Međutim, istraživanjem recentne hrvatske sudske prakse, autori dolaze do zaključka da u novije vrijeme, obrazloženja presuda ipak nisu zahvaćena takvim stereotipnim razmišljanjima, te da se suci ne osvrću na karakteristike žrtve koje su mogle 'potaknuti' izazvati počinitelja na silovanje, kao što su već spomenuti način odijevanja, promiskuitetnost, upitne moralne vrijednosti i slično; već naprotiv, ističu da je svaki eventualni pokušaj obrane u tom smjeru pogrešan, i ne smije kao takav biti vrednovan. Tako Vrhovni sud u svojoj presudi dobro naglašava da: „Čak i neprimjereno seksualno pa i promiskuitetno ponašanje neke osobe nikome ne daje za pravo da zbog te činjenice silom ili prijetnjom da će izravno napasti na njezin život ili tijelo tu osobu prisiljava na spolni odnošaj.“ (VSRH, I Kž 7/11-4). Nadalje, „... u odnosu na dokazne prijedloge obrane za ispitivanje svjedoka koji su trebali svjedočiti na okolnost da je oštećenica i prije susreta s optuženikom imala „više ljubavnika“. Prvostupanjski sud je pravilno odbio taj dokazni prijedlog smatrajući da je nevažan, ali to obrazloženje nije sasvim valjano. Naime, iskazi svjedoka o tim okolnostima bi bili nezakoniti (VSRH, I Kž 623/2015).

Ipak, ukratko ćemo se osvrnuti na određene olakotne okolnosti koje naši sudovi u praksi vrlo često koriste (nekada, čini se, suviše mehanički), a koji su upitni kod svih oblika (a osobito kod nasilnih) kaznenih djela, pa tako i kod silovanja. U nastavku navodimo par primjera sudske prakse i kratki osvrt na njihovu opravdanost i smislenost osobito s obzirom na predmetno kazneno djelo.

1. RODITELJSTVO OPTUŽENIKA

Roditeljstvo optuženika svakako ne smije biti mehanički razlog za odmjeravanje kazne bliže zakonskom minimumu, već se isti mora prosuđivati u svakom konkretnom slučaju, s obzirom na sve okolnosti (kao što su dob djece, obveza uzdržavanja, je li počinitelj jedini uzdržavatelj ili nije, žive li djeca s optuženikom, tko je žrtva kaznenog djela, način počinjenja, opasnost počinitelja i sl.). Tako sud, prema našem mišljenju, pogrešno vrednuje roditeljstvo kao zasebnu olakotnu okolnost u sljedećim presudama.

„...olakotnim okolnostima u vidu optuženikovog roditeljstva, te potrebe uzdržavanja petero malodobne djece, njegovo sudioništvo u Domovinskom ratu, kao i smanjenu ubrojivost, dok je ispravno kao otegotno cijenio pokazanu upornost, kao i iskazanu bezosjećajnost u postupanju prema oštećenici kao majci, koja je u to vrijeme u rukama držala svoje dvogodišnje dijete.“ (VSRH, I Kž 626/04-5). (isto: Županijski sud u Čakovcu, K-24/03).

Eventualno uzdržavanje petero malodobne djece može biti olakotna okolnost u tom slučaju s obzirom na posljedice kažnjavanja počinitelja, međutim, sama činjenica njegova

roditeljstva ne bi smjela biti odvojena kao zaseban razlog, jer ta činjenica ni na koji način ne bi smjela ublažiti težinu počinjenog kaznenog djela.

„... *pravilno utvrđene olakotne okolnosti (činjenicu da je otac troje djece, od kojih se optuženik brine za najmlađe na način da mu plaća troškove studiranja...)*“. (VSRH, I Kž 17/12-4)

Opet sud pogrešno zasebno vrednuje olakotnu okolnost roditeljstvo, s obzirom na to da je riječ o očigledno punoljetnoj djeci, od kojih obveza uzdržavanja upitno postoji samo prema jednom, najmlađem, ali punoljetnom djetetu. Roditeljstvo kao činjenica, pogrešno je razdvojeno kao zasebna okolnost, što pojačava dojam mehaničkog ‘zbrajanja i oduzimanja’ u praksi uvriježenih pojmova, zaboravljajući pritom da ista okolnost ne može biti jednako od važnosti u slučaju npr. kaznenog djela krađe te kaznenog djela silovanja (ili drugim oblicima kaznenih djela s elementima nasilja).

2. BRAK OPTUŽENIKA

„*Okolnost da je optuženik sklopio brak s izvanbračnom suprugom s kojom živi niz godina i s kojom ima petero djece, što je sud cijenio kao olakotnu okolnost prilikom donošenja presude*““. (Županijski sud u Koprivnici, K-9/04-16)

3. UTJECAJ MEDIJA

Upitan je i stav suda, da bi dokazani utjecaj medija (u vidu pornografskih filmova, dostupnih erotskih časopisa, slika i slično) mogao eventualno umanjiti kaznu u smislu olakotne okolnosti.

„*Žalba opt. K. Ž. posebno ističe negativan utjecaj medija (pornografskih filmova erotskih časopisa i literature) na mlade ljude pa tako i na optuženike. Djelovanje ove supkulturne produkcije utjecali su po mišljenju žalitelja i na optuženike pa je i tu okolnost po mišljenju žalitelja trebalo utvrditi u prvostepenom postupku kao olakotnu okolnost. Pitanje utjecaja medija na mlade i mlade ljude stvar je socioloških, a i kriminoloških istraživanja. Sud nije pozvan da se tom materijom bavi ukoliko u konkretnom slučaju ne utvrdi činjenice ili indicije da bi takova supkulturna produkcija imala većeg utjecaja na inkriminirano ponašanje učinilaca krivičnog djela. U žalbi se ovog optuženika u tom pravcu ne ističe niti jedna činjenica koja bi upućivala da su mediji stvarno utjecali na optuženika kao učinioca krivičnog djela silovanja. Očito je stoga da se radi samo o pretpostavci a ona ne može biti olakotna okolnost a niti razlog da se u tom pravcu utvrđuju određene činjenice.*“ (VSRH, I Kž 595/1990-5)

Sud dvoji o nedovoljno utvrđenom utjecaju medija na počinjenja ovog kaznenog djela, ali ostavlja prostor da, kada bi on bio u dovoljnoj mjeri utvrđen (dokazan), da bi mogao utjecati na odmjeravanje kazne.

4. REAKCIJA ŽRTVE

Prijavljivanje kaznenog djela silovanja odmah nakon počinjenja, doprinosi lakšem utvrđivanju okolnosti zbog naravi samog kaznenog djela, bržem, stoga i kvalitetnijem medicinskom vještačenju, a i preciznijoj uporabi osobnih dokaznih sredstava, svjedoka, zbog boljeg pamćenja i spremnosti svjedočenja.

Međutim, zbog već spomenutih obilježja silovanja, kao djela s visokim udjelom tamne brojke, gdje žrtve uslijed srama, nelagodnosti i izbjegavanja ponovljene viktimizacije, oklijevaju prijaviti kazneno djelo, osobito odmah nakon počinjenja (vrlo često zbog osjećaja gađenja i srama o tom događaju i ne pričaju), a svemu tome doprinose već spomenute neutemeljene stigmatizacije žrtve, smatramo kako činjenicu neprijavljivanja neposredno nakon počinjenja kaznenog djela, a zbog specifičnosti prirode kaznenog djela i već spomenute «kulture okrivljavanja žrtve», ne bi trebalo vrednovati kao olakotnu okolnost, niti predstavljati dokaz za pasivnost žrtve odnosno nezainteresiranost za progon počinitelja.

Primjeri:

„Pritom je valjalo voditi računa i o proteku vremena od počinjenja djela te nedostatku interesa na strani oštećenice da se ovog optuženika kazneno progoni“, (VSRH, I Kž 1046/10-6).

„Dakle, oštećenica je inkriminirani događaj datirala 05. rujna 2005. godine, a da počinjenje djela prvi puta spominje dana 28. travnja 2006. godine u dopisu kojeg je uputila Policijskoj upravi Z. putem fax uređaja, dok je kaznenu prijavu protiv osumnjičenika podnijela mjesec i pol dana kasnije, a u razdoblju između inkriminiranog djela i prvog spominjanja kaznenog djela je dolazila kod osumnjičenika tražiti zaštitu od bivšeg supruga, koje ponašanje oštećenice uopće nije svojstveno za žrtve kaznenog djela silovanja“, (VSRH, IV Kž 46/07-2).

A contrario, ispravno sud zaključuje:

„... nisu od značaja razlozi zbog kojih je oštećenica prijavila djelo četiri do pet dana poslije događaja...“, (VSRH, I Kž-387/1991-3).

U svezi s tim, kako se silovanje često događa upravo među intimnim partnerima, gdje je žrtvi još teže donijeti odluku o prijavi kaznenog djela, sud je ispravno utvrdio da razlog nepodnošenja ranijih kaznenih prijava oštećenice prema svom suprugu ne može biti dokaz nečinjenja ranijih kaznenih djela silovanja „da oštećenica ranije nije podnosila kaznene niti prekršajne prijave protiv optuženika, treba shvatiti u kontekstu pasivnih osobina njezine ličnosti i želje da sačuva bračnu zajednicu, a ne kao dokaz da je optuženikovo ponašanje bilo uredno, kako sugerira žalba.“ (VSRH, Kžm 30/13-7)

5. DOB POČINITELJA

U nekim je presudama uzeta kao olakotna okolnost starija životna dob (uz upitnu dosljednost korištenja ove sintagme), a u nekima mlada životna dob. (npr. VSRH, I Kž 1139/04-6; VSRH, Kžm 35/14-6; VSRH, I Kž 117/14-7)

6. ALKOHOLIZIRANOST POČINITELJA

Navedenu činjenicu treba vrednovati samo ukoliko je ona dovela do smanjene ubrojiivosti, a ne automatizmom.

Primjeri:

„Optuženik je bio u izvjesnoj mjeri i alkoholiziran kritičnog jutra, što je vjerojatno imalo utjecaja na samokontrolu njegova ponašanja. Te olakotne okolnosti opravdaju izricanje blaže kazne.“ (VSRH, I Kž 396/1994-3)

7. ALKOHOLIZIRANOST ŽRTVE

Dobro sud utvrđuje da alkoholiziranost žrtve ne smije biti razlog olakotne okolnosti i time posljedičnog umanjivanja krivnje i težine počinjenog kaznenog djela.

„Sve da je oštećenica i bila pod utjecajem alkohola, kako to tvrdi žalba, to ne daje za pravo optuženiku da nad njom izvrši nasilnu obljubu...“ (VSRH, I Kž 884/06-5).

8. ODNOS POČINITELJA I ŽRTVE

Moderna kaznena zakonodavstva idu u smjeru dopuštanja mogućnosti silovanja i između partnera u bračnoj zajednici. U tom smislu, činjenica postojanja braka ili veze između optuženika i oštećenice ne smije biti negativna prepreka konstrukciji ovog kaznenog djela, pa istu situaciju valja primijeniti na odnose simpatije ili čak zaljubljenosti koji prethode samom kaznenom djelu.

Dobro sud utvrđuje da:

„... niti okolnost što se oštećenica s njime družila u disco klubu, zajedno s njim izašla u šetnju, ili što su zajednički preskočili dva metra visoku ogradu stadiona, odnosno, uvjerenje optuženika da je između njega i oštećenice postojala određena simpatija.“ (VSRH, I Kž 884/06-5)

9. SEKSUALNO PONAŠANJE ŽRTVE

Već spomenuto, stereotipno upućivanje na ponašanje same žrtve, ne opravdava kazneno djelo te se ne smije tumačiti kao „doprinos“ žrtve niti na bilo koji način smije utjecati na visinu kazne.

„To što bi oštećenica eventualno prethodno imala spolni odnošaj sa H. Š. ne daje za pravo optuženiku da nad oštećenicom izvrši kazneno djelo nasilne obljube, odnosno kazneno djelo silovanja“, (VSRH, I Kž 837/06-3).

„... u odnosu na dokazne prijedloge obrane za ispitivanje svjedoka koji su trebali svjedočiti na okolnost da je oštećenica i prije susreta s optuženikom imala „više ljubavnika“. Prvostupanjski sud je pravilno odbio taj dokazni prijedlog smatrajući da je nevažan, ali to obrazloženje nije sasvim valjano. Naime, iskazi svjedoka o tim okolnostima bi bili nezakoniti jer to jasno slijedi iz odredbe članka 422. stavka 1. ZKP/08. Ta odredba propisuje da se u postupku „ne mogu upotrijebiti kao dokazi činjenice koje se odnose na ranije spolno ponašanje žrtve i njene seksualne sklonosti“. Zato se svjedoke na predložene okolnosti niti ne smije ispitivati pa su i ti dokazni prijedlozi pravilno odbijeni.“ (VSRH, I Kž 623/2015)

10. IMOVINSKO STANJE OPTUŽENIKA

Postavlja se pitanje smislenosti i logičke (pa i pravne) argumentacije vrednovanja imovinske situacije optuženika koja se uzima u obzir kao olakotna okolnost.

„... vrednovane kao olakotne okolnosti da je optuženik osoba neosigurane egzistencije i elementarnih uvjeta za ostvarenje egzistencije...“, (VSRH, I Kž-513/1994).

11. POZITIVNA OSOBNOST OPTUŽENIKA

Upitno je pozivanje na „pozitivnu osobnost“ optuženika, kao razlog za izricanje blaže kazne.

„... niz olakotnih okolnosti, optuženikov status mlađeg punoljetnika uz pozitivnu osobnost (socijalna anamneza)...“ (VSRH, Kžm 35/14-6).

12. ORGAZAM OŠTEĆENICE

Dvojbeno je bi li se ova činjenica, ionako teško utvrdiva i vrlo često oslonjena na iskaz zainteresiranih strana, trebala uopće vrednovati i na koji način.

Autori smatraju da, ukoliko dokazana, i dalje ta činjenica ne bi smjela tretirati kao naknadni pristanak i time automatski isključiti konstrukciju kaznenog djela silovanja, ali dopuštamo mogućnost da se raspravlja o vrednovanju te činjenice kao olakotne okolnosti uzimajući u obzir cjelokupnu sliku i sve okolnosti slučaja.

„... oštećenica, prema svom iskazu nakon početnih neugodnosti doživjela određena zadovoljstva, uključujući i orgazam što očito ukazuje, da se oštećenica naknadno suglasila s obljubom, pa takav naknadni pristanak i po ocjeni ovog Vrhovnog suda, kao drugostepenog suda, isključuje postojanje krivičnog djela silovanja.“ (VSRH, I Kž-387/1991-3)

„Također, činjenica da se oštećenik seksualno uzbudio i ejakulirao posljedicom oralnog zadovoljavanja od strane - 3 - I Kž 111/12-6 optuženika, kako nesporno utvrđuje sud prvog stupnja, prije ukazuje da je oštećenik surađivao pri spolnom činu, negoli da je optuženik to radio protivno njegovoj volji“, (VSRH, I Kž 111/12-6).

Što se tiče otegotnih okolnosti, smatramo dvojbenim raspravljanje suda o djevičanstvu žrtve (tako Radačić, 2014., navodi predmet splitskog suda K 16/08, u kojem sud raspravlja o djevičanstvu žrtve kao otegotnoj okolnosti za počinitelja). Autori smatraju ovakvu raspravu dvojbenom uz napomenu da bi se navedeno svakako trebalo promatrati uzimajući u obzir svijest počinitelja o postojanju te činjenice. Dodatno, eventualno valoriziranje silovanja u smislu njegove težine, a s obzirom na nevinost žrtve ne smije dovesti do primjene *mutatis mutandis*, i na obrnutu situaciju; ako je žrtva imala više spolnih odnosa koji su prethodili silovanju, da se ta okolnost vrednuje kao olakotna, što nikako nije prihvatljivo.

7. ZAKLJUČAK

Kazneno djelo silovanja svrstava se u red teških kaznenih djela, kojima se u značajnom opsegu napada najviše osobna sloboda žrtve. Kao takvo, ono rezultira dalekosežnim posljedicama za žrtvu, ne samo neposredno i u kontekstu poduzete radnje silovanja, nego i dugoročno. Može se zaključiti da žrtva osjeća posljedice silovanja ostatak života. Zato je društvena opasnost tog kaznenog djela velika, a interes za njegovim suzbijanjem naglašen. U kriminološkom smislu, uz silovanje se veže fenomen visoke tamne brojke, zbog čega je učinkovito suzbijanje ovog štetnog fenomena u praksi u pravilu otežano.

Fenomen silovanja se, u pravnom smislu, može promatrati, kako iz materijalnopravne, tako i iz procesnopravne perspektive. U ovom tekstu obrađeni su najznačajniji materijalnopравни aspekti kaznenog djela silovanja. Pritom je naglasak stavljen na institute općeg

dijela kaznenog prava. Neke od tema koje su obrađene u tekstu već su ranije bile predmet razrade u hrvatskoj literaturi pa ovaj tekst predstavlja njihovo produbljenje. Nasuprot tome, pojedine teme nisu još bile sustavno obrađene među hrvatskim autorima pa ovaj rad, u tom smislu, daje izvoran doprinos. To se posebice odnosi na problem otklonjive zablude o biću kod silovanja i percepcije takve zablude u hrvatskoj sudskoj praksi te na probleme povezane s odmjerenjem kazne i vrednovanjem otegotnih i olakotnih okolnosti kod silovanja.

Rad je zasnovan na proučavanju relevantne domaće i poredbene (kriminološke i pravne) literature o silovanju, ali i na proučavanju dostupne hrvatske sudske prakse novijeg datuma. Naime, silovanje je kazneno djelo za koje postoji dugogodišnja sudska praksa pa ga je, prema tome, i u znanstvenom smislu nužno promatrati kroz praktične situacije. Pritom smo težili pronaći idealan spoj teorije i prakse i ocijeniti u kojoj se mjeri teorijski postulati primjenjuju u praksi. Također, nastojali smo prepoznati poteškoće s kojima se sudovi susreću prilikom procjene konkretnih situacija. U tom smislu, ovaj rad nastoji dati dodatan doprinos bogatoj hrvatskoj literaturi u području seksualnih delikata ali, isto tako, želi pružiti praksi smjernice za odgovarajuće postupanje u konkretnim predmetima. Kako je silovanje donošenjem KZ/11. prošlo kroz značajne konceptijske reforme (može se konstatirati da je osuvremenjeno i približeno međunarodnim standardima), to je jasno da će takve ključne promjene otvoriti dvojbe u tumačenju u sudskoj praksi. Zato je o ovoj temi potrebno i dalje znanstveno i stručno pisati. Nadamo se, stoga, da će ovaj rad potaknuti daljnju diskusiju o problemu silovanja i tumačenju pojedinih obilježja toga kaznenog djela.

LITERATURA

1. Abbey, A., Harnish, R. J. (1995). *Perception of sexual intent: The role of gender, alcohol consumption and rape supportive attitudes*. Seks roles, a journal of research, 32/5-6, 297. – 313.
2. Ajduković, M. (2000). *Nasilje nad ženom u Hrvatskoj*. U: Ajduković, M. i Pavleković, G. (ur.); *Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć, 43. – 55.
3. Basile, K.C., Smith S.G. (2011). *Sexual Violence Victimization of Women: Prevalence, Characteristics, and the Role of Public Health and Prevention*. American Journal of lifestyle medicine, 5(5), 407. – 417.
4. Berliner, D. (1991). *Rethinking the Reasonable Belief Defense to Rape*, The Yale Law Journal, 100.
5. Black, M. C., Basile, K. C., Breiding, M. J., Smith, S. G., Walters, M. L., Merrick, M.T. Stevens, M. R. (2011). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2010 summary report*. Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control.
6. Campbell, R. (1998). *The community response to rape: Victims' experiences with the legal, medical, and mental health systems*. American Journal of Community Psychology, 26, 355. – 379.

7. Campbell, R., Sefl, T., Ahrens, C. (2003). *The Physical Health Consequences of Rape: Assessing Survivors' Somatic Symptoms in a Racially Diverse Population*. *Women's Studies Quarterly*, 31(1/2), 90. – 104.
8. Carmody, D.C. i Washington, L.M. (2001). *Rape myths acceptance among college women*. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 424. – 436.
9. Cvitanović, L., Derenčinović, D., Turković, K., Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., Maršavelski, A., Roksandić Vidlička, S. (2018). *Kazneno pravo – posebni dio*. Zagreb: Pravni fakultet.
10. Clark, L. M., Lewis, D. J. (1977). *Rape: The price of coercive sexuality*. Canadian Women's Educational Press Canada.
11. Derenčinović, D., Getoš, A. M. (2008). *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet.
12. Derenčinović, D., Cvitanović, L., Vajda Munivrana, M., Turković, K. (2013). *Posebni dio kaznenog prava, Prvo izdanje*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
13. Fischer, B. S., Cullen, F. T., Turner, M. G. (2000). *The Sexual Victimization of College Women*. U. S. Department of Justice.
14. Fischer, T. (2018). *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen, 65. Auflage*. München: Verlag C. H. Beck.
15. Golding, J. M. (1994). *Sexual assault history and physical health in randomly selected Los Angeles women*. *Health Psychology*, 13(2), 130. – 138.
16. Hanson, R. K., Morton-Bourgon, K. E. (2005). *The Characteristics of Persistent Sexual Offenders: A Meta-Analysis of Recidivism Studies*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1154. – 1163.
17. Horvat, M., Jagetić, V., Vrečko, I. (2005). *Kretanje broja prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kazneno djelo silovanja, uz osvrt na specifičnosti djela*. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 13(1), 133. – 139.
18. Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, god. 32, Beograd, 1976., br. 44.
19. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine 110/1997., 27/1998., 50/2000., 129/2000., 84/2005., 51/2001., 111/2003., 190/2003., 105/2004., 71/2006., 110/2007., prijevod objave na strani jezik, 152/2008., 57/2011., 77/2011.
20. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine 125/2011., 144/2012., 56/2015., 61/2015., 101/2017., 118/2018.
21. Koss, M. P. (1990). *The women's mental health research agenda: Violence against women*. *American Psychologist*, 45(3), 374. – 380.
22. Koss, M. P., Harvey, M. R. (1991). *Sage library of social research, Vol. 185. The rape victim: Clinical and community interventions (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
23. Ljubin, T., Kamenov, Ž. (2004). *Podržavanje mitova o silovanju među studentima: Razlike po spolu i studijskom usmjerenju*. *Socijalna psihijatrija*, 32/2; 58. – 65.

24. Mamula, M. (2006). *Stanje seksualnih prava žena u Hrvatskoj, Rezultati istraživanja*, Zagreb.
25. McGlynn, C., Munro, V. E. (ur.) (2011). *Rethinking Rape Law*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
26. Mrčela, M., Vuletić, I. (2017). *Kaznenopravne zablude u hrvatskoj sudskoj praksi*. Društveni ogledi, 4.
27. Novoselec, P. (ur.) (2007). *Posebni dio kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet.
28. Novoselec, P. (2008). *Supočiniteljstvo, počiniteljstvo i jedinstvo radnje kod silovanja (sudska praksa)*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 15.
29. Novoselec, P. (2016). *Opći dio kaznenog prava*. Osijek: Pravni fakultet.
30. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona, treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje*. Narodne novine.
31. Radačić, I. (2012). *Kazneno djelo silovanja: pitanja definicije, (ne)odgovornosti za otklonjivu zablude o pristanku i postojanje rodni stereotipa u sudskom postupku na primjeru prakse Županijskog suda u Zagrebu*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 19.
32. Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje: Mitovi, stereotipi i pravni sustav*. Tim press.
33. Rittossa, D., Martinović, I. (2014). *Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje – teorijski i praktični problemi*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 21.
34. Roxin, C. (2003). *Strafrecht. Allgemeiner Teil, Band II, Besondere Erscheinungsformen der Straftat*. München: Verlag C. H. Beck.
35. Schaefer Hinck, S., Thomas, R.W. (1999). *Rape myth acceptance in college students: how far have we come?* Sex Roles, 40, 815. – 832.
36. Sjölin, C. (2015). *Ten years on: Consent under the Sexual Offences Act 2003*, The Journal of Criminal Law, 79.
37. Taylor, N. (2007). *Juror attitudes and biases in sexual assault cases*. Trends & issues in crime and criminal justice No. 344. Canberra: Australian Institute of Criminology.
38. Temkin, J., Krahe, B. (2008). *Sexual Assault and the Justice Gap: A question of Attitude*. Oxford: Hart.
39. Tjaden, P., Thoennes, N. (1998). *Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence against Women: Findings from the National Violence against Women Survey. Research in Brief*. Department of Justice, Washington, DC.
40. Tjaden, P., Thoennes, N. (2000). *Extent, nature, and consequences of intimate partner violence: Findings from the national violence against women survey*. Washington DC: Department of Justice (US).
41. Torrey, M. (1991). *When will we be believed? Rape Myths and the idea of fair trial in rape prosecutions*. University of California Davis Law Review 24, 1013.-1071.
42. Turković, K., Maršavelski, A. (2010). *Nacrt posebnog dijela novog Kaznenog zakona – pregled pet glava*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 17.
43. Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., Munivrana Vajda, M., Mrčela, M., Nola, S., Roksandić Vidlička S.,

- Tripalo, D., Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
44. Vandervort, L. (2004). *Honest Beliefs, Credible Lies, and Culpable Awareness: Rhetoric, Inequality, and Mens Rea in Sexual Assault*. Osgoode Hall Law Journal, 42.
45. Vuletić, I. (2008). *Produljeno kazneno djelo – jedan mogući smjer razvoja de lege ferenda*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 15.
46. Wenzel, S.L., Leake, B.D., Gelberg (2000). *Health of homeless women with recent experience of rape*. Journal of General Internal Medicine, 15(4), 265. – 268.
47. West, C.M., Williams, L.M., Siegel, J.A. (2000). *Adult sexual victimization among Black women sexually abused in childhood: a prospective examination of serious consequences of abuse*. Child maltreatment: Journal of the American Professional Society on the Abuse of Children, 5(1), 49. – 57.
48. Williams, C.M., Siegel, L., M. (2000). *Adult sexual revictimization among Black women sexually abused in childhood: A prospective examination of serious consequences of abuse*. Child Maltreatment, 5, 49. – 57.
49. Williams, S. L. (1984). *The Classic Rape: When Do Victims Report?*, Social Problems, Volume 31, Issue 4/1, 459. – 467
50. Zlatarić, B. (1956). *Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, I. svezak*. Zagreb: Narodne novine.

Summary

Igor Vuletić, Petra Šprem

Substantive Law Overview of Crime of Rape in Croatian Jurisprudence

The criminal act of rape had undergone significant conceptual changes with the passing of the Criminal Code of 2011. The legislature regulated this criminal act as a qualified form of sexual intercourse without consent and explicitly included the indirect perpetration in the description of the act. The most significant change involves the incrimination of the rectifiable misapprehension about the description of the act, which indirectly introduces the criminality of the negligible form of the act (considering that the misapprehension always excludes the intent). The intent was to limit the defense of the accused from appealing to the misapprehension about the existence of the victim's consent. This solution is typical for the common law systems, and a rarity in the legal systems of continental Europe. In this paper, the authors cover the certain characteristics of the criminal act of rape in the available case law of the Croatian courts. The emphasis is placed on case law created after the Criminal Code of 2011 came into force. The authors address the issues of demarcation of attempted rape from the completed sexual misconduct, inappropriate attempt and voluntary abandonment of rape, complicity, interpretation of force and threat, while also covering the issue of demarcation of certain forms of guilt regarding this criminal act as well as the application of aggravating and mitigating circumstances in sentencing. The purpose of the paper is to analyse the relevant case law and establish the extent to which it overlaps with the theoretical standpoints with offering certain guidelines for future interpretation.

Key words: coercion, threat, sexual intercourse, equivalent act, mistake of facts, indirect perpetration, concurrence, aggravating and mitigating circumstances.

LANA MILIVOJEVIĆ*, RAHELA VALENTIĆ**

Pojedine karakteristike kaznenog djela Zlouporabe položaja i ovlasti kroz sudsku praksu Županijskog suda u Zagrebu s naglaskom na kažnjavanje počinitelja, posebno policijskih službenika

Sažetak

Rad obuhvaća rezultate provedenog istraživanja kaznenog djela Zlouporabe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a u sudskoj praksi Županijskog suda u Zagrebu u trogodišnjem vremenskom razdoblju od 1. siječnja 2015. do 31. prosinca 2017. godine, s naglaskom na kažnjavanje počinitelja tog kaznenog djela, posebno policijskih službenika.

Počinitelji navedenog kaznenog djela pretežito su službene osobe, a manje su zastupljene odgovorne osobe, koje pretežito čine temeljni oblik tog kaznenog djela opisan u čl. 291. st. 1. KZ-a. Od službenih osoba najčešći su počinitelji policijski službenici (od kojih ponajviše prometni policajci). Radnja počinjenja spomenutog kaznenog djela najčešće se ostvaruje iskorištavanjem položaja i ovlasti (66,7 %) s namjerom da se sebi ili drugoj osobi pribavi korist, a u određenom manjem broju slučajeva počinitelji kumulativno s iskorištavanjem položaja i ovlasti s navedenom namjerom nisu obavili dužnost (25 %) ili su prekoračili granice svoje ovlasti (8,3 %).

U odnosu na kažnjavanje počinitelja, iz rezultata istraživanja proizašlo je da za 75 % počinitelja izrečena kazna zatvora u donjoj granici raspona zakonom propisane kazne koja je zamijenjena radom za opće dobro (od toga su 50 % policijski službenici), za 16,7 % počinitelja je kao kazna izrečena uvjetna osuda (od toga 25 % policijskim službenicima), te za 4,2 % počinitelja izrečena je djelomična uvjetna osuda. Sporedna novčana kazna izrečena je za 7 % od ukupnog broja počinitelja (od toga 71,5 % policijskim službenicima). Sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti izrečene su za 29,2 % od ukupnog broja počinitelja (od toga na

* dr. sc. Lana Milivojević, Visoka policijska škola u Zagrebu, MUP RH, Hrvatska.

** Rahela Valentić, Županijski sud u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska.

policijske službenike otpada 20,8 %). U radu je razmotrena i svrhovitost izricanja sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti policijskim službenicima.

Ključne riječi: *službenička kaznena djela, zlouporaba položaja i ovlasti, korupcija, policijski službenik, kažnjavanje, sudska praksa.*

1. UVOD

Korupcija i korupcijska kaznena djela vječno su aktualna tema i predmet interesa stručnjaka i šire javnosti pa su se tako i proteklih godina pojedini stručnjaci bavili tom društveno nepoželjnom pojavom i razmatrali korupcijska kaznena djela. U širem smislu¹ korupcijskim kaznenim djelom smatra se i kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291., Glave XVIII. Kaznena djela protiv službene dužnosti, Kaznenog zakona².

U razmatranju korupcijskih kaznenih djela, treba istaknuti pojedine domaće publikacije i radove o korupciji i korupcijskim kaznenim djelima iz proteklog desetogodišnjeg razdoblja. Jedna od ključnih publikacija spomenute tematike jest monografija Derenčinovića (2001) pod naslovom Mit(o) korupciji, u kojoj je razmatran pojam³ i problem korupcije i korupcijskih kaznenih djela, te koji autor daje značajan doprinos sveobuhvatnim znanstvenim razmatranjima te pojave, i to ne samo s pravnih aspekata, već i šire.⁴ Nadalje kronološki, treba spomenuti i članak u kojem je Mršić (2005), u okviru razmatranja kaznenih djela protiv službene dužnosti dala poseban osvrt na kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. ranijeg važećeg Kaznenog zakona (u daljnjem tekstu: KZ '97.)⁵, a prije stupanja na snagu Kaznenog

¹ U užem smislu koruptivna su kaznena djela Nezakonito pogodovanje iz čl. 292. KZ-a, Primanje mita iz čl. 293. KZ-a, Davanja mita iz čl. 294. KZ-a, Trgovanje utjecajem iz čl. 295. KZ-a i Davanja mita za trgovanje utjecajem iz čl. 296. KZ-a, koja se nalaze u Glavi XXVIII. KZ-a Kaznena djela protiv službene dužnosti.

² Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, broj: 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17. Zaštitni objekt Glave XVIII. KZ-a javne su ovlasti, koje ako se zakonito i učinkovito provode jamče ostvarivanje načela vladavine prava i jačaju povjerenje građana u institucionalni sustav.

³ Prema Derenčinoviću, kod korupcije se radi o: „... procesu u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka postupaju na štetu javnog interesa i kršeći moralnu i pravnu normu povređuju temelje demokratskog razvoja, pravnu državu i vladavinu prava.“ (Derenčinović, 2001: 42.)

⁴ U monografiji, u poglavlju pod naslovom Uvodno o strukturi i dinamici koruptivnog kriminaliteta u Hrvatskoj, daje se pregled strukture i dinamike koruptivnog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj od 1992. do 2007. godine (prema statističkim podacima Državnog odvjetništva, uključujući i za kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. KZ-a iz '97., no s naglaskom na tipična korupcijska kaznena djela (kaznena djela Primanje mita i davanje mita, te Protuzakonito posredovanje) uz osvrt na sudsku politiku kažnjavanja za kaznena djela u svezi s korupcijom (str. 225.-240.).

⁵ Kazneni zakon, Narodne novine, broj: 10/97., 27/98., 50/00., 129/00., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 84/05., 71/06., 110/07., 152/08., 57/11., 143/12.

zakona iz 2011. godine (u daljnjem tekstu: KZ).⁶ Također, Svedrović (2007) je u svojem radu razmatrao kaznena djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. KZ-a iz '97. i Zlouporebe ovlasti u gospodarskom poslovanju iz čl. 292. KZ-a iz '97., na način da je na temelju provedenog istraživanja većeg broja sudskih predmeta Vrhovnog suda Republike Hrvatske u vremenskom periodu od 1997. do 2007. godine razmatrao osnovne elemente tih kaznenih djela. Potom je Milivojević (2007) napisala rad o pravnoj regulaciji korupcijskih kaznenih djela uz obradu statističkih podataka vezanih uz koruptivni kriminalitet na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku. Nakon toga 2011. godine objavila je također rad vezan uz korupcijska kaznena djela i antikorupcijsku strategiju u Republici Hrvatskoj. (Milivojević, 2011)

Nadalje, Kralj i Dragičević Prtenjača (2010) pisali su o kaznenopravnom uređenju korupcijskih kaznenih djela u zakonodavstvima Francuske i Slovenije u komparaciji s pozitivnopravnim uređenjem korupcijskih kaznenih djela u hrvatskom Kaznenom zakonu uz prijedloge izmjena njihove pravne regulacije. Potom je Bedi (2015) u svojem radu pisao o korupciji kao negativnoj društvenoj pojavi i njezinoj povezanosti s gospodarskim kaznenim djelima, pri čemu je analizirao zastupljenost koruptivnih kaznenih djela na području Republike Hrvatske i ujedno je na primjeru Primorsko-goranske županije analizirao metodologiju suzbijanja koruptivnih i drugih gospodarskih kaznenih djela od strane nadležnih represivnih tijela. Brnetić i Ljubej (2015) analizirali su korupcijska kaznena djela protiv službene dužnosti iz policijske prakse, i pritom su prikazali zakonska obilježja tih kaznenih djela, između ostalog i kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a uz razmatranje statističkih pokazatelja vezanih uz brojnost prijavljenih počinitelja tog kaznenog djela za 2013. i 2014. godinu na temelju podataka Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Razmatranjem relevantne domaće stručne literature⁷, proizlazi da je u proteklom desetogodišnjem periodu jedino objavljeno istraživanje kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti u sudskoj praksi, bilo objavljeno u spomenutom radu Svedrovića iz 2007. godine. Od stupanja na snagu novog Kaznenog zakona 2011. godine, koji se počeo primjenjivati sa 1. siječnja 2013. godine, ne nalazi se objavljenog istraživanja sudske prakse za kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a, a posebno ne u odnosu na policijske službenike kao moguće počinitelje tog kaznenog djela. Jedini slučaj prikaza dijela sudske odluke u žalbenom postupku u odnosu na zlouporabu položaja i ovlasti policijskog službenika priredio je i objavio Juras (2017) u časopisu Policija i sigurnost.

Upravo nedostatak empirijskih istraživanja nove sudske prakse vezane uz presuđivanje i kažnjavanje za kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a, a posebno u odnosu na policijske službenike i na njihovo kažnjavanje za ta kaznena djela, bio je glavni motiv za provođenje ovog istraživanja, čiji će rezultati biti prikazani ovim radom.

No prije navedenog, potrebno je kratko se osvrnuti na obilježje bića kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a kao kaznenog djela protiv službene dužnosti.

⁶ Kazneno djelo zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a iz '11. u pravilu je nomotehnički doradeni pandan kaznenom djelu iz čl. 337. KZ-a iz '97.

⁷ Brojni autori bave se korupcijom i korupcijskim kaznenim djelima i u inozemnoj stručnoj literaturi, primjerice treba istaknuti publikaciju autora Gounev, P., Ruggiero, V., *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal Partnerships*, Routledge, New York, 2012. No, iz inozemne literature nisu pronađeni radovi analiziranja sudske prakse koji bi bili odgovarajući za komparaciju s rezultatima ovog istraživanja, tako da strana literatura u ovome radu nije rabljena.

Vežano na kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a treba reći kako je ono supsidijarno ostalim kaznenim djelima iz Glave XVIII. Kaznena djela protiv službene dužnosti, pri čemu: „... karakterizira samo ono iskorištavanje službenih ovlasti koje je poduzeto očito za druge ciljeve, a na za one dopuštene koji odgovaraju zadacima službe“ (primjere ono ne obuhvaća neke druge lakše kažnjive radnje službene ili odgovorne osobe kojima se može zlouporabiti položaj i koje predstavljaju povrede službene dužnosti). (Derenčinović, Cvitanović i dr., 2013:232) Sukladno sa zakonskim propisivanjem bića tog kaznenog djela, počinitelj može biti samo službena ili odgovorna osoba (lat. *delicta propria*) koja postupa na način da iskorištava svoj položaj ili ovlast, prekorači granice svoje ovlasti ili ne obavi svoju dužnost, te na taj način sebi ili drugoj osobi pribavi korist ili nekom drugome prouzroči štetu.

Prema čl. 87. st. 3. KZ-a službena osoba je: „državni dužnosnik ili službenik, dužnosnik ili službenik u jedinici lokalne i područne (regionalne) samouprave, nositelj pravosudne dužnosti, sudac porotnik, član Državnog sudbenog vijeća ili Državnoodvjetničkog vijeća, arbitar i javni bilježnik. Službenom osobom smatra se i osoba koja u Europskoj uniji, stranoj državi, međunarodnoj organizaciji koje je Republika Hrvatska član, međunarodnom sudu ili arbitraži čiju sudbenost Republika Hrvatska prihvaća, obavlja dužnosti povjerene osobama iz prethodne rečenice.“

Odgovorna osoba, sukladno sa čl. 87. st. 6. KZ-a jest: „fizička osoba koja vodi poslove pravne osobe ili joj je izričito ili stvarno povjereno obavljanje poslova iz područja djelovanja pravne osobe ili državnih tijela ili tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.“

Kao što je vidljivo iz prethodno navedene zakonske odredbe, radnje počinjenja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a određene su alternativno i odnose se na iskorištavanje položaja ili ovlasti (korištenje ovlaštenjem formalno u granicama ovlasti, a na protupravan način u materijalnom smislu; najčešće u sudskoj praksi) koje je moguće realizirati na razne načine, kao i na prekoračenje granica ovlasti (u obavljanju službene dužnosti prelaze se granice ovlasti) ili neobavljanje dužnosti (namjerno propuštanje obavljanja službene radnje). (Derenčinović, Cvitanović i dr., 2013; Pavlović 2013; Milivojević 2016) Iz navedenog je očito da se radi o komisivno – omisivnom deliktu.

Korist u smislu kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a predstavlja bilo koju imovinsku ili neimovinsku korist, poput stvari koje imaju neku vrijednost, usluge i slično, a ona se pri pribavljanju za nekog drugog može pribaviti za drugu fizičku ili pravnu osobu. Šteta može biti imovinska ili neimovinska.

Za prethodno u tekstu opisani temeljni oblik kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti, propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Kvalificirani oblik tog kaznenog djela počiniti će službena ili odgovorna osoba koja na prethodno navedeni način pribavi znatnu imovinsku korist ili prouzroči znatnu štetu (vrijednost imovinske koristi/štete prelazi 60.000,00 kn, VSRH, sukladno sa čl. 87. st. 29. KZ-a), za što je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina.

Oblik krivnje kod kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti je namjera, pri čemu je dovoljna i neizravna namjera. Pokušaj tog kaznenog djela je kažnjiv. Kazneno je djelo dovršeno pribavljanjem koristi ili prouzročenjem štete.

Kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti interesantno je upravo zbog toga što ga mogu počinuti isključivo službene ili odgovorne osobe koje na različite načine mogu iskori-

štavati svoj položaj ili ovlast, prekoračiti granice svoje ovlasti ili ne obaviti svoju dužnost, te tako sebi ili drugoj osobi pribaviti korist ili nekom drugome prouzročiti štetu. Poseban osvrt u ovom radu bit će dan u odnosu na policijske službenike koji kao službene osobe mogu biti počinitelji ovog kaznenog djela.⁸

Stoga je za potrebe ovog rada nužno definirati i pojam policijskog službenika, koji je sukladno sa Zakonom o policijskim poslovima i ovlastima (Narodne novine, broj: 76/09., 92/14.): „Službenik Ministarstva, kao i službenik strane policijske službe, koji je prema međunarodnom ugovoru, ovom i drugom zakonu, ovlašten obavljati policijske poslove, primjenom policijskih ovlasti.“ Također, policijski službenik, u smislu čl. 3. st. 1. Zakona o policiji (Narodne novine, broj: 34/11., 130/12., 89/14., 151/14., 33/15., 121/16), jest: „Policijski službenik prema Zakonu o policijskim poslovima i ovlastima i službenik Ministarstva koje obavlja poslove usko vezane s policijskim poslovima.“

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Glavni su ciljevi istraživanja bili usmjereni, uz razmatranje tko su počinitelji tog kaznenog djela i na koji način ga ostvaruju, na spoznaju kakve su karakteristike sudske prakse tj. na koji način sudovi donose odluke s obzirom na određeno činjenično stanje, koliko su odluke sudova u podudarnosti sa zakonskim obilježjima pojedinog kaznenog djela, koje se kaznene sankcije izriču počiniteljima tih djela i ima li razlika u kažnjavanju u odnosu na pojedine počinitelje (posebno policijske službenike), te postoji li raskorak između sudske i zakonske politike kažnjavanja i ako postoji, u kojoj je mjeri.

Predmet ovog istraživanja bile su pravomoćne sudske odluke donesene u predmetima u povodu počinjenih kaznenih djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a u trogodišnjem vremenskom razdoblju, od 1. siječnja 2015. do 31. prosinca 2017. godine.

Pribavljene su preslike sudskih odluka u ukupno 21 sudskom predmetu Županijskog suda u Zagrebu, odnosno ukupno dvadeset i četiri sudske odluke od kojih su 20 pravomoćnih presuda Županijskog suda u Zagrebu u predmetima presuđenih kaznenih djela Zlouporebe položaja i ovlasti, te 4 presude Vrhovnog suda donesene u žalbenom postupku na pojedine presude Županijskog suda u Zagrebu.

Podaci za provedeno istraživanje sudske prakse Županijskog suda u Zagrebu u pogledu kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti prikupljeni su uz pomoć posebno konstruiranog anketnog upitnika na temelju pribavljenih preslika presuda. Podaci su obrađeni softverskim alatom SPSS. Rabljene su metode analize i sinteze, statistička metoda, poredbeno pravna metoda i deskriptivna metoda.

Anketni je upitnik sadržavao sljedeće skupine varijabli vezane uz:

- počinitelje kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a (varijable: broj počinitelja, udio službenih/odgovornih osoba, udio policijskih službenika u ukupnom broju počinitelja, spol počinitelja, zaposlenje i radno mjesto počinitelja)

⁸ Pojmom policijske korupcije bavili su se inozemni autori, poput Barker, T., Carter, D. L., *Police Deviance*, Anderson Publishing Co Cincinnati, OH, 1991., Punch, M., *Police Corruption: Deviance, Accountability and Reform in Policing*, William Publishing, Portland, Oregon, USA, 2009., Caldero, Michael A., *Police Ethics The Corruption of Noble Cause* Routledge New York, 2014. i drugi.

- kazneno djelo (varijable: temeljni oblik kaznenog djela iz st. 1. ili kvalificirani oblik kaznenog djela iz st. 2., radnja počinjenja, poticanje na počinjenje kaznenog djela, pokušaj počinjenja kaznenog djela, pomaganje u počinjenju kaznenog djela)
- kažnjavanje počinitelja (varijable: odluke suda u pogledu vrste i mjere izrečene kazne – izrečene kazne, odmjeravanje kazne – olakotne i otegotne okolnosti, primjena alternativnih kaznenih sankcija, odluka o kazni u povodu žalbe na presudu; izrečene sigurnosne mjere počiniteljima tog kaznenog djela, uz razmatranje razlika u kažnjavanju i izricanju sigurnosnih mjera u odnosu na različite počinitelja tog kaznenog djela, posebno policijske službenike).

U radu je, uz analizu izricanja sigurnosnih mjera policijskim službenicima, predložen i kratki osvrt u odnosu na svrhovitost izricanja sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti policijskim službenicima.

Također, istraživanju se pristupilo polazeći od dvije opće hipoteze:

1. policijski službenici strože se kažnjavaju (u odnosu na vrstu i visinu izrečene kazne) nego drugi mogući počinitelji ovog kaznenog djela s obzirom na njihov status i ovlasti („čuvari zakona“ od kojih se očekuje primjer u poštovanju propisa)
2. policijskim službenicima češće se nego drugim počiniteljima tog kaznenog djela izriče sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti.

Rezultati ovog istraživanja trebali bi dati znanstveni doprinos u teoretskom i aplikativnom smislu. U teoretskom smislu doprinos daljnjem razvoju pravne teorije vezane uz kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti, kao koruptivno kazneno djelo u širem smislu, i načinu primjene njegova zakonskog obilježja, a u aplikativnom smislu doprinos kroz daljnji razvoj pravne prakse utjecajem na buduće odluke sudaca i daljnje ujednačavanje sudske prakse.

Također, rezultati ovog istraživanja mogu pridonijeti i državnim tijelima, prije svega državnom odvjetništvu tj. USKOK-u, kao državnom odvjetništvu za ovo koruptivno kazneno djelo u pogledu budućih predmeta u kojima će se sporazumijevati s optuženicima⁹, te kao pregled sudske prakse vezane uz zlouporabu položaja i ovlasti.

Svakako rezultati istraživanja mogu pridonijeti i policiji, u razvijanju edukativnih sadržaja i preventivnih programa za suzbijanje službeničkog (koruptivnog) kriminaliteta, općenito i u svojim redovima.

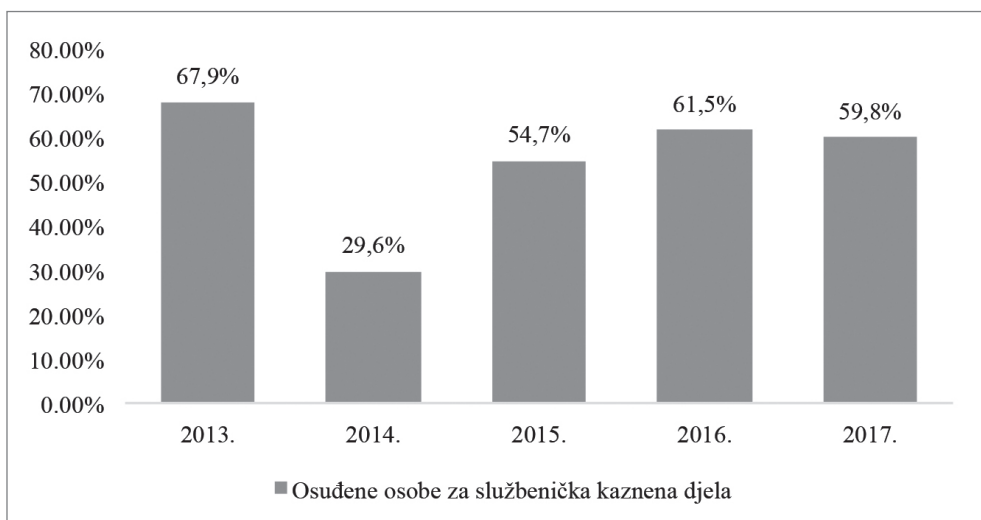
Ovo istraživanje i njegovi rezultati ujedno predstavljaju poticaj za daljnja, detaljnija istraživanja sudske prakse vezana uz zlouporabu položaja i ovlasti, kao i drugih koruptivnih kaznenih djela, a s ciljem daljnjeg rada na njihovu suzbijanju.

⁹ U članku 21. st. 3. Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK), Narodne novine, broj: 76/09., 116/10., 145/10., 57/11., 136/12., 148/13., 70/17., propisana je nadležnost Ureda, odnosno da USKOK obavlja poslove državnog odvjetništva u predmetima određenih kaznenih djela, između ostalog i kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz članka 291. KZ-a, ako je to djelo počinila službena osoba označena u članku 87. stavku 3. KZ-a.

3. REZULTATI PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

3.1. Stanje i kretanje kriminaliteta u odnosu na kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz članka 291. KZ-a

Za kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a može se opravdano reći da je najčešće činjeno službeničko kazneno djelo. Na navedeno jasno ukazuju, u vrijeme pisanja ovog rada, dostupni statistički podaci Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske o osuđenim punoljetnim osobama za službenička kaznena djela u vremenskom razdoblju od 2013. do 2017. godine, prema kojima je u svim godinama, izuzevši 2014. godinu, kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti bilo najčešće činjeno kazneno djelo.

Grafikon 1: Zastupljenost kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u okviru službeničkih kaznenih djela u odnosu na osuđene punoljetne osobe, podaci Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, 2013. – 2017. godina

Prema podacima iz grafikona, od ukupnog broja osuda za službenička kaznena djela u navedenom vremenskom razdoblju na kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti, po godinama, otpada sljedeći broj punoljetnih počinitelja: 2013. godine od ukupno 246 osuđenih osoba za službenička kaznena djela 167 počinitelja osuđeno je za navedeno kazneno djelo (67,9 %) ¹⁰, 2014. godine od ukupno 506 osuđenih osoba za službenička kaznena djela 150 počinitelja osuđeno je za navedeno kazneno djelo (29,6 %) ¹¹, 2015. godine od ukupno 214 osuđene osobe za službenička kaznena djela 117 počinitelja je osuđeno za navedeno kazneno

¹⁰ Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2014. godine, tablica 33-7, Osuđeni punoljetni počinitelji za kaznena djela u 2014., str. 580., <https://www.dzs.hr/> pristupano 7. 12. 2018.

¹¹ Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2015. godine, tablica 33-7, Osuđeni punoljetni počinitelji za kaznena djela u 2015., str. 593., <https://www.dzs.hr/> pristupano 7. 12. 2018.

U ovoj je godini najviše bilo počinjeno kaznenih djela Primanja mita, dok je Zlouporeba položaja i ovlasti na drugom mjestu po učestalosti.

djelo (54,7 %) ¹², 2016. godine od ukupno 143 osuđene osobe za službenička kaznena djela 88 počinitelja osuđeno je za navedeno kazneno djelo (61,5%) ¹³, te 2017. godine od ukupno 97 osuđenih osoba za službenička kaznena djela 58 počinitelja osuđeno je za zlouporabu položaja i ovlasti (59, 8%) ¹⁴. Iz navedenog se može zaključiti kako je udio tog kaznenog djela u ukupnom kriminalitetu službeničkih kaznenih djela svake godine, izuzevši 2014., relativno visok. No, kod korupcijskih kaznenih djela, pa tako i kod ovog kaznenog djela, predmnijeva se velika tamna brojka.

3.2. Podaci o kaznenom djelu Zlouporebe položaja i ovlasti

2.1.1. Opći podaci o počinjenom kaznenom djelu u njegovu temeljnom i kvalificiranom obliku

U analiziranom uzorku presuda od ukupno 24 optuženika za počinjenje kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a, za temeljno kazneno djelo opisano u st. 1. tog članka presuđena su ukupno 23 počinitelja (96 %), dok je samo jedna počiniteljica optužena i presuđena za kvalificirani oblik tog kaznenog djela iz čl. 291. st. 2. KZ-a, jer je njegovim počinjenjem stekla znatnu imovinsku korist (4 %). Radilo se o počiniteljici koja je bila zaposlena u Poreznoj upravi kao poreznik, te koja je iskoristivši svoj položaj i prekoračivši granice svojih ovlasti, nezakonitim radnjama ostvarila znatnu imovinsku korist u iznosu od 335.500,00 kn (presuda poslovni broj: 7 K-Us-18/16). Sukladno sa čl. 87. st. 2. KZ-a, vrijednost imovinske koristi znatna je kada prelazi 60.000,00 kn. Stoga se može zaključiti kako su počinitelji u praksi Županijskog suda u Zagrebu pretežito činili temeljno kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti, počinjenjem kojeg su pretežito stjecali imovinsku korist koja nije bila znatna.

2.1.2. Radnja počinjenja kaznenog djela

Analizirajući radnju počinjenja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a (oblike zlouporebe) u odabranom uzorku presuda, ona se u praksi Županijskog suda u Zagrebu sastojala u sljedećem:

- iskorištavanje položaja i ovlasti radi pribavljanja koristi
- U dvije razmatrane presude policijski su službenici u nadzoru cestovnog prometa, prikazivali da su sankcionirani blaži prometni prekršaji, kažnjivi manjom novčanom kaznom od onih koji su realno počinjeni i za koje je naplaćen veći iznos novčane kazne te su prisvojili razlike novčanog iznosa između naplaćene, veće novčane kazne od vozača i one koja je prikazana u daljnjem službenom postupanju tj. razduživanju potvrda o naplaćenim

¹² Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2016. godine, tablica 33-7, Osuđeni punoljetni počinitelji za kaznena djela u 2016., str. 580., <https://www.dzs.hr/>, pristupano 7. 12. 2018.

¹³ Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2017. godine, tablica 33-7, Osuđeni punoljetni počinitelji za kaznena djela u 2017., str. 586., <https://www.dzs.hr/>, pristupano 7. 12. 2018.

¹⁴ Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2018. godine, tablica 33-7, Osuđeni punoljetni počinitelji za kaznena djela u 2018., str. 561., <https://www.dzs.hr/>, pristupano 4. 1. 2019.

novčanim kaznama na mjestu počinjenja prekršaja u policijskoj postaji¹⁵. Time su kao službene osobe iskoristile svoj položaj i ovlast te pribavili imovinsku korist (u iznosu od 4.500,00 jedan počinitelj i u iznosu od 7.500,00 kn drugi počinitelj. (Presuda poslovni broj 8 Kov-Us-41/15, Presuda poslovni broj: 8 Kov-Us-17/15)

- Policijski službenik, prometni motociklist zaustavio je vozilo njemačkog državljanina tvrdeći da je njemački državljanin počinio prekršaj prekoračenja brzine kretanja vozilom, iako tom prilikom nije obavljao nadzor brzine kretanja vozila (nije dužio uređaj za mjerenje brzine niti je imao podatke o brzini kretanja tog vozila), te je za navedeni prekršaj naplatio 150 eura novčane kazne bez izdavanja potvrde o naplati i bez službenog evidentiranja počinjenja prekršaja i naplate novčane kazne. Time je kao službena osoba, iskoristio svoj položaj i ovlast te pribavio imovinsku korist. (Presuda poslovni broj: 9 K-Us-35/16)
- Carinska službenica, koja je bila ovlaštena i dužna provoditi postupak ovjere zahtjeva za povrat poreza na dodanu vrijednost tj. PDV-P obrasca na zahtjev stranaka u carinskom objektu zračne luke, postupala je suprotno propisima i proceduri carinika u zračnoj luci. Stvorila je zakonsku pretpostavku za mogućnost povrata PDV-a u slučaju u kojem za to nije bilo osnova tj. na temelju primjerka nezakonito potpisanog i ovjerenog PDV-P obrasca¹⁶, a s kojim je omogućila povrat PDV-a, te je podigla i zadržala za sebe taj povrat u novčanom iznosu od 4.700,00 kn. Na taj je način, kao službena osoba iskoristila svoj položaj i ovlast i sebi pribavila imovinsku korist. (Presuda poslovni broj: 18 K-Us-36/16)
- Dvojica policijskih službenika iskoristila su svoj položaj i ovlast s ciljem da drugoj osobi pribave korist, na traženje te osobe (poticatelj na počinjenje kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a17), te su nezakonito prikupljali službene podatke u vidu izlista telekomunikacijskog prometa određenih telefonskih priključaka (supruga te osobe i njezinog prijatelja), svjesni da ne postoji zakonska osnova za poduzimanje takvih radnji. Jedan policijski službenik načinio je zahtjeve za provjeru istovjetnosti, trajanja i učestalosti kontakata za navedena dva telefonska priključka, a drugi ih je odobrio i proslijedio u daljnju proceduru. Po dobivenim izlistima, upoznali su tražitelja sa službenim podacima iz izlista što također nisu smjeli. (Presuda poslovni broj: I Kž-Us-62/2015-6)
- Voditelj jedne od Podružnica Zagrebačkog holdinga d.o.o. kao odgovorna osoba iskoristio je svoj položaj i ovlast na način da je, na traženje drugih nadređenih osoba, zaposlio u Podružnici tri osobe koje nisu ispunjavale odgovarajuće uvjete radnih mjesta jer nisu imale odgovarajuću stručnu spremu, odnosno nisu imale ni odgovarajuću stručnu spremu ni radno iskustvo, te im je nakon isteka ugovora o radu nezakonito produljivao ugovore. Na taj im je način omogućio nezakonito zasnivanje radnog odnosa i ostvarivanje svih prava na rad i iz rada prema zakonskim propisima čime im je pribavio korist. (Presuda poslovni broj: 6 Kov-Us-23/16)

¹⁵ Radilo se o stjecaju s kaznenim djelom iz čl. 279. st. 1. KZ-a Krivotvorenje službene ili poslovne isprave s obzirom na to da su potvrde bile krivotvorene, no stjecaj tih kaznenih djela nije razmatran za potrebe ovog rada.

¹⁶ Stjecaj s kaznenim djelom iz čl. 279. st. 1. KZ-a Krivotvorenje službene ili poslovne isprave s obzirom na to da je primjerak PDV-P obrazac bio krivotvoren.

¹⁷ O poticateljima i sudskoj praksi vidi *infra* str. 15. i 16. ovoga rada.

- iskorištavanje položaja i prekoračenje granica ovlasti radi pribavljanja imovinske koristi/prouzročenja štete
- U prethodnom dijelu teksta spomenuta počiniteljica koja je bila zaposlena u Poreznoj upravi kao poreznik, ovlaštena za vođenje dosjea poreznih obveznika i unos podataka na poreznim karticama u Informacijskom sustavu porezne uprave, te sastavljanju univerzalnih naloga za plaćanje koji se koriste u poslovanju Porezne uprave, iskoristila je svoj položaj i prekoračila granice svojih ovlasti na temelju čega je ostvarila znatnu imovinsku korist u iznosu od 335.500,00 kn (presuda poslovni broj: 7 K-Us-18/16). Optužena je pribavila znatnu imovinsku korist isplata novčanih iznosa temeljem nevjerodostojno izrađenih univerzalnih naloga za plaćanje koji se koriste u poslovanju Porezne uprave (isplata povrata poreza na dohodak bez osnove na imena raznih osoba)¹⁸.
- Zaposlenik jednog od Područnih ureda Državne uprave za zaštitu i spašavanje (DUZS), Odjela za preventivne i planske poslove, kao službena osoba iskoristio je svoj položaj i prekoračio granice svoje ovlasti na način da je, s namjerom da se okoristi, neovlašteno nudio izradu i ažuriranje dokumenata zaštite i spašavanja za pet općina uz naknadu (s njim su sklapani ugovori o izradi i ažuriranju dokumenata zaštite i spašavanja za područje svake pojedine općine). Navedeno je činio na temelju dostupnih službenih podataka u okviru radnog mjesta u Državnoj upravi za zaštitu i spašavanje, iako je znao da su izradu i ažuriranja tih dokumenata ovlaštene načiniti samo ovlaštene pravne osobe za stručne poslove u području planiranja zaštite i spašavanja koje su prethodno ishodile suglasnost DUSZ-a. Stekao je nepripadnu imovinsku korist u iznosu od 16.000,00 kn. (Presuda poslovni broj: 18 Kov-Us-18/16)
- Zemljišnoknjižna referentica Općinskog suda je, kako bi sebi i drugima pribavila nepripadajuću imovinsku korist, u dvadeset i dva zemljišnoknjižna predmeta neistinито prikazala (i u računalnom sustavu evidentirala¹⁹) da su sudske pristojbe plaćene, s time da je posebno u šest predmeta zaprimila novac na ime plaćanja sudskih pristojbi koje nije uplatila u državni proračun Republike Hrvatske već ga je zadržala za sebe; a u sedam predmeta je umetnula u predmete druge uplatnice koje stvarno pripadaju drugim zemljišnoknjižnim predmetima. Time je na ime neplaćenih pristojbi oštetila državni proračun za ukupno 1.500,00 kn, sebi pribavila korist u iznosu od 750,00 kn, osobi S. P. pribavila je korist u iznosu od 500,00 kn, M. K. i Z. P. u iznosu od 250,00 kn, dok je osobe I. P., L. F., B. K. i M. H. oštetila za iznos od 250,00 kn. Znači, kao službena osoba iskoristila je svoj položaj i prekoračila granice svoje ovlasti čime je sebi i drugome pribavila imovinsku korist i drugome prouzročila štetu. (Presuda poslovni broj: 6 KOV-Us-14/17)
- iskorištavanje položaja i ovlasti i neobavljanje dužnosti radi pribavljanja koristi/prouzročenja štete
- Policijski je službenik, prilikom kontrole prometa na cesti, zaustavio počinitelja prometnih prekršaja, no prekršitelj ga je tražio da ne sankcionira prekršaje, pa je policijski službenik, nakon što je prekršitelj s mjesta događaja telefonski kontaktirao sa svojim nadređenim tj.

¹⁸ Stjecaj s kaznenim djelom iz čl. 279. st. 1. KZ-a Krivotvorenje službene ili poslovne isprave s obzirom na to da su izrađeni univerzalni nalozi za plaćanje, koji se koriste u poslovanju Porezne uprave, bili krivotvoreni.

¹⁹ Stjecaj s kaznenim djelom iz čl. 279. st. 1. KZ-a Krivotvorenje službene ili poslovne isprave s na to obzirom da su u službene isprave uneseni neistininiti podaci.

načelnikom postaje prometne policije a koji ga je također tražio da ne sankcionira prekršaje već da izrekne mjeru upozorenja koja se nije mogla izreći za te prekršaje, udovoljio navedenom traženju prekršitelja i izrekao mjeru upozorenja. Tako prekršitelj nije sankcioniran za počinjene prekršaje i izrečena mu je mjera upozorenja koja nije mogla u tom slučaju biti izrečena. Na taj način počinitelj je kao službena osoba iskoristio svoj položaj i ovlast i nije obavio dužnost te je time drugoj osobi pribavio korist. (Presuda poslovni broj: 15 K-Us-11/17)

- Policijski je službenik na traženje građanina (poticatelj, presuda poslovni broj: 18 Kov-Us – 9/1720) pribavio podatke iz Informacijskog sustava MUP-a RH o razlogu zbog kojeg je za njim raspisana potraga s mjerom „uhititi“, te nije obavijestio kolege – policijske službenike o dostupnosti građanina radi realizacije mjere uhićenja, niti ga je sam uhitio, pa mu je propuštanjem navedenog omogućio da izbjegne uhićenje. Time je iskoristio svoj položaj i ovlast te propustio obaviti dužnost čime je drugoj osobi pribavio korist. (Presuda poslovni broj: 18 Kov-Us-6/17)²¹
- Policijski službenik zadužen za nadzor i upravljanje cestovnim prometom i nadzor vožnje pod utjecajem opijata, kao vođa ophodnje iskoristio je svoj položaj i ovlast i nije obavio dužnost na način da je u dva navrata, nakon što je drugi policijski službenik u ophodnji zaustavio vozača i utvrdio počinjenje prometnog prekršaja, od vozača uzeo novac za plaćanje kazne za prometni prekršaj bez da je vozaču izdao potvrdu o naplaćenju novčanog kazni, bez da je u izvješću evidentirao nadzor i bez da je uplatio novac u državni proračun Republike Hrvatske. Na taj je način kao službena osoba iskoristio svoj položaj i ovlast te propustio obaviti dužnost čime je, u oba slučaja, ostvario imovinsku korist u novčanom iznosu od ukupno 500,00 kn (u prvome slučaju 200,00 kn, a u drugom 300,00 kn; presuda poslovni broj: 3 KOV-Us-28/17).
- Carinski je službenik kao službena osoba iskoristio svoj položaj i nije obavio dužnost na način da nije procesuirao carinski prekršaj i nije oduzeo predmete prekršaja – dvjesto i pedeset šteka cigareta na graničnom prijelazu pri ulasku u Republiku Hrvatsku, čime je drugome pribavio korist. Tako je okoristio na štetu državnog proračuna Republike Hrvatske počinitelja za iznos neplaćene prekršajne kazne u iznosu od najmanje 3.000,00 kn i neoduzete cigarete. (Presuda poslovni broj: 11 KOV-Us-45/15) Od carinskog službenika navedeno su tražile dvije osobe, prekršitelj čije su bile cigarete i druga osoba u njegovu društvu, a koje su obje osuđene za poticanje na zlouporabu položaja i ovlasti. (Presuda poslovni broj: 11 KOV-Us-30/15)²²
- Carinski je službenik kao službena osoba iskoristio svoj položaj i ovlast te propustio obaviti dužnost na način da je propustio osobu koja je tražila da ju propusti s kupljenom robom, za koju je bilo potrebno platiti propisana carinska davanja pri uvozu u Republiku Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine (deset automobilskih guma), preko graničnog prijelaza bez provođenja carinskog nadzora. U tom slučaju nadzor je trebao biti obavljen pa je

²⁰ O poticateljima i sudskoj praksi vidi *infra* str. 15. i 16. ovoga rada.

²¹ U ovom slučaju počinitelj je počinio u stjecaju zajedno s kaznenim djelom Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a i kaznena djela Trgovanja utjecajem iz čl. 295. st. 2. i Primanje mita iz čl. 293. KZ-a, no stjecaj kaznenih djela nije razmatran za potrebe ovog rada. Općenito, uz kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a u stjecaju se u praksi često čine upravo ova kaznena djela, kao i kazneno djelo Krivotvorenja službene ili poslovne isprave iz čl. 279. KZ-a.

²² O poticateljima i sudskoj praksi vidi *infra* str. 15. i 16.

propuštanjem nadzora i te osobe preko graničnog prijelaza tu osobu okoristio za iznos neplaćenog carinskog duga i PDV-a u iznosu od 2.208,09 kn, čime je oštetio državni proračun Republike Hrvatske. Navedena osoba, koja je takvu uslugu tražila od carinskog službenika, osuđena je za poticanje na zlouporabu položaja i ovlasti (presuda poslovni broj: 5 KOV-Us-12/16).²³

- Policijski službenik postaje granične policije, raspoređen na poslove kontrole teretnih vozila na izlasku iz Republike Hrvatske iskoristio je kao službena osoba svoj položaj i ovlast te propustio obaviti dužnost, na način da je pustio vozača kamiona koji nije imao tahografski listić za prethodnih dvadeset i osam dana već samo za taj dan, da nekažnjeno prometuje, a utvrđeni prekršaj nije sankcionirao (za to je zahtijevao i primio mito od 50 eura²⁴), čime je vozača kamiona nepripadno okoristio za najmanje 6.000,00 kn, a sebi je pribavio nepripadnu imovinsku korist u iznosu od 50,00 eura (presuda poslovni broj: 2 KOV-Us-43/15).

Iz prethodno navedenoga može se zaključiti kako je kod razmatranog kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u sudskoj praksi Županijskog suda u Zagrebu najčešće činjena radnja iskoristavanje položaja i ovlasti s namjerom da se sebi ili drugoj osobi pribavi korist, za koju je osuđeno ukupno 16 počinitelja (66,7 %), od kojih 6 počinitelja kumulativno s tim nije obavilo dužnost (25 %), dok su dva počinitelja iskoristila svoj položaj i kumulativno s tim prekoračila su granice svoje ovlasti (8,3 %). Pribavljena korist najčešće je bila imovinska i nije bila znatna, kao niti prouzročena šteta.²⁵

Prema Svedrovićevu (2007:511) istraživanju sudske prakse, od ukupnog broja predmeta koje je obuhvatio istraživanjem (151) u 112 predmeta (74,0 %) počinitelj kaznenog djela iz čl. 337. KZ-a '97. iskoristio je svoj položaj i ovlast, što potvrđuje zajedno s ovim istraživanjem da je u sudskoj praksi navedeno najčešća radnja počinjenja zlouporebe položaja i ovlasti. Nadalje, u 38 predmeta (25 %) prekoračio je granice svoje ovlasti, a samo u jednom predmetu (1,0 %) nije obavio dužnost. Vidljivo je da je u ovom istraživanju, za razliku od Svedrovićevog, u više slučajeva radnja ostvarena na način da počinitelj nije obavio dužnost, a manje da je prekoračio granice svoje ovlasti.

2.1.3. Poticanje na počinjenje kaznenog djela

Analizirajući dalje dobivene rezultate istraživanja u odnosu na poticanje na počinjenje kaznenog djela iz čl. 37. KZ-a, kao namjerni psihički utjecaj koji neka osoba ili osobe, čine na počinitelja kaznenog djela u cilju njegova počinjenja, proizašlo je da je ukupno 6 počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a, tj. 25 % od ukupnog broja počinitelja, navedeno kazneno djelo ostvarilo poticanjem.

Ono se u tim slučajevima odnosilo na:

1. poticanje službene osobe s namjerom da iskoristi svoj položaj i ovlast s ciljem da drugoj fizičkoj osobi pribavi kakvu neimovinsku korist

²³ Ibid.

²⁴ Stjecaj s kaznenim djelom Primanje mita iz čl. 293. KZ-a.

²⁵ U svim slučajevima sud je dosudio imovinskopravne zahtjeve oštećenicima radi naknade štete, te je u svim slučajevima oduzeta imovinska korist stečena kaznenim djelom.

Konkretno, u jednome je slučaju optuženica poticala policijskog službenika da joj pribavi podatke iz Informacijskog sustava MUP-a RH o tome je li za njome raspisana tjeeralica, što je navedeni i učinio te joj prenio podatak da za njom nije raspisana tjeeralica. (Presuda poslovni broj: 8 K -Us-15/15).

U drugom je slučaju okrivljenik poticao policijskog službenika također da mu pribavi podatke iz Informacijskog sustava MUP-a RH o razlogu zbog kojeg je za njim raspisana potraga s mjerom „uhitiiti“, što je navedeni i učinio, te mu time omogućio da izbjegne uhićenje. (Presuda poslovni broj: 18 Kov –Us – 9/17)

U trećemu je slučaju okrivljenik potaknuo policijske službenike na to da bez zakonske osnove poduzmu službenu radnju odnosno pribave izliste telekomunikacijskih prometa određenih telefonskih priključaka (okrivljenikove supruge i njezina prijatelja), što su oni i učinili, te ga upoznali sa sadržajem spomenutih izlista. (Presuda poslovni broj: I Kž-Us-62/2015-6)

2. poticanje službene osobe s namjerom da iskoristi svoj položaj i ovlast i ne obavi dužnosti pa time drugoj osobi pribavi imovinsku korist

Konkretno, dva su okrivljenika u jednome slučaju potaknuli carinskog službenika na graničnom prijelazu da ne procesuiru carinski prekršaj (prijevoz veće količine cigareta u prtljažniku automobila koja nije oduzeta – 250 šteka cigareta, a prekršaj nije procesuiran niti je naplaćena kazna) i da počinitelju prekršaja omogući nesmetani prijelaz državne granice. (Presuda poslovni broj: 11 KOV – Us – 30/15)

U drugom je slučaju okrivljenik potaknuo carinskog službenika omogućavanje nesmetanog prijelaza preko državne granice bez provođenja mjera carinskog nadzora bez obzira na vrijednost uvezene robe (kupljenih deset automobilskih guma) te je na taj način izbjegao plaćanje propisanih carinskih davanja pri ulasku u Republiku Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine. (Presuda poslovni broj: 5 – KOV –Us -12/16)

Iz navedenoga može se zaključiti kako je nešto manje od trećine počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a to kazneno djelo ostvarilo poticanjem tj. da poticanje na ovo kazneno djelo (s ciljem pribavljanja neimovinske ili imovinske koristi) u sudskoj praksi Županijskog suda nije tako rijedak slučaj.

2.1.4. Pokušaj počinjenja kaznenog djela

Tijekom provođenja istraživanja razmatran je i pokušaj počinjenja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a te je iz rezultata istraživanja proizašlo da je samo u jednom slučaju počinitelj kazneno djelo ostvario u pokušaju (4,2 % od ukupnog broja počinitelja). Sukladno sa čl. 34. st. 1. KZ-a za pokušaj će se kazniti počinitelj koji s namjerom da počini kazneno djelo poduzme radnju koja prostorno i vremenski neposredno prethodi ostvarenju bića kaznenog djela, ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna ili zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj.

Iz sudske je prakse proizašlo da je u tom jednom slučaju okrivljeni policijski službenik kao službena osoba s namjerom da iskoristi svoj položaj i ovlast i ne obavi dužnost, a kako bi sebi pribavio korist, poduzeo radnju koja prostorno i vremenski neposredno prethodi ostvarenju bića kaznenog djela zlouporebe položaja i ovlasti. Policijski je službenik bez zakonskih osnova zaustavio vozačicu osobnog vozila rekavši joj da je počinila prekršaj koji

nije počinila i kada navedena nije imala novaca da plati kaznu dogovorio se s njom da mu donese novčani iznos od 500,00 kn na jedno parkiralište u blizini policijske uprave, što ona nije učinila već je događaj prijavila policiji, koja je uhitila navedenog policijskog službenika dok je čekao da mu vozačica donese novac. (Presuda poslovni broj: 8 K-Us-33/15)

Stoga se u ovome slučaju radilo o pokušaju kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a, koji je kažnjiv sukladno sa čl. 34. st. 1. KZ-a, a s obzirom na to da je za navedeno kazneno djelo u njegovu temeljnom obliku zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Iz navedenog se može zaključiti kako je pokušaj kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u sudskoj praksi Županijskog suda u Zagrebu rijedak.

2.1.5. Pomaganje u počinjenju kaznenog djela

U odnosu na pomaganje u počinjenju kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a ono je ostvareno samo u jednom slučaju (4,2 %) u kojem je počiniteljica kao službena osoba s namjerom pomogla drugoj (službenoj) osobi da sebi pribavi korist. Naime, počiniteljica – poreznica, omogućila je drugoj osobi (svojoj kolegici poreznici) da se neprikladno okoristi (presuda poslovni broj: 7 K-Us-18/16) na način da je, iako svjesna da se radi o nevjerodostojnim univerzalnim nalogima za plaćanje koji se koriste u poslovanju Porezne uprave (a koje je izradila ta kolegica poreznica), u jednoj poslovnicu Financijske agencije predavala te naloge i podizala u njima naznačene novčane iznose, koje je potom davala toj drugoj osobi tj. svojoj kolegici poreznici. (Presuda poslovni broj: 1 KOV-US-17/16)

Iz navedenog može se zaključiti kako je pomaganje u ostvarenju kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u sudskoj praksi Županijskog suda u Zagrebu rijetko.

2.2. Podaci o počiniteljima kaznenog djela

U daljnjem dijelu rada analizirani su podaci u odnosu na svojstvo počinitelja kaznenog djela kao službene ili odgovorne osobe, na spol počinitelja kaznenog djela u odnosu na zaposlenje i radno mjesto u vrijeme počinjenja kaznenog djela.

S obzirom na svojstvo službene ili odgovorne osobe, samo jedan počinitelj kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a od njih ukupno 24 presuđenih, bio je odgovorna osoba (voditelj podružnice Zagrebačkog holdinga d.o.o.), dok su svi ostali bili službene osobe.

Nadalje, s obzirom na spol počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a, od ukupno njih 24 bilo je 19 muških počinitelja (79,2 %), a 5 ženskih počinitelja (20,8 %) ²⁶.

U daljnjem dijelu razmotren je spol počinitelja u odnosu na njegovo zaposlenje u vrijeme počinjenja kaznenog djela.

²⁶ Od pet počinitelja ženskog spola, jedna je počiniteljica počinila kvalificirani oblik kaznenog djela iz čl. 291. st. 2. KZ-a, odnosno kaznenim je djelom ostvarila znatnu imovinsku korist. Vidi *supra* str. 9.

Tablica 1: Spol počinitelja u odnosu na njegovo zaposlenje u vrijeme počinjenja kaznenog djela

	Muški spol	Ženski spol	Ukupno
	N %	N %	N %
Ministarstvo unutarnjih poslova	10 (52,6)	0 (0)	10 (41,7)
Carinska uprava	2 (10,5)	1 (20,0)	3 (12,5)
Porezna uprava	0 (0)	2 (40,0)	2 (8,3)
DUZS	1 (5,3)	0 (0)	1 (4,2)
Općinski sud	0 (0)	1 (20,0)	1 (4,2)
Zagrebački holding d.o.o.	1 (5,3)	0 (0)	1 (4,2)
tvrtka (vozač, klesar)	2 (10,5)	0	2 (8,3)
restoran	0 (0)	1 (20,0)	1 (4,2)
nezaposlen	2 (10,5)	0 (0)	2 (8,3)
umirovljenik	1 (5,3)	0 (0)	1 (4,2)

$$\chi^2 = 19,958, df = 9, p = 0,018$$

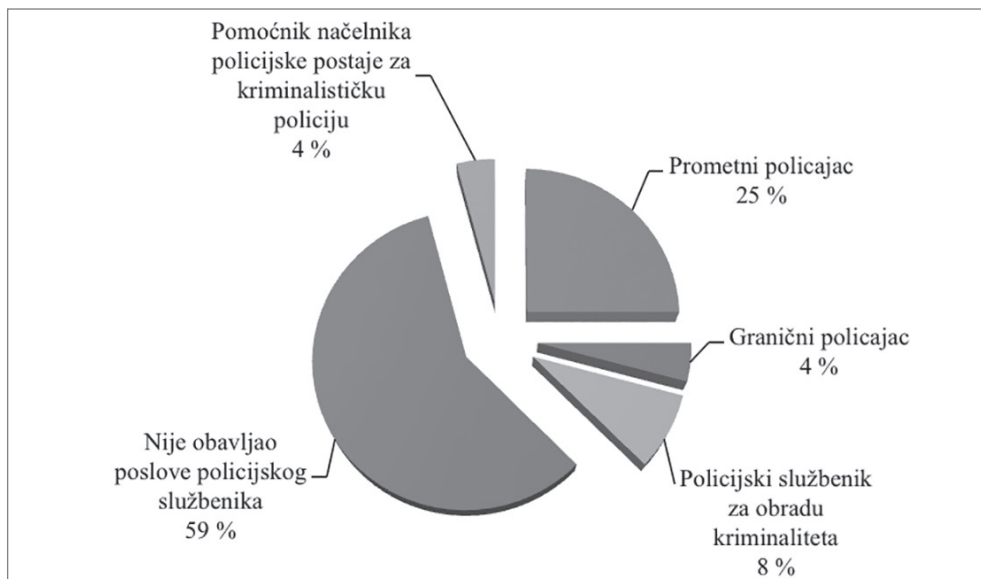
Vežano uz spol počinitelja u odnosu na zaposlenje počinitelja kaznenog djela u vrijeme njegova počinjenja, od ukupno 19 počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a koji su bili muškog spola, njih 10 (52,6 %) u vrijeme počinjenja kaznenog djela bilo je zaposleno u Ministarstvu unutarnjih poslova na radnom mjestu policijskog službenika, 2 je bilo zaposleno u Carinskoj upravi kao carinski službenici (10,5 %), 2 u tvrtki kao vozač i klesar (10,5 %), 2 je bilo nezaposlenih (10,5 %), jedan je bio zaposlen u Državnoj upravi za zaštitu i spašavanje kao viši stručni savjetnik za prevenciju i planiranje (5,3 %), jedan u Zagrebačkom holdingu d.o.o. kao voditelj podružnice Zagrebačkog holdinga d.o.o. (5,3 %), a jedan je bio umirovljenik (5,3 %). Od ukupno 5 žena, počiniteljica kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u vrijeme njegova počinjenja, dvije su bile zaposlene u Poreznoj upravi kao poreznice (40 %), jedna u Carinskoj upravi kao carinska službenica (20 %), jedna u Općinskom sudu kao zemljišnoknjižna referentica (20 %), te jedna u restoranu kao konobarica (20 %).

Ako razmatramo postotak zastupljenosti počinitelja u uzorku u odnosu na zaposlenje, 41,7 % počinitelja bili su zaposlenici Ministarstva unutarnjih poslova, policijski službenici (svi muškog spola), zatim zaposlenici Carinske uprave, carinski službenici sa 12,5 % (muškog spola 66,7 %, 33,3 % ženskog spola), zaposlenici Porezne uprave, poreznici sa 8,3 % (svi ženskog spola), zaposlenici tvrtke, klesar i vozač sa 8,3 % (svi muškog spola), nezaposleni sa 8,3 % (svi muškog spola), te po 4,2 % svi ostali – zaposlenik Zagrebačkog holdinga d.o.o. tj. voditelj podružnice u navedenom, zaposlenik Državne uprave za zaštitu i spašavanje kao viši stručni savjetnik za prevenciju i planiranje, umirovljenik (sve troje muškog spola), te zaposlenica restorana – konobarica i zaposlenica općinskog suda – zemljišnoknjižna referentica (obje ženskog spola). Znači li to da su doista policijski službenici, carinici i poreznici najučestaliji počinitelji ovog kaznenog djela ili su oni samo pod „posebnom lupom“, odnosno rade li više u tim službama mehanizmi nadzora i kontrole, za razliku od drugih mogućih služ-

bi u kojima rade druge službene osobe ili drugih državnih tijela, jedinica lokalne i područne samouprave, pravnih osoba u kojima rade odgovorne osobe, a u kojima mehanizmi nadzora i kontrole (očito) nisu tako učinkoviti u pronalaženju zlouporeba položaja i ovlasti ?!

Iz prije u tekstu spominjanog istraživanja Svedrovića (2007:498), proizlaze drugačiji rezultati u odnosu na zaposlenje počinitelja. Prema tom istraživanju počinitelji kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. KZ-a '97., službene ili odgovorne osobe, bili su direktori (33,5 %), stručne osobe (33 %), blagajnici (13,7 %), ostalo (18,8 %). Ostalo se odnosi na: „ostale odgovorne osobe prema Zakonu o trgovačkim društvima (članovi uprave, članovi nadzornog odbora, zastupnici ...). To zapravo znači: „da se menadžment pojavljuje u 66 predmeta (54,3 %), dok je još uvijek zamjetan broj zaposlenika (blagajnika, likvidatora, skladištara, referenata ...) koji se pojavljuju u 58 predmeta (45,7 %).“ (Svedrović, 2007:500). Za pretpostaviti je da je ovakav broj odgovornih osoba počinitelja kaznenog djela iz čl. 337. KZ '97. bio uvjetovan tadašnjim normativnim uređenjem kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. st. 3. i 4. KZ-a '97. i Zlouporebe ovlasti u gospodarskom poslovanju iz čl. 292. st. 1. i 2. KZ-a '97.), koji su kako navodi Svedrović (2007:568) imali: „velikih nedostataka u njihovu normativnom, praktičnom ali i teorijskom oblikovanju“. Navedeni nedostaci otklonjeni su promjenama normativnog uređenja KZ-a iz 2011. godine.

Nadalje, vezano na najučestaliju grupaciju počinitelja u ovom istraživanju, a to su policijski službenici, analizirani su poslovi (linije rada) koje su oni obavljali u vrijeme počinjenja kaznenog djela.

Grafikon 2: Poslovi policijskih službenika (linije rada) u vrijeme počinjenja kaznenog djela

U odnosu na poslove policijskih službenika koji su bili počinitelji kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a vidljivo da je najveći broj njih obavljao poslove prometnog policajca (25 % u cjelokupnom uzorku), zatim policijskog službenika za obradu kriminaliteta (8,3 %), te graničnog policajca i pomoćnika načelnika policijske postaje za kriminalističku policiju (obje linije rada s udjelom od 4,2 % u cjelokupnom uzorku).

2.3. Vrste presude u kaznenom postupku, odmjeravanje kazne, izrečene kaznenopravne sankcije i izrečene sigurnosne mjere počiniteljima

2.3.1. Vrste presuda u kaznenom postupku

Od ukupno 21 sudskog predmeta obuhvaćenog ovim istraživanjem rasprava je u kaznenom postupku provedena samo u 5 njih, odnosno za 7 optuženika od njih ukupno 24, dok je u 16 predmeta, odnosno za 17 optuženika, na sjednici Optužnog vijeća nakon potvrđivanja optužnice, donesena presuda na temelju sporazuma stranaka sukladno sa čl. 361. Zakona o kaznenom postupku²⁷. Iz navedenog proizlazi kako je za većinu optuženika počinitelja donesena presuda na temelju sporazuma stranaka, odnosno da nije provedena rasprava.

U 21 sudskom predmetu osuđujuća je presuda donesena za ukupno 23 od 24 počinitelja (95,8 %), a u jednom predmetu donesena je oslobađajuća presuda za jednu počiniteljicu (4,2 %). Komparativno, prema Svedroviću (2007:527) i rezultatima njegova istraživanja sudske prakse Vrhovnog suda iz 2007. godine u pogledu kaznenog djela Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. KZ-a '97. proizašli su sljedeći rezultati: „... od ukupnog broja rješavanih predmeta (215) u razdoblju od 1997. do 2007. godine pravomoćno su okončana 132 predmeta ili 61,3 %. Od tog broja pravomoćno okončanih predmeta, u 84 predmeta (63,6 %) donesena je osuđujuća presuda, u 40 predmeta (30,3 %) donesena je oslobađajuća presuda, a u 8 predmeta (6,1 %) donesena je odbijajuća presuda”.

2.3.2. Odmjeravanje kazne – obrazloženje u presudi

U prethodnom dijelu rada²⁸ navedeno je da je samo u 5 od 21 sudskog predmeta provedena rasprava i to za ukupno 7 od 24 optuženika u razmatranom uzorku presuda.

Za preostalih 6 optuženika za koje je provedena rasprava, sud je pri odmjeravanju kazne uzeo u obzir sljedeće olakotne okolnosti i otegotne okolnosti:

- Olakotne okolnosti:
 - ranija neosuđivanost
 - bračni i obiteljski status – oženjen, obiteljski čovjek, otac
 - trudnoća optužene
 - priznanje počinjenja kaznenog djela, izraženo kajanje, obećanje počinitelja da ubuduće neće činiti kaznena djela
 - pribavljanje imovinske koristi u relativno malom iznosu (500,00 kn)
 - izražena spremnost na povrat pribavljene imovinske koristi
 - životna dob – mlađa životna dob, osoba starije životne dobi, umirovljenik
 - držanje tijekom postupka – skrušeno držanje kojim je počinitelj pokazao kooperativnost i poštovanje institucije suda
 - sudionik Domovinskog rata.

²⁷ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj: 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17.

²⁸ *Supra* str. 20. ovog rada.

■ Otegotne okolnosti:

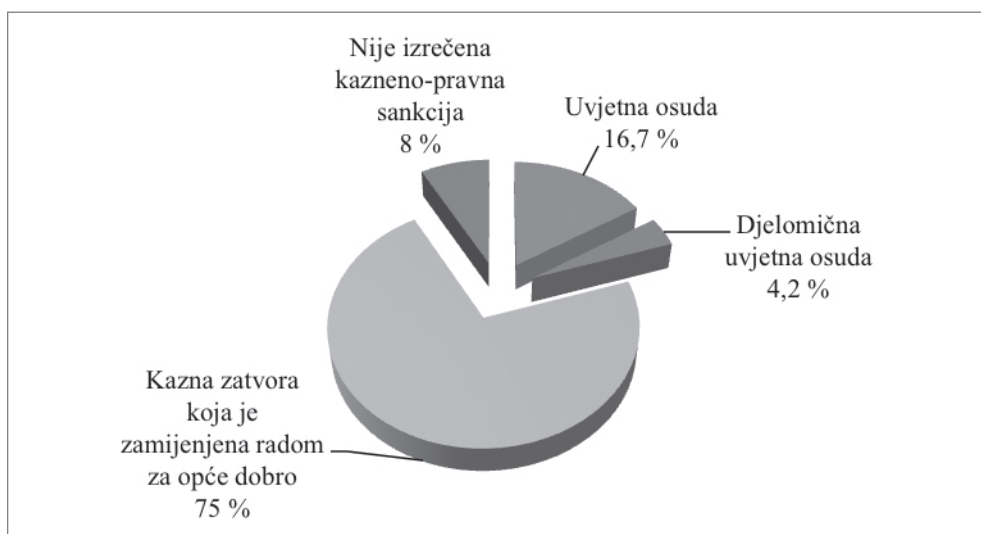
- upornost u činjenju kaznenog djela
- perfidnost u postupanju prema oštećeniku
- zlouporaba povjerenja kolega na poslu
- jačina posljedice povrede kaznenim djelom zaštićenog dobra – i to u odnosu na policijske službenike:
 - ▶ povrijeđeno je zakonito obavljanje službe kao temelj povjerenja građana u pravnu državu i vladavinu prava
 - ▶ ponašanjem počinitelja narušen je ugled državne institucije – policije što predstavlja društvenu opasnost i posljedice takvih djela ugrožavaju nesmetano funkcioniranje pravnog sustava
 - ▶ narušavanje povjerenja građana u rad državnih organa i institucija (policijski službenik je „figura“ kojoj se vjeruje, osoba koja je na usluzi građanima i primjer drugima kada je u pitanju poštovanje zakonskih propisa).

Od 6 počinitelja kojima je sud tijekom odmjeravanja kazne uzimao u obzir olakotne i otegotne okolnosti, 4 su bila policijski službenici. Razmatrajući olakotne i otegotne okolnosti u pogledu policijskih službenika počinitelja ovog kaznenog djela, proizlazi kako ne postoje neke značajne razlike u olakotnim okolnostima koje se uzimaju policijskim službenicima u odnosu na ostale počinitelje, no one postoje u slučaju otegotnih okolnosti. U 3 predmeta sud je za policijske službenike kao otegotno isticao i uzimao činjenicu da su kao službene osobe počinjenjem kaznenog djela povrijedile zakonito obavljanje službe i povjerenje građana u rad državnih tijela i institucije, te narušile ugled državne institucije (presuda poslovni broj: 9 K-Us-35/16, I Kž-Us-62/2015-6), dok za jednog policijskog službenika nije uzimao u obzir te specifične otegotne okolnosti već samo upornost u počinjenju kaznenog djela i perfidnost u postupanju prema oštećenici. Moguće je da se ovdje radi o neujednačenosti u pogledu sudskog ocjenjivanja tih okolnosti kada se za tog jednog policijskog službenika navedeno nije cijnilo kao otegotno. Također, može se postaviti pitanje zašto se, primjerice počiniteljici koja je bio zaposlena kao poreznik u Poreznoj upravi i koja je počinjenom zlouporabom također povrijedila sve navedeno kao i policijski službenici (presuda poslovni broj: 7 K-Us-18/16), to isto nije uzimalo u obzir kao otegotna okolnost? S obzirom na to da su se i njezinim ponašanjem ostvarile sve te povrede, možda su se one trebale i za tu počiniteljicu uzeti u obzir kao otegotne okolnosti prilikom odmjeravanja kazne. Iz navedenoga proizlazi preporuka sucima za buduće predmete s ciljem izjednačavanja postupanja u sudskoj praksi.

2.3.3. Izrečene kaznene sankcije

2.3.3.1. Opći podaci o izrečenim sankcijama i podaci u odnosu na radna mjesta počinitelja kojima je ona izrečena

Izrečene kaznene sankcije počiniteljima kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a²⁹ mogu se grafički prikazati na sljedeći način:

Grafikon 3: Izrečene kaznenopravne sankcije za kazneno djelo iz čl. 291. KZ-a

Iz rezultata istraživanja proizašlo je da je za 18 od ukupno 23 osuđena počinitelja³⁰ izrečena kazna zatvora koja je zamijenjena radom za opće dobro (75 %). Od ostalih kaznenopravnih sankcija za četiri počinitelja izrečena je kao kazna uvjetna osuda (16,7 %), a za jednu počiniteljicu djelomična uvjetna osuda (4,2 %). Jedna je počiniteljica oslobođena od optužbe pa nije izrečena kazna zatvora niti druga kaznenopravna sankcija (8 %). Svedrović (2007) u svojem istraživanju u pogledu izricanih kaznenih sankcija za kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. KZ-a '97. navodi sljedeće rezultate: „Od 84 izrečene kaznene sankcije 66 (78,5 %) odnosi se na kazne, a 18 (21,5 %) na uvjetne osude. Visina pravomoćno izrečenih kazni izražena u postocima pokazuje da se “statistička koncentracija” grupirala u rasponu od 6 mjeseci do 2 godine te na kazne veće od 3 godine, dok je raspon kazni od 2,6 do 3 godine najmanje zastupljen“. U odnosu na ove rezultate vezane uz izrečene kaznene sankcije za kazneno djelo iz čl. 337. KZ-a '97. treba napomenuti da oni nisu u potpunosti kompatibilni za komparaciju s rezultatima ovog istraživanja jer je tadašnje kazneno djelo iz čl. 337. uz temeljni oblik propisivalo i 3 kvalificirana oblika s različitim rasponima

²⁹ U razmatranom uzorku presuda izricana je i sporedna novčana kazna, no s obzirom na to da se radi o sporednoj kazni koja nije zakonom propisana za kazneno djelo iz čl. 291. KZ-a, ona će biti u daljnjem dijelu rada biti posebno analizirana.

³⁰ Od ukupno 24 optuženika, 23 su osuđena, jedna optuženica je oslobođena; kao što je navedeno u prethodnom tekstu rada.

propisanih kazni (novčana kazna ili kazna zatvora do 3 godine, 3 do 5 godina zatvora, 6 mjeseci do pet godina zatvora, jedna do 10 godina zatvora), koje se razlikuju od kazni iz važećeg kaznenog djela opisanog u čl. 291. KZ-a, a koje ima temeljni i jedan kvalificirani oblik s drugačijim rasponima propisanih kazni (6 mjeseci do 5 godina zatvora, 1 do 12 godina zatvora).

U daljnjem dijelu razmotrene su izrečene kaznenopravne sankcije u kaznenom postupku počiniteljima kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u odnosu na njihova radna mjesta u vrijeme počinjenja kaznenog djela.

Tablica 2: Izrečene kaznenopravne sankcije svim počiniteljima u odnosu na radno mjesto počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a

Radno mjesto	Uvjetna osuda		Kazna zatvora zamijenjena je radom za opće dobro	Ukupno izrečene sve kaznenopravne sankcije				
	N	%	N	%				
policijski službenik	1	(25)	0	(0)	9	(50,0)	10	(41,7)
carinski službenik	0	(0)	0	(0)	3	(16,7)	3	(12,5)
poreznik	1	(25)	1	(4,2)	0	(0)	2	(8,3)
viši stručni savjetnik za prevenciju i planiranje – DUZS	1	(25)	0	(0)	0	(0)	1	(4,2)
zemljišnoknjižni referent	0	(0)	0	(0)	1	(5,6)	1	(4,2)
voditelj podružnice Zagrebački holding d.o.o.	1	(25)	0	(0)	0	(0)	1	(4,2)
vozač	0	(0)	0	(0)	1	(5,6)	1	(4,2)
klesar	0	(0)	0	(0)	1	(5,6)	1	(4,2)
konobarica	0	(0)	0	(0)	0	(0)	1	(4,2)
nezaposlen	0	(0)	0	(0)	2	(11,1)	2	(8,3)
umirovljenik	0	(0)	0	(0)	1	(5,6)	1	(4,2)
	4	(100)	1	(100)	18	(100)	23	(100)

$$\chi^2 = 50,400, df = 30, p = 0,011$$

Analizirajući dobivene podatke o izrečenim kaznenopravnim sankcijama u odnosu na radna mjesta počinitelja kaznenih djela iz čl. 291. KZ-a, proizlazi da su izrečene kazne zatvora za ukupno 18 počinitelja, koje su zamijenjene radom za opće dobro, pretežito izricane policijskim službenicima i to za njih 9 od ukupno 10 policijskih službenika u ukupnom uzroku razmatranih presuda (50 % svih izrečenih kazni zatvora koje su zamijenjene radom za opće dobro; 90 % svih policijskih službenika), zatim svim carinskim službenicima iz razmatranog uzorka presuda tj. za njih ukupno 3 (16,7 % svih izrečenih kazni zatvora koje su zamijenjene radom za opće dobro; 100 % svih carinskih službenika), pa potom dvojici nezaposlenih počinitelja – potcatelji na počinjenje kaznenog djela (11,1 % svih izrečenih kazni zatvora

koje su zamijenjene radom za opće dobro), jednom vozaču, jednom klesaru, jednom umirovljeniku (također svi poticatelji na počinjenje kaznenog djela; svakom od navedenih s udjelom od 5,6 % svih izrečenih kazni zatvora koje su zamijenjene radom za opće dobro) te jednoj počiniteljici na radnom mjestu zemljišnoknjižnog referenta Općinskog suda (5,6 % svih izrečenih kazni zatvora koje su zamijenjene radom za opće dobro).

Djelomična uvjetna osuda kao alternativna kaznena sankcija izrečena je jednoj počiniteljici kaznenog djela iz čl. 291. st. 2. KZ-a na radnom mjestu poreznika (100 % svih izrečenih djelomičnih uvjetnih osuda), a uvjetna osuda izrečena je za ukupno 4 počinitelja i to po jednom policijskom službeniku, porezniku, djelatniku Državne uprave za zaštitu i spašavanje na radnom mjestu višeg stručnog savjetnika za prevenciju i planiranje te voditelju podružnice Zagrebačkog holdinga d.o.o. (svima s udjelom od 25 % od svih izrečenih uvjetnih osuda).

U daljnjem dijelu rada bit će razmotreni rezultati istraživanja za svaku od navedenih kaznenopravnih sankcija.

2.3.3.2. Kazna zatvora zamijenjena radom za opće dobro

Sukladno s rezultatima istraživanja, u sudskoj praksi Županijskog suda u Zagrebu prevladava primjena alternativnih kaznenih sankcija (izricane kazne zatvora zamjenjivane su radom za opće dobro za 75 % od ukupnog broja počinitelja, od toga su 50 % policijski službenici). U slučajevima kada je počiniteljima odmjerena kazna zatvora koja je zamijenjena za rad za opće dobro, u odnosu na grupacije počinitelja i ovisno o tome je li provedena rasprava ili je presuda donesena na temelju sporazuma stranaka, odmjerene su sljedeće kazne zatvora³¹:

■ počinitelji koji nisu bili policijski službenici:

- presuda na temelju sporazuma stranaka:
 1. kazna zatvora u trajanju od 10 mjeseci (vozač – poticatelj)
 2. kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci (klesar – poticatelj)
 3. kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci (nezaposleni građanin – poticatelj)
 4. kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci (nezaposleni građanin – poticatelj)
 5. kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci (čl. 291. stjecaj sa čl. 279. st. 1. KZ-a – kazna zatvora od 6 mjeseci, jedinstvena kazna osam mjeseci zatvora (carinska službenica)
 6. kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci (carinski službenik)³²
 7. kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci (carinski službenik)³³
 8. kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci (članak 291. stjecaj sa čl. 279. st. 1. KZ-a – kazna zatvora od 6 mjeseci, jedinstvena kazna sedam mjeseci zatvora (zemljišnoknjižna referentica)
– provedena rasprava³⁴

³¹ Kod pojedinih optuženika radio se o stjecaju s drugim kaznenim djelima, čije razmatranje nije obuhvaćeno ovim radom.

³² Izrečena mu je i sigurnosna mjera zabrane potpunog obavljanja dužnosti carinskog službenika u trajanju od 3 godine.

³³ *Ibid.*

³⁴ Rasprava je, uz navedeni slučaj, provedena još u jednom predmetu u kojem je optuženica konobarica (poticatelj) oslobođena.

9. kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci (umirovljenik – poticatelj).

■ **počinitelji koji su bili policijski službenici**

- presuda na temelju sporazuma stranaka:
 1. kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci (čl. 291. stjecaj sa čl. 279. st. 1. KZ-a – kazna zatvora od 6 mjeseci, jedinstvena kazna jedna godina zatvora (prometni policajac)³⁵
 2. kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci (čl. 291. stjecaj sa čl. 279. st. 1. i. 2. KZ-a – kazna zatvora od 6 mjeseci, jedinstvena kazna jedna godina zatvora (prometni policajac)³⁶
 3. kazna zatvora u trajanju od 5 mjeseci (čl. 291. stjecaj sa čl. 293. st. 1. KZ-a – kazna zatvora od 10 mjeseci, jedinstvena kazna jedna godina zatvora (granični policajac)³⁷
 4. kazna zatvora u trajanju od 3 mjeseca (čl. 291. stjecaj sa čl. 293. st. 1. KZ-a – kazna zatvora od 6 mjeseci, čl. 295. st. 2. kazna zatvora od 6 mjeseci, jedinstvena kazna jedna godina zatvora; policijski službenik za obradu kriminaliteta u policijskoj postaji)³⁸
 5. kazna zatvora u trajanju od 10 mjeseci i sigurnosna mjera zabrane obavljanja poslova policijskog službenika u trajanju od 3 godine (prometni policajac).
- provedena rasprava
 1. kazna zatvora u trajanju od 10 mjeseci (prometni policajac)³⁹
 2. kazna zatvora od jedne godine (prometni policajac)
 3. kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci (pomoćnik načelnika za policijske postaje za kriminalističku policiju)
 4. kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci (policijski službenik za obradu kriminaliteta u policijskoj postaji).

Iz ovih rezultata vidljivo je kako je kazna zatvora za kazneno djelo iz čl. 291. KZ-a, u odnosu na visinu odmjeravanja najčešće u trajanju od 6 i 8 mjeseci (svaka po 6 puta, odnosno za 6 počinitelja). U odnosu na postotke i policijske službenike kao počinitelje, kazna od 8 mjeseci zatvora, kao najučestalija odmjerena uz onu od 6 mjeseci, odmjerena je u 66,7 % policijskim službenicima.

Potom po brojnosti slijedi kazna zatvora u trajanju od 10 mjeseci koja je odmjerena za 3 počinitelja. U odnosu na postotke i policijske službenike kao počinitelje, kazna od 10 mjeseci zatvora odmjerena je u 30 % policijskim službenicima. Slijedi redom po brojnosti jedna kazna od jedne godine zatvora odmjerena jednom policijskom službeniku, te je jedna kazna od 3 mjeseca i jedna od 5 mjeseci zatvora odmjerena dvojici policijskih službenika. Ostalim počiniteljima koji nisu bili policijski službenici izricane su blaže kazne, tj. 6 kazni od 6 mjeseci zatvora i samo jedna od 10 mjeseci zatvora.

³⁵ Izrečena i sigurnosna mjera zabrane obavljanja poslova policijskog službenika u trajanju od 5 godina, te sporedna novčana kazna 30 dnevnih iznosa (5.520,00 kn).

³⁶ Izrečena i sigurnosna mjera zabrane obavljanja poslova policijskog službenika u trajanju od 3 godine, te sporedna novčana kazna 30 dnevnih iznosa (5.520,00 kn).

³⁷ Izrečena i sporedna novčana kazna 30 dnevnih iznosa (3.000,00 kn).

³⁸ Izrečena i sporedna novčana kazna 30 dnevnih iznosa (3.000,00 kn).

³⁹ Izrečena i sigurnosna mjera zabrane obavljanja poslova policijskog službenika u trajanju od 3 godine.

Nadalje, razmatrajući kažnjavanje policijskih službenika treba navesti kako je dvojici policijskih službenika počinitelja kaznenih djela u stjecaju, kazna zatvora odmjerena ispod donje granice propisanog raspona kazne za to kazneno djelo, odnosno u trajanju od 3 i od 5 mjeseci zatvora za zlouporebu položaja i ovlasti! U tim slučajevima donesena je presuda na temelju sporazuma stranaka. Nije li to doista preblaga kazna za ovo koruptivno kazneno djelo? Bez obzira na tendenciju blažeg kažnjavanja zbog sporazumijevanja, ipak bi bilo potrebno držati jednu primjerenu razinu kazne koja se odmjerava u odnosu na ovo korupcijsko kazneno djelo, a posebno kada je ono počinjeno u stjecaju s drugim kaznenim djelima, naravno, ukoliko se doista želi ostvariti svrha kažnjavanja, odnosno generalno i specijalno preventivno djelovanja. U odnosu na sporazumijevanje, treba napomenuti kako sukladno sa čl. 361. st. 3. ZKP-a sud ima opciju ne prihvatiti izjavu za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka samo ako s obzirom na okolnosti njezino prihvaćanje nije u skladu s odmjeravanjem kazne propisanim zakonom. Ukoliko je ono u skladu s tim odredbama, i prihvati sporazum, optuženiku sud može izreći samo kaznu ili drugu mjeru koja je napisana u izjavi o sporazumu. No, u pojedinim ranijim razmatranjima presude na temelju sporazuma stranaka i to baš na primjeru prakse Županijskog suda u Zagrebu razmatralo se, između ostalog, državnoodvjetničko odmjeravanje kazne i ovlasti suda pri odlučivanju o sporazumu, pri čemu je zaključeno kako je očito da: „... Državni odvjetnik sporazumijevajući se o kazni ima jak utjecaj na sudsku politiku kažnjavanja i kazneno pravosuđe uopće, a da je, s druge strane, uloga suda donekle marginalizirana.“ (Ivičević Karas, Puljić, 2013:840) Napatuk državnog odvjetništva o postupanju tijekom sporazumijevanja s osumnjičenikom/okrivljenikom o uvjetima priznavanja krivnje i sankcije⁴⁰ upućuje na odredbe KZ-a u pogledu općeg pravila o izboru vrste i mjere kazne, za što prethodno navedeni autori opravdano navode da bi navedeno trebalo biti propisano zakonom, a ne samo napatkom, kao i da bi trebala biti osigurana učinkovita sudska provjera zakonitosti sporazuma u pogledu dokaza na temelju kojih se donosi osuđujuća presuda i u pogledu odmjeravanja kazne sukladno zakonskim pravilima i sa svrhom kažnjavanja.

No, u odnosu na prethodno konstatirano državnoodvjetničko odmjeravanje blagih kazni (ponekad i ekstremno blagih kao što su navedene kazne od 3 i 5 mjeseci zatvora za čl. 291. u stjecaju s drugim kaznenim djelima), treba navesti da je iz rezultata ovog istraživanja proizašlo kako niti Županijski sud nije odmjeravao i izricao strože kazne na temelju provedenih rasprava. Naime, sudovi su odmjeravali i izricali zatvorske kazne koje su po visini odgovarale onima za koje su se stranke u postupku sporazumijevale. Stoga treba zaključiti kako je sud u većini slučajeva prihvaćao sporazume stranaka i donosio presude na temelju njihova sporazuma (pretežno izricanje kratkih zatvorskih kazni uz primjenu rada za opće dobro), a u slučajevima u kojima je provedena rasprava također je, prilikom odmjeravanja kazne, smatrao da se svrha kažnjavanja može ostvariti na taj isti način tj. primjenom rada za opće dobro. Pri tome je razlika između sudske i zakonske politike kažnjavanja očita, a sudska politika kažnjavanja blagog je karaktera. Navedeno se podudara i s ranijim zaključkom Derenčinovića (2001:234) kojeg je dao općenito u pogledu kažnjavanja za sva korupcijska kaznena djela, prema kojem: „...Već samo letimičan pogled na vrste i visine kazne koje

⁴⁰ Napatuk o postupanju tijekom sporazumijevanja s osumnjičenikom/okrivljenikom o uvjetima priznavanja krivnje i sankcije, broj O-2/09 od 17. veljače 2010. Vidjeti Novosel, D., *op. cit.* u bilj. 30, str. 26.

za kaznena djela u svezi s korupcijom izriču hrvatski sudovi ukazuju na upravo navedenu problematiku pronalaženja prave mjere odnosa između zakonske i sudske politike kažnjavanja; kazna zatvora uglavnom se izriče u donjoj trećini, pa i petini propisanih okvira.“ I prije promjena u kaznenom zakonodavstvu i donošenja novog KZ-a⁴¹ postojao je taj problem kojeg očito nismo uspjeli premostiti već on perzistira. No sigurno je, da se ovako učestalom primjenom alternativnih kaznenih sankcija za pretežiti broj počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a, kao korupcijskog kaznenog djela, promašuje pravi *ratio* te zakonske odredbe za koju je propisana zatvorska kazna, čime se šalje poruka počiniteljima da se ne trebaju „bojati“ da će završiti u zatvoru već da je vrlo izvjesno da će izbjeći zatvorsku kaznu. Isto tako, time se ne ostvaruje niti generalno preventivna niti specijalno preventivna svrha kažnjavanja u potrebnom opsegu jer se učestalom primjenom alternativnih sankcija za ovo korupcijsko kazneno djelo u dovoljnoj mjeri ne utječe na druge da ne počine takva djela, a ne utječe se u dovoljnoj mjeri niti na same počinitelje da ih ubuduće ne ponove. Blaga politika kažnjavanja, bilo zakonska i/ili sudska upravo suprotno, pogoduju korupciji koja se kao društveno negativna pojava želi suzbiti. Konkretno djelovanje kroz praksu ne potkrepljuje javno i jasno izražen stav društva u pogledu korupcije, a to je onaj stav koji proklamira nultu toleranciju prema korupciji. Trenutačno smo izgleda u raskoraku između želja i stvarnosti. Učestalo izricanje rada za opće dobro⁴² za ovo korupcijsko kazneno djelo, a u odnosu na prethodno navedeno, ne bi se trebalo smatrati primjerenom kaznenom sankcijom, stoga je preporuka USKOK-u i sudovima da ubuduće razmotre izricanje primjerenijih, ne tako blagih kaznenih sankcija počiniteljima ovih kaznenih djela.

U navedeno, može se istaknuti kako bezuvjetna kazna zatvora uopće nije bila izrečena u razmatranom uzorku presuda. Zar ne zaslužuje ni jedna zlouporeba položaja i ovlasti u ovom uzorku takvu kaznu, čak ni u stjecaju s drugim kaznenim djelima, od kojih nekim i koruptivnim, pa čak ni u slučaju kada je stečena znatna imovinska korist?

2.3.3.3. Uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda

Kao što je već uvodno navedeno, uvjetna osuda je druga po redu najčešće izricana kaznena sankcija, izrečena za 16,7 % od ukupnog broja počinitelja (od toga 25 % policijskim službenicima), nakon čega slijedi djelomična uvjetna osuda izrečena za 4.2 % od ukupnog broja počinitelja (nije izricana policijskim službenicima).

Uvjetna osuda kao alternativna kaznenopravna sankcija za kazneno djelo iz čl. 291. KZ-a bila je izrečena za:

1. jednu počiniteljicu – poreznicu, kojoj je izrečena kazna zatvora u trajanju od sedam mjeseci za čl. 291. KZ-a (jedinstvena kazna stjecaj kaznenih djela: za čl. 291. st. 1. utvrđena je kazna zatvora od šest mjeseci, a za čl. 279. st. 1. utvrđena je kazna od

⁴¹ U Opatiji je u organizaciji Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu 2004. godine održano redovito XVII. Savjetovanje upravo na temu zakonske i sudske politike kažnjavanja u Republici Hrvatskoj, na kojem se raspravljalo upravo o navedenom problemu zakonske i sudske politike kažnjavanja.

⁴² Radom za opće dobro sud može zamijeniti kaznu zatvora u trajanju od jedne godine. Inače, rad za opće dobro propisan s ciljem ograničenja kratkotrajnih kazni zatvora (do 6 mjeseci) zbog kritika da su one zbog svojeg trajanja neučinkovite i da se njima ne ostvaruje svrha kažnjavanja.

- sedam mjeseci zatvora; pomaganje u počinjenju kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a), s vremenom provjeravanja od jedne godine
2. drugog počinitelja kojem je izrečena kazna zatvora u trajanju od deset mjeseci s vremenom provjeravanja od 3 godine (prometni policajac⁴³)
 3. trećeg počinitelja kojem je izrečena kazna zatvora u trajanju od deset mjeseci s vremenom provjeravanja od 2 godine (voditelj podružnice Zagrebačkog holdinga d.o.o.)
 4. četvrtog počinitelja kojem je izrečena kazna zatvora u trajanju od jedne godine s vremenom provjeravanja od tri godine (viši stručni savjetnik u DUZS-u⁴⁴).

Vežano uz djelomičnu uvjetnu osudu, u jednome slučaju bila je izrečena kazna zatvora u trajanju od jedne godine i tri mjeseca (kao jedinstvena kazna za stjecaj kaznenih djela: za čl. 291. st. 2. utvrđena je kazna zatvora od godine dana, a za čl. 279. st. 1. KZ-a utvrđena je kazna od šest mjeseci zatvora), na temelju koje je sukladno sa čl. 57. st. 1. i 2. KZ-a izrečena djelomična uvjetna osuda s vremenom provjeravanja od 3 godine. U navedenom predmetu provedena je rasprava, a odnosio se na počiniteljicu – poreznicu, koja je bila terećena za počinjenje kvalificiranog oblika kaznenog djela iz čl. 291. st. 2. KZ-a jer je kaznenim djelom stekla znatnu imovinsku korist (presuda poslovni broj: 7 K-Us-18/16).

U pogledu izricanja uvjetne osude vidljivo je da je ona druga po redu primjenjivana kaznena sankcija koja je izrečena samo jednom policijskom službeniku – prometnom policajcu (25 %). Raspon izrečene kazne zatvora kretao se od 7 mjeseci do jedne godine zatvora s vremenom provjeravanja od jedne do tri godine. Najčešće, tj. u 2 slučaja radilo se o izrečenoj kazni zatvora od 10 mjeseci (50 %), a najčešći rok provjeravanja bio je u vremenu od 3 godine.

Može se zaključiti da je sud prilikom odmjeravanja kazne smatrao da se svrha kažnjavanja može ostvariti izricanjem uvjetne osude i djelomične uvjetne osude. Uz navedene rezultate treba se u potpunosti složiti sa zaključcima o prečestom izricanju uvjetne osude od strane sudova: „Izricanje kazne uz prijetnju njezina izvršenja često nije dovoljno jer se kod počinitelja korupcijskih kaznenih djela često radi o homotropnim povratnicima koje admonitivna sankcija ne djeluje specijalno preventivno, već utječe na to da ubuduće bolje prikrivaju svoja djela, reduciraju broj pomagača i posrednika i na taj način izbjegavaju kazneni progon.“ (Derenčinović, 2001:234).

2.3.3.4. Sporedna novčana kazna

U razmatranom uzorku presuda, sud je izricao i sporednu novčanu kaznu na temelju čl. 40. st. 5. KZ-a. Naime, za kaznena djela počinjena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna može se izreći i kad nije propisana zakonom ili kad je zakonom propisano da će se počinitelj kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora. Sporednu novčanu kaznu, sud je izrekao za četiri počinitelja (16,7 % ukupnog broja počinitelja). Za 3 počinitelja koji su bili policijski službenici – prometni policajci, ona je izrečena u visini od 30 dnevnih iznosa i ovisno o visini utvrđenog dnevnog iznosa za

⁴³ Izrečena mu je i sigurnosna mjera zabrane mjera obavljanja poslova policijskog službenika u trajanju od 3 godine.

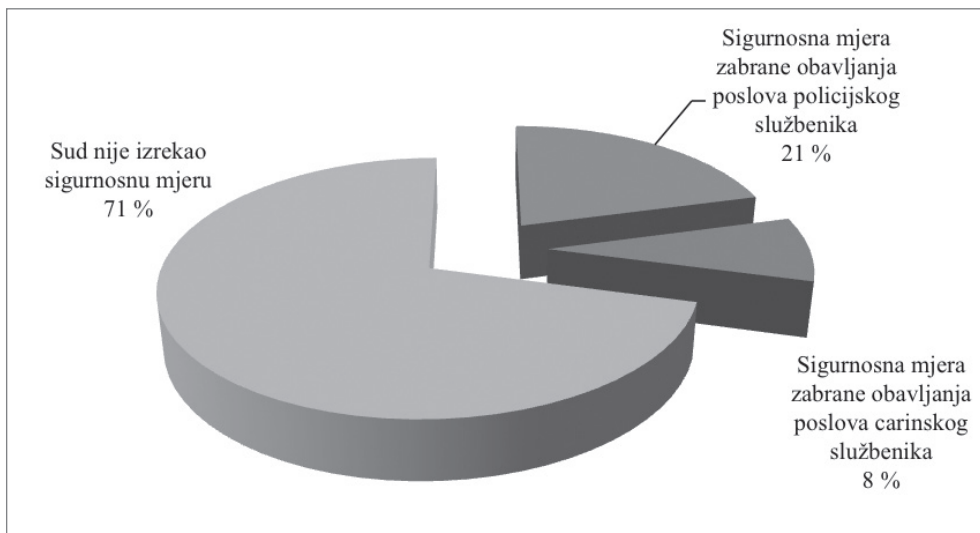
⁴⁴ Izrečena mu je i sporedna novčana kazna od 100 dnevnih iznosa (20.666,66 kn).

pojednog počinitelja, ona je za jednog počinitelja iznosila 3.000,00 kn, te za druga dva počinitelja po 5.520,00 kn. Četvrtom počinitelju – višem savjetniku u DUZS-u izrečena je sporedna novčana kazna od 100 dnevnih iznosa, konkretno 20.666,66 kn.

Iz navedenog proizlazi kako se smatralo da su upravo policijski službenici – prometni policajci ti počinitelji koji su, zbog koristoljublja, zaslužili da im bude odmjerena i ta kazna, odnosno da ih se strože kazni u odnosu na ostale počinitelja, izuzevši počinitelja iz DUZS-a koji je u pogledu sporedne novčane kazne još strože kažnjen. Čini se da je određenim grupacijama počinitelja, s obzirom na njihova radna mjesta, uobičajeno izricati i sporedne novčane kazne (kao da su određena zanimanja pretplaćena na ovu kaznu?) U čemu bi se sve trebalo manifestirati to koristoljublje, tj. koja bi razina intenziteta koristoljublja pri zlouporabi trebala biti odlučna da se u svim takvim slučajevima izrekne ova kazna? Može li se, barem okvirno, zauzeti stav u odnosu na kriterije, prema kojima bi se u svim sličnim slučajevima u kojima bi se oni pojavili, izricala sporedna novčana kazna?

2.3.4. Sigurnosne mjere

U pogledu izricanja sigurnosnih mjera u razmatranom uzorku presuda Županijskog suda u Zagrebu analizirani su podaci o broji i vrsti sigurnosnih mjera koje su izrečene, njihovu trajanju i počiniteljima kojima su izrečene, posebno policijskim službenicima u odnosu na radno mjesto i trajanje izrečene mjere.

Grafikon 4: Izrečene sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti

U razmatranom uzorku presuda sud je počiniteljima kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a izricao sigurnosne mjere. Za 7 od ukupno 24 počinitelja (29 % od ukupnog broja počinitelja iz razmatranog uzorka) izrečene su sigurnosne mjere, dok za njih 17 nisu izrečene sigurnosne mjere (71 %). Sve izrečene sigurnosne mjere u razmatranom uzorku bile su sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti. Iz navedenog može se zaključiti da sud pretežito nije izricao sigurnosne mjere počiniteljima kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a, a ako ih

je izricao, radilo se o sigurnosnoj mjeri zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti iz čl. 71. KZ-a, u odnosu na policijske službenike i carinske službenike. Može se postaviti pitanje zašto su samo za ta zanimanja izrečene sigurnosne mjere? Smatraju li se policijski službenici i carinici korumpiranijim službenicima od drugih službenih osoba u odnosu na opasnost da bi mogli ponovno počiniti kazneno djelo?

U pogledu trajanja sigurnosne mjere zabrane obavljanja poslova policijskog službenika ona je izrečena za ukupno 5 policijskih službenika (20,8 % od ukupnog broja počinitelja) i to za 4 policijska službenika počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a (prometni policajci) u trajanju od 3 godine, dok je za jednog počinitelja policijskog službenika (također prometni policajac) bila izrečena u trajanju od 5 godina. Iz navedenog se može zaključiti da su prometni policajci posebna skupina počinitelja ovog kaznenog djela, u odnosu na ostale presuđene policijske službenike, za koje je sud ocijenio da postoji opasnost da bi zlouporabom u službi mogli ponoviti kazneno djelo.

Za 2 počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a koji su bili carinski službenici (8,3 % od ukupnog broja počinitelja) sigurnosna mjera zabrane potpunog obavljanja dužnosti carinskog službenika bila je izrečena u trajanju od 3 godine.

Iz navedenog se može zaključiti da je sud isključivo za počinitelje policijske službenike i carinske službenike, kao službene osobe, ocijenio da postoji opasnost da bi mogli zlouporabom u službi ponoviti kazneno djelo, od kojih ponajviše za policijske službenike, dok za druge počinitelje službene i odgovorne osobe nije smatrao da postoji opasnost da će zlouporabom u službi ponoviti kazneno djelo. S obzirom na to da se ova sigurnosna mjera može u odnosu na kazneno djelo iz čl. 291. KZ-a izreći u trajanju od 1 do 10 godina, može se zaključiti da se ona izriče pretežito u donjoj granici zakonom propisanog raspona mogućeg trajanja.

U pogledu izricanja sigurnosne mjere zabrane obavljanja poslova policijskog službenika potrebno je razmotriti svrhovitost izricanja ovakve kaznene sankcije s obzirom na činjenicu da policijskim službenicima, koji su optuženi za počinjenje koruptivnog kaznenog djela, redovno u provedenom disciplinskom postupku zbog ujedno počinjene povrede službene dužnosti koja ujedno po obilježjima čini koruptivno kazneno djelo⁴⁵, kao sankcija bude izrečen prestanak državne službe tj. da dobiju otkaz u Ministarstvu unutarnjih poslova, a disciplinski postupak (po svojoj prirodi hitan postupak), obično bude okončan prije kaznenog postupka.⁴⁶ Do sada niti jedan policijski službenik kojemu je na taj način prestala državna služba zbog počinjenja takve disciplinske povrede koja ujedno po obilježjima predstavlja koruptivno kazneno djelo, nije ponovno zaposlen u Ministarstvu unutarnjih poslova kao policijski službenik⁴⁷, što u biti znači da policijski službenici na taj način gube mogućnost da ikada više budu zaposleni kao policijski službenici. Stoga se, opravdano može postaviti pitanje svrsishodnosti izricanja ove kaznene sankcije u kasnije okončanom kaznenom postupku

⁴⁵ Primjerice teža povreda službene dužnosti iz čl. 96. st. 3. Zakona o policiji – zlouporeba položaja u službi ili izvan službe ili prekoračenje ovlasti u službi.

⁴⁶ Iz prakse Disciplinskog suda MUP-a na kojem je autorica Milivojević radila niz godina u svojstvu sutkinje Disciplinskog suda.

⁴⁷ Mogućnost pokretanja i disciplinskog i kaznenog postupka nesporna je i potvrđena odlukom Ustavnog suda.

Više o disciplinskom sudovanju u: Milivojević K., L.: Disciplinski postupak u Ministarstvu unutarnjih poslova te opće naznake nekih poredbenih sustava disciplinskog sudovanja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 1/2006., str. 127.-170.

u odnosu na policijske službenike koji su već prestali biti policijski službenici (na temelju odluke u disciplinskom postupku) i koji to nikada više neće biti sukladno s praksom Ministarstva unutarnjih poslova, a u kaznenom postupku im je, primjerice iz ovog istraživanja, izrečena sigurnosna mjera zabrane obavljanja poslova policijskog službenika u trajanju od 3 ili 5 godina? Iako se kod kaznenog i disciplinskog postupka radi o dva potpuno neovisna postupka, koja se provode s različitim svrhama, ne treba zanemariti da, radi prethodno razmotrenog, izrečena sigurnosna mjera u kaznenom postupku u takvim slučajevima neće ostvariti svoju svrhu. Također, u iznimno rijetkim slučajevima kada su policijski službenici udaljeni s dužnosti i pokrenut je disciplinski postupak zbog povrede službene dužnosti koja ujedno po obilježjima predstavlja koruptivno kazneno djelo, a kazneni je postupak okončan prije disciplinskog postupka i sud je izrekao sigurnosnu mjeru zabrane obavljanja poslova policijskog službenika u određenom trajanju, to se automatski odražava na njegov radno-pravni status; odnosno rezultira prestankom državne službe policijskom službeniku (u praksi bez mogućnosti ponovnog zapošljavanja u svojstvu policijskog službenika). U tom će slučaju policijskom službeniku prestati državna služba po sili zakona pa izrečena sigurnosna mjera u kaznenom postupku također neće ostvariti svoju svrhu.

2.3.5. Zaključno o kažnjavanju počinitelja u odnosu na kazneno djelo iz članka 291. u razmatranom uzorku u odnosu na postavljene hipoteze u radu

U odnosu na kažnjavanje počinitelja, iz rezultata istraživanja proizašlo je da je za 75 % počinitelja izrečena kazna zatvora u donjoj granici raspona zakonom propisane kazne koja je zamijenjena radom za opće dobro (od toga su 50 % policijski službenici), za 16,7 % počinitelja kao kazna je izrečena uvjetna osuda (od toga 25 % policijskim službenicima), te je za 4,2 % počinitelja izrečena djelomična uvjetna osuda. Sporedna novčana kazna izrečena je za 7 % od ukupnog broja počinitelja (od toga 71,5 % policijskim službenicima). Sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti izrečene su za 29,2 % od ukupnog broja počinitelja (od toga na policijske službenike otpada 20,8 %).

S obzirom na sve prethodno navedeno, razmatrajući kažnjavanje policijskih službenika u odnosu na druge moguće počinitelje kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a u razmatranom uzorku istraživanja, može se zaključiti da u visini izricanih kazni postoji određena manja razlika u odnosu na druge službene/odgovorne osobe počinitelje tog kaznenog djela. Tako se nezamjetna razlika vidi u odnosu na visinu izrečene kazne zatvora koja je zamijenjena radom za opće dobro, s obzirom na to da su nešto teže kazne zatvora odmjeravane pretežito policijskim službenicima u odnosu na druge počinitelje (više kazni zatvora od 8 mjeseci, jedna od 10 mjeseci i jedna od godine dana). Također, razlika postoji u pogledu izricanja sporedne novčane kazne a koje su izrečene za 3 policijska službenika – prometna policajca počinitelja tog kaznenog djela, a koje nisu izricane drugim počiniteljima izuzevši jednog počinitelja iz DUZS-a. Isto tako, u odnosu na druge vrste kaznenopravnih sankcija, razlika je vidljiva u odnosu na izrečene sigurnosne mjere zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti koje su u pretežitom broju slučajeva izrečene policijskim službenicima, kako je već razmotreno u prethodnom tekstu ovog rada. U odnosu na ostale vrste kaznenih sankcija i njihove težine, nema većih razlika u pogledu policijskih službenika i ostalih počinitelja. Također nema ni odstupanja u kažnjavanju kada je provedena rasprava (i kada je sud cijenio olakotne/

otegotne okolnosti, od kojih pojedine otegotne samo policijskim službenicima⁴⁸) te kada je donesena presuda na temelju sporazuma stranaka. Stoga se prva hipoteza postavljena ovim istraživanjem, a ta je da se policijski službenici strože kažnjavaju nego drugi mogući počinitelji ovog kaznenog djela s obzirom na njihov status i ovlasti („čuvari zakona“ od kojih se očekuje primjer u poštovanju propisa), smatra djelomično potvrđenom.

Vežano uz sigurnosne mjere kao kaznenopravne sankcije, s obzirom na to da je od ukupno 7 izrečenih sigurnosnih mjera njih 5 bilo izrečeno policijskim službenicima – prometnim policajcima (20,8 % od ukupnog broja počinitelja), može se konstatirati da je druga postavljena hipoteza u ovom istraživanju, a ta je da se policijskim službenicima češće nego drugim počiniteljima tog kaznenog djela izriče sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, potvrđena.

2.4. Žalbe zbog odluke o kazni

Žalba na prvostupanjsku presudu Županijskog suda u Zagrebu podnesena je u 4 sudska predmeta od njih ukupno 21 (19 %), odnosno za 6 od ukupno 23 osuđenih počinitelja (26 %). Za 4 osuđenika žalbu na presudu podnijele su obje stranke u postupku, za jednog osuđenika njegov branitelj, dok za presudu jednom osuđeniku samo tužitelj tj. USKOK, i to svi zbog odluke o kazni, između ostalih žalbenih razloga. Mali broj žalbi proizlazi i iz činjenice da su presude pretežito bile donesene na temelju sporazuma stranaka.

Samo u jednom predmetu, u kojem su se i osuđena i USKOK kao tužitelj žalili, usvojena je žalba USKOK-a i preinačena je prvostupanjska presuda, odnosno osuđena počiniteljica koja je bila zaposlena kao poreznik u Poreznoj upravi teže je kažnjena. Prvostupanjskom presudom bila joj je za kazneno djelo iz čl. 291. st. 2. KZ-a izrečena kazna zatvora od 1 godine, te na temelju čl. 57. st. 1. i 2. izrečena djelomična uvjetna osuda s vremenom provjeravanja od 3 godine (presuda poslovni broj: 7 K-Us-18/16), dok je drugostupanjskom presudom za kazneno djelo iz čl. 291. st. 2. KZ-a izrečena kazna zatvora od 2 godine, također uz izricanje djelomične uvjetne osude s istim vremenom provjeravanja. Obrazloženje Vrhovnog suda Republike Hrvatske, kao drugostupanjskog suda, bilo je da je prvostupanjski sud precijenio značaj olakotnih okolnosti⁴⁹, a podcijenio značaj otegotnih okolnosti na strani okrivljene (upornost optuženice, iskoristila je povjerenje koje joj je dano u obavljanju te službe – trebala je jačati poreznu disciplinu i pravilno ispunjavanje obveza građana prema državi, što je zlorabila, zlorabila je i povjerenje kolega koje je iskoristila da bi pribavila imovinsku korist – potpisivali su fiktivnu dokumentaciju koju je sastavila bez provjere jer im je bila kolegica kojoj su vjerovali, zbog čega su i protiv njih pokrenuti stegovni postupci, visina stečene koristi gotovo šesterostruko premašuje iznos koji je određen kao kvalifikatoran, a u vrijeme žalbenog postupka nije ni počela vraćati pribavljenu imovinsku korist kako je obećala, zbog čega je prvostupanjska kazna bila preblaga; presuda poslovni broj: I – Kž – Us 114/16 – 4).

Može se zaključiti kako je dio obrazloženja drugostupanjskog suda u kojem navodi kako je optuženica „iskoristila povjerenje koje joj je dano u obavljanju te službe jer je trebala jačati poreznu disciplinu i pravilno ispunjavanje obveza građana prema državi“, na

⁴⁸ Vidi *supra* str. 21. i 22.

⁴⁹ Uzete su u obzir kao olakotne okolnosti: ranija neosuđivanost, trudnoća optužene u vrijeme suđenja, priznanje počinjenja kaznenog djela i izražena volja za vraćanjem stečene znatne imovinske koristi.

tragu zaključcima donesenim u ranijem dijelu ovog rada, i to u dijelu u kojem se razmatraju otegotne okolnosti uzete u obzir u prvostupanjskom postupku i to u odnosu na upravo ovu optuženicu. Naime, u ranijem dijelu ovog rada uočena je činjenica da je i počiniteljica kao službena osoba – poreznica, također kao i policijski službenici, kojima je to za razliku od nje uzeto kao otegotno u prvostupanjskom postupku, počinjenom zlouporabom povrijedila zakonito obavljanje službe i povjerenje građana u rad državnih tijela i institucije, te narušila ugled državne institucije. Stoga se može smatrati kako navedeno obrazloženje drugostupanjskog suda podupire zaključak iz prethodnog teksta ovog rada, a taj je da je u prvostupanjskoj presudi navedeno trebalo uzeti u obzir kao otegotnu okolnost pri odmjeravanju kazne (te time posljedično i izreći strožu kaznu).⁵⁰

Iz ostalih rezultata može se zaključiti kako su u pravilu prvostupanjske presude Županijskog suda u Zagrebu na koje je bila uložena žalba potvrđivane na Vrhovnom sudu kao žalbenom sudu, te da je prvostupanjski sud, prema mišljenju žalbenog suda pravilno odmjeravao kaznu. Preporuka je razmotriti potvrđivanje blagih kaznenih sankcija i za počinitelje ovog koruptivnog kaznenog djela koje donose prvostupanjski sudovi, na što je ukazano u ovome radu, ukoliko se želi postići učinkovitija svrha kažnjavanja u smislu generalne i specijalne prevencije.

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iz prezentiranih rezultata provedenog istraživanja proizašlo je kako u praksi Županijskog suda u Zagrebu⁵¹ kazneno djelo iz čl. 291. KZ-a pretežito čine službene osobe (samo je jedna odgovorna osoba u razmatranom uzroku presuda), koje su u najvećem broju slučajeva to kazneno djelo počinile na način da su s namjerom zloupobile svoju ovlast i prekoračile dužnost kako bi pribavile korist (66,7 %). Na drugom je mjestu, kumulativno, uz prethodno opisani način, neobavljanje dužnosti (25 %), a na trećem je mjestu, također kumulativno s prvo navedenim načinom prekoračenje granica ovlasti (8,3 %). Samo jedna počiniteljica kaznenim djelom je pribavila znatnu imovinsku korist, a prouzročene znatne štete nije bilo.

Rezultati istraživanja pokazali su da poticanje na počinjenje kaznenog djela iz čl. 291. nisu rijetkost u sudskoj praksi Županijskog suda u Zagrebu no, pomaganje u počinjenju tog kaznenog djela događa se rijetko u praksi tog Suda.

Službene osobe počinitelji kaznenog djela iz čl. 291. pretežito su muške osobe (79,2 %), po zaposlenju u zamjetnom broju zaposlenici Ministarstva unutarnjih poslova, odnosno policijski službenici s 41,7 % od ukupnog broja počinitelja, od kojih je najviše prometnih policajaca 25 % o od ukupnog broja počinitelja. Navedeno ukazuje na poslove policijskih službenika (liniju rada) u kojoj je potrebno pojačano provoditi nadzor u službi i razvijati preventivne programe u okviru Ministarstva unutarnjih poslova.

U odnosu na donesene odluke suda vezane uz vrstu i mjere izrečene kazne u presudama – proizašlo je da su kazne zatvora, kao najčešće izricane kazne, izricane u donjoj granici raspona zakonom propisane kazne (najčešće 6 ili 8 mjeseci), te da su za 75 % počinitelja u

⁵⁰ Vidi *supra* str. 22.

⁵¹ Zahvalu za susretljivost i pomoć u prikupljanju potrebnih podataka za provođenje istraživanja upućuje se predsjedniku suda g. Ivanu Turudiću i djelatnicima kancela Županijskog suda u Zagrebu.

razmatranom uzorku zamjenjivane radom za opće dobro (izrečena je alternativna kaznena sankcija). Uvjetna osuda druga je po redu najčešće izricana sankcija sa 16,7 %, potom djelomična uvjetna osuda sa 4,2 % od ukupnog broj razmatranog uzorka presuda.

Pri izricanju zatvorske kazne ona je redovno izricana u donjoj granici zakonom propisane kazne (pretežito 8 ili 6 mjeseci), što pokazuje da je sudska politika kažnjavanja u odnosu na ovo kazneno djelo blaga, a potom je takva blaga kazna zatvora pretežno zamjenjivana radom za opće dobro. Blagim kažnjavanjem, izricanjem niskih kazni i primjenom alternativnih kaznenih sankcija za pretežiti broj počinitelja kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a, kao korupcijskog kaznenog djela u širem smislu, premašuje se pravi *ratio* te zakonske odredbe za koju je propisana zatvorska kazna i ne ostvaruje se svrha kažnjavanja u potrebnom opsegu. Zaključeno je kako blaga politika kažnjavanja, bilo zakonska i/ili sudska, štoviše, pogoduju korupciji koja se kao društveno negativna pojava želi suzbiti i za koju je jasno izražen stav društva kojim se proklamira nulta tolerancija prema korupciji. S obzirom na odnos proizašlih rezultata i navedenog stava treba zaključiti da smo kao društvo u raskoraku između želja i stvarnosti. U tom smislu, preporuka je Državnom odvjetništvu tj. USKOK-u da prilikom sporazumijevanja s okrivljenicima, kao i sucima – da ubuduće razmotre izricanje primjerenijih, ne tako blagih kaznenih sankcija počiniteljima ovih kaznenih djela.

Razmatrajući posebno kažnjavanje policijskih službenika u odnosu na druge moguće počinitelje kaznenog djela iz čl. 291. KZ-a, na temelju rezultata istraživanja zaključeno je da u izricanju kazni i njihovoj visini postoji određena manja razlika u odnosu na druge službene/odgovorne osobe počinitelje tog kaznenog djela. Navedeno se odnosi na nezamjetnu razliku u odnosu na visinu izrečene kazne zatvora koja je zamijenjena radom za opće dobro jer su nešto teže kazne zatvora odmjeraone pretežito policijskim službenicima u odnosu na druge počinitelje (8, 10 mjeseci, godina dana policijskim službenicima, a drugim počiniteljima pretežno 6 mjeseci). Uočena razlika postoji i u odnosu na izricanje sporedne novčane kazne koja je izrečena za 3 policijska službenika – prometna policajca kao počinitelja tog kaznenog djela (ostalim počiniteljima nije izricana izuzevši jednog počinitelja iz DUZS-a). U odnosu na izricanje sporedne novčane kazne počiniteljima ovog kaznenog djela preporuka je razmotriti i definirati kriterije vezane uz utvrđivanje razine koristoljublja počinitelja, prema kojim kriterijima bi se ubuduće ta kazna mogla izreći u svim slučajevima u kojima oni budu zadovoljeni.

Također, sigurnosne su mjere, u pretežitom broju slučajeva izrečene policijskim službenicima pa i u pogledu sigurnosnih mjera treba razmotriti zašto one nisu izricane i počiniteljima drugih zanimanja već samo policijskim službenicima.

U odnosu na ostale vrste kaznenih sankcija i njihove težine nema većih razlika u pogledu policijskih službenika i ostalih počinitelja. Nema niti odstupanja u kažnjavanju kada je provedena rasprava (i kada je sud cijenio olakotne/otegotne okolnosti, od kojih pojedine specifične otegotne samo policijskim službenicima⁵²), te kada je donesena presuda na temelju sporazuma stranaka. Iz navedenog je zaključeno kako se prva hipoteza postavljena ovim istraživanjem, a ta je da se policijski službenici strože kažnjavaju nego drugi mogući počinitelji ovog kaznenog djela s obzirom na njihov status i ovlasti („čuvare zakona“ od kojih se očekuje primjer u poštovanju propisa), smatra djelomično potvrđenom. Prilikom razmatranja

⁵² Vidi *supra* str. 22. i 23.

otegotnih i olakotnih okolnosti koje je sud uzimao u obzir pri odmjeravanju kazne, uočena je neujednačena sudska praksa u odnosu na navedene specifične otegotne okolnosti koje bi trebale biti jednako cijenjene za sve policijske službenike, no ne samo one, već i druge službene osobe zaposlene u državnim tijelima. Iz navedenoga proizlazi preporuka sucima za buduće predmete s ciljem izjednačavanja postupanja u sudskoj praksi.

Uz kazne, sud je izricao i sigurnosne mjere. Sve izrečene sigurnosne mjere bile su sigurnosne mjere zabrane obavljanja dužnosti ili djelatnosti. Od ukupno 7 izrečenih sigurnosnih mjera, 5 ih je bilo izrečeno policijskim službenicima (20,8 % od ukupnog broja počinitelja), pa je zaključeno kako je druga postavljena hipoteza u istraživanju, da se policijskim službenicima češće nego drugim počiniteljima tog kaznenog djela izriče sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, u cijelosti potvrđena. U pogledu izricanja sigurnosne mjere zabrane obavljanja poslova policijskog službenika posebno je razmotrena svrhovitost izricanja te kaznene sankcije izrečene na određeno vrijeme s obzirom na prestanak službe za policijske službenike u disciplinskom postupku zbog povrede službene dužnosti povezane s počinjenim koruptivnim kaznenim djelom (koji u pravilu bude okončan prije okončanja kaznenog postupka), te činjenicu da se policijski službenici koji su dobili otkaz na taj način, sukladno s praksom Ministarstva unutarnjih poslova ubuduće ne zapošljavaju kao policijski službenici. Izrečene sigurnosne mjere u kaznenom postupku u tim slučajevima ne ostvaruju svoju svrhu.

Vežano uz žalbe na odluku o kazni, samo u jednom od četiri predmeta usvojena je žalba (USKOK-a) i preinačena je prvostupanjnska presuda tako da je izrečena teža kazna. Možemo zaključiti kako je Vrhovni sud smatrao da je prvostupanjnski sud u drugim predmetima pravilno odmjeravao kazne, odnosno da je i praksa toga Suda pretežito usmjerena na potvrđivanje blagih kaznenih sankcija koje su izrečene u prvostupanjnskim postupcima. Preporuka je razmotriti potvrđivanje blagih kaznenih sankcija za počinitelje ovog koruptivnog kaznenog djela u žalbenim postupcima, na što je ukazano u ovom radu, u cilju postizanja učinkovitije svrhe kažnjavanja u smislu generalne i specijalne prevencije.

Zaključno, rezultati ovog istraživanja svakako mogu pridonijeti znanosti u teoretskom smislu kroz daljnji razvoj pravne teorije i eventualne promjene *de lege ferenda* vezane uz kazneno djelo Zlouporebe položaja i ovlasti, na temelju uvida u primjenu njegova zakonskog obilježja u sudskoj praksi. U aplikativnom smislu rezultati ovog istraživanja svakako mogu pridonijeti daljnjem razvoju pravne prakse, kroz određeni mogući utjecaj na buduće odluke sudaca, kao i u pogledu ujednačavanja sudske prakse. Kao pregled sudske prakse rezultati ovoga istraživanja mogu pridonijeti i državnim tijelima, Državnom odvjetništvu tj. USKOK-u, a prilikom sporazumijevanja s okrivljenicima, te policiji, u njihovu postupanju u pogledu ovog koruptivnog kaznenog djela te u pogledu razvijanju edukativnih sadržaja i preventivnih programa za suzbijanje službeničkog (koruptivnog) kriminaliteta.

Ograničenja ovoga istraživanja predstavljaju relativno mali uzorak razmotrenih presuda u trogodišnjem vremenskom razdoblju, stoga bi, kao preporuka za buduća istraživanja, bilo oportuno obuhvatiti veći uzorak, odnosno sve pravomoćne presude svih županijskih sudova u Republici Hrvatskoj.

LITERATURA

Udžbenici, rječnici, članci

1. Bačić, F., Korupcija i antikorupcijsko kazneno pravo, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2000., str. 827. – 841.
2. Barker, T., Carter, D. L., Police Deviance, Anderson Publishing Co Cincinnati, OH, 1991.
3. Bedi, D., Koruptivna kaznena djela u javnom i privatnom sektoru, Policija i sigurnost, godina 24. (2015), broj 1, Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Zagreb, str. 65. – 81.
4. Brnetić, D., Ljubej, A., Analiza korupcijskih kaznenih djela protiv službene dužnosti iz policijske prakse, Zbornik sažetaka radova IV. Međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija“, Zagreb, 2015., 770. – 789.
5. Caldero, Michael A., Police Ethics The Corruption of Noble Cause Routledge New York, 2014.
6. Cvitanović, L., Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu (monografija), Hrvatsko udruženje za kaznenopravne znanosti i praksu, Zagreb, 1999.
7. Damaška, M., Napomene o sporazumima u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2004., str. 3. – 20.
8. Derenčinović, D., Antikorupcijska konferencija Global Forum on Fighting Corruption And Safeguarding Integrity II, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2001., str. 315. – 317.
9. Derenčinović, D., Kaznenopravni aspekti korupcije s elementom inozemnosti, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1/1999., str. 155. – 190.
10. Derenčinović, D., Kazneno djelo davanja mita u hrvatskom i usporednom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi - kritička analiza dijelova inkriminacije i nekoliko prijedloga *de lege ferenda*, Hrvatska pravna revija, 3 Inženjerski biro d. d., Zagreb, 2001., str. 56. – 68.
11. Derenčinović, D., Mit(o) korupciji, Nocchi, Zagreb, 2001., (monografija).
12. Derenčinović, D. (ur.), Cvitanović, L. i dr., Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2013.
13. Dragičević Prtenjača, M., Poredbena analiza pasivnog podmićivanja u kaznenim zakonodavstvima Hrvatske, Finske i Slovačke, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 16, broj 1/2009., str. 233. – 280.
14. Gounev, P., Ruggiero, V., Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal Partnerships, Routledge, New York, 2012.
15. Horvatić, Ž. i dr., Rječnik kaznenog prava, Masmedija, Zagreb, 2002.
16. Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L., Kazneno pravo – opći dio II, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2017.

17. Juras, D., Zlouporeba položaja i ovlasti policijskog službenika (sudska praksa – prikaz slučaja), *Policija i sigurnost*, vol. 26, br. 3/2017., 2017.
18. Ivičević Karas, E., Puljić, D., Presuda na temelju sporazuma stranaka u hrvatskom kaznenom procesnom pravu i praksi Županijskog suda u Zagrebu, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 20, broj 2/2013., str. 823. – 849.
19. Kralj, T., Dragičević Prtenjača M.: Korupcijska kaznena djela protiv službene dužnosti Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 2/2010., str. 729. – 767.
20. Milivojević K., L.: Disciplinski postupak u Ministarstvu unutarnjih poslova te opće naznake nekih poredbenih sustava disciplinskog sudovanja, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 13, broj 1/2006., str. 127. – 170.
21. Milivojević L., *Kazneno pravo za kriminaliste*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Međunarodno kriminalističko udruženje, Zagreb, 2016.
22. Milivojević, K, L., „Korupcijska kaznena djela – prikaz“, *Hrvatska pravna revija*, 7 (2007.) 9, str. 101. – 111.
23. Milivojević, L., *Corruption Crimes and Anti – Corruption Strategy in the Republic of Croatia*, International Scientific Conference – Security in the Post – Conflict (Western) Balkans: Transition and Challenges Faced by the Republic of Macedonia, Ohrid, Republika Makedonija, 27. – 28. 5. 2011., Zbornik radova s Konferencije, Volumen I, Univerzitet Sv. Kliment Ohridski - Bitola, Skopje, 2011., str. 162. – 175.
24. Sršen, Z., Martinović, I., *Kaznena djela zlouporebe povjerenja u gospodarskom poslovanju (čl. 246.) i zlouporebe položaja i ovlasti (čl. 291.) u sudskoj praksi*, *Novine u kaznenom zakonodavstvu - 2016.*, Opatija, 2016., str. 79. – 90.
25. Sokanović, L., *Sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti između diskriminacije počinitelja i specijalne prevencije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Prištini Kosovska Mitrovica, 2 (2015.), 167. – 187.
26. Svedrović M., *Kaznena djela zlouporebe položaja i ovlasti iz čl. 337. i zlouporeba ovlasti u gospodarskom poslovanju iz čl. 292. KZ-a: kaznenopravni dometi jedne zakonodavne nedosljednosti*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, 14(2), 2007., 495. – 574.
27. Mršić, G., *Kaznena djela protiv službene dužnosti - poseban osvrt na kazneno djelo zlouporebe položaja i ovlasti*, *Hrvatska pravna revija*, br. 7-8, 2005., Inženjerski biro d.d., str. 170. – 180. 38.
28. Mršić, G., *Kaznena djela protiv službene dužnosti - poseban osvrt na neke slučajeve iz sudske prakse*, *Radno pravo*, br. 11, Rosip d.d., Zagreb, 2006., str. 74. – 82.
29. Pavlović, Š., *Kazneni zakon*, Libertin naklada, Rijeka, 2013.
30. Punch, M., *Police Corruption: Deviance, Accountability and Reform in Policing*, Willian Publishing, Portland, Oregon, USA, 2009.
31. Vuletić, I. *Sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti u hrvatskom kaznenom pravu // Pravni vjesnik*, 33 (2017.), 2; 29.– 45.

Zakoni

1. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine broj: 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17.
2. Kazneni zakon, Narodne novine, broj: 10/97., 27/98., 50/00., 129/00., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 84/05., 71/06., 110/07., 152/08., 57/11., 143/12.
3. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, Narodne novine, broj: 76/09., 92/14.
4. Zakon o policiji, Narodne novine, broj: 34/11., 130/12., 89/14., 151/14., 33/15., 121/16.
5. Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, broj: 76/09., 116/10., 145/10., 57/11., 136/12., 148/13., 70/17.

Internetski izvori

1. Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopisi 2014.–2017. godine, <https://www.dzs.hr/>, 7. 12. 2018.
2. Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2018. godine, <https://www.dzs.hr/> 4. 1. 2019.

Summary

Lana Milivojević, Rahela Valentić

Some Characteristics of a Criminal offense of Abusing Position and Authority in the Judicial Practice of the Zagreb County Court with Emphasis on Punishing Perpetrators, especially Police Officers

This paper gathers the results of conducted research of criminal offense of Abusing position and authority under Art. 291. of the Criminal Code of the Republic of the Croatia (hereinafter CC) in the case law of the Zagreb County Court in a three-year period, from 1st January 2015 until 31st December 2017., with emphasis on punishing the perpetrators, especially police officers.

The perpetrators of this criminal offense are predominantly official persons and less responsible persons, who predominantly commit the basic form of the criminal offense described in Art. 291. Paragraph 1. CC. Of the official persons, the most common perpetrators are police officers (from them mostly traffic police officers). The act of committing this criminal offense is mostly achieved through the exploitation of the position and authority with the intention of gaining benefit for himself or for another person (66.7 %). In a small number of cases the perpetrators cumulatively with such exploitation of the position and authority, did not perform their duties (25 %) or exceeded their powers (8.3 %).

Regarding the punishment of perpetrators, from the results of this research, 75 % of the perpetrator was sentenced to imprisonment in lower limit of the law prescribed punishment, and this sentence was replaced with probation (out of which 50 % were police officers), for 16.7 % of the perpetrators is pronounced conditional sentence (of which 25 % to the police officers), and 4.2 % of the perpetrator was pronounced partial conditional sentence. A secondary fine was imposed for 7 % of the total number of perpetrators (71.5 % of whom were police officers). Security measures of prohibiting the performance of certain duties or vocations were pronounced for 29.2 % of the total number of perpetrators (of which 20.8% of the police officers). The purpose of imposing a security measure of prohibition of performing certain duties or vocations for police officers is also discuss in the paper.

Key words: criminal offenses, The Abuse of duty and power, corruption, police officer, punishment, case law.

MIRJANA KONDOR-LANGER*, STJEPAN GLUŠČIĆ**

Praktični aspekti ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na dob i spol¹

Sažetak

Rad se bavi pojedinim praktičnim aspektima ispitivanja osumnjičenika u policiji na temelju članka 208.a Zakona o kaznenom postupku. U radu su prikazani rezultati istraživanja prikupljeni iz policijskih spisa o kaznenim djelima počinjenim na području Policijske uprave zagrebačke, u kojima su od 1. prosinca 2017. godine do 15. rujna 2018. godine provedena ispitivanja osumnjičenika. Tijekom istraživanja analiziran je 141 predmet u kojima je provedeno ispitivanje osumnjičenika za raznovrsna kaznena djela. Cilj provedenog istraživanja stjecanje je uvida u praktične aspekte ispitivanja osumnjičenika u policiji za kaznena djela na području Policijske uprave zagrebačke; dok je specifični cilj istraživanja utvrđivanje postojanja razlika u pojedinim praktičnim aspektima ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na osumnjičeničku dob i spol.

Ključne riječi: *ispitivanje osumnjičenika, policija, dob osumnjičenika, spol osumnjičenika.*

1. UVOD

Posljednja Novela Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine br. 70/17.) značajno je utjecala na policijsko postupanje prema osumnjičenicima. Navedenom Novelom Zakona o kaznenom postupku u hrvatsko postupovno pravo transponirana je Direktiva 2013/48/EU

* dr. sc. Mirjana Kondor-Langer, Visoka policijska škola u Zagrebu, MUP RH, Hrvatska.

** doc. dr. sc. Stjepan Gluščić, Visoka policijska škola u Zagrebu, MUP RH, Hrvatska.

¹ Istraživanje za ovu publikaciju rađeno je u okviru Uspostavno-istraživačkog projekta „HRVATSKI MONITOR NASILJA: Istraživanje pojavnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (CroViMo), koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost (UIP-2017-05-8876). Službena stranica projekta: www.violence-lab.eu.

Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhiđenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (SL L 294, 6. 11. 2013., u daljnjem tekstu: Direktiva 2013/48/EU). U tom kontekstu postavlja se pitanje što to zapravo znači za postupanje policijskih službenika tijekom kriminalističkog istraživanja, koje posljedice proizlaze iz odredbi Direktive?

Jedna od (za praktično policijsko postupanje) najznačajnijih ovlasti policijskih službenika jest prikupljanje obavijesti od građana. Normativno uređenje, do transponiranja Direktive 2013/48/EU, dopuštalo je policiji da prikuplja obavijesti i od osumnjičene osobe. U slučajevima postojanja osnova sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti ili prekršaja, policijski službenici prikupljaju obavijesti od građana – odnosno od osobe za koju je vjerojatno da ima saznanja o okolnostima u svezi s tim kaznenim djelom ili prekršajem (čl. 36. st. 1. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, Narodne novine br. 76/09., 92/14.). Od 1. prosinca 2017. godine odnosno od stupanja na snagu posljednje Novele Zakona o kaznenom postupku policijski službenici od osumnjičenih osoba više ne mogu prikupljati obavijesti odnosno s njima više ne mogu obavljati neformalne obavijesne razgovore. Sada policijski službenici osobu – za koju postoji osnova sumnje da je počinila kazneno djelo – mogu jedino formalno ispitati (čl. 208.a Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine br. 152/08., 76/09., 80/11., 91/12. – Odluka i Rješenje USRH, 143/12., 56/13., 145/13., 152/14. i 70/17.). Tako čl. 208.a Zakona o kaznenom postupku formalizira ispitivanje osumnjičenika od strane policijskih službenika određujući sadržaj poziva koji se osumnjičeniku upućuje radi ispitivanja, sadržaj pouke koja se osumnjičeniku ima dati prije ispitivanja, jasna upozorenja o pravu na branitelja, tijek ispitivanja i bilježenje takvog ispitivanja kao i posljedice koje proizlaze iz kršenja ovako propisanog načina ispitivanja osumnjičenika (Gluščić i Kondor-Langer, 2018).

S obzirom na to da su ove značajne izmjene za policijsko postupanje relativno kratko na snazi, u ovome području provedeno je svega nekoliko istraživanja. Tako su vezano za ispitivanje osumnjičenika Gluščić i Kondor-Langer (2018) proveli istraživanje utjecaja izmjena i dopuna Zakona o kaznenom postupku na otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje kaznenih djela iz područja općeg kriminaliteta. Potom su Klier, Kondor-Langer i Gluščić (2018) proveli istraživanje vezano za policijsku i državnoodvjetničku praksu u ispitivanju osumnjičenika. Novokmet i Vinković (2018) obradili su ispitivanje osumnjičenika u Republici Hrvatskoj nakon implementacije Direktive 2013/48/EU, a Karas Ivičević, Burić i Bonačić (2016 i 2016a) obradili su unaprjeđenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda i prava obrane u različitim stadijima hrvatskog kaznenog postupka: rezultati istraživanja prakse. Zatim su Burić i Karas (2017) raspravljali o dvojbama veznima uz novu definiciju osumnjičenika i radnju njegova ispitivanja. Povod ovim istraživanjima implementacija je Direktiva EU-a u naš kaznenopravni sustav s ciljem utvrđivanja značajnih činjenica vezanih za praktičnu provedbu transponiranih instituta.

Kako se ovaj članak ne bavi samo ispitivanjem osumnjičenika u policiji veće se bavi i dobi i spolom osumnjičenika, u tome kontekstu potrebno je spomenuti kako se veći broj hrvatskih, ali i inozemnih istraživača u različitom kontekstu bavio istraživanjem spolne i dobne strukture osumnjičenih osoba za kaznena djela. Tako su primjerice Thomas, Dichter i

Matejkowski (2011) uspoređivali situacijske karakteristike počinitelja muškog spola intimnih i neintimnih ubojstava; dok su Hata i suradnici (2001) istraživali i dobnu strukturu počinitelja ubojstava u pet regija Japana. Zatim su Pavliček, Milivojević Antoliš i Matijević (2012) istraživali rodne karakteristike počinitelja ubojstava i pokušaja ubojstava, Kondor-Langer (2015 i 2016) bavila se obiteljskim ubojstvima odnosno obilježjima počinitelja i žrtava s obzirom na spol dok se Dundović (2007) bavio spolom i dobi počinitelja ubojstava intimnih partnera. Prema navedenim istraživanjima postoji statistički značajna povezanost između dobi počinitelja i počinjenja određenih kaznenih djela.

2. METODOLOGIJA I CILJ ISTRAŽIVANJA

Svrha provedenog istraživanja stjecanje je uvida u pojedine praktične aspekte ispitivanja osumnjičenika u policiji (čl. 208a. Zakona o kaznenom postupku) za kaznena djela na području Policijske uprave zagrebačke, dok je specifični cilj istraživanja utvrđivanje postojanja razlika u pojedinim praktičnim aspektima ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na osumnjičeničku dob i spol.

Za uzorak istraživanja rabljen je prigodni uzorak odnosno sekundarni izvori podataka, i to prikupljeni policijski spisi na području Policijske uprave zagrebačke u kojima su od 1. prosinca 2017. godine do 15. rujna 2018. godine provedena ispitivanja osumnjičenika po čl. 208.a Zakona o kaznenom postupku. Tijekom istraživanja ukupno je analiziran 141 predmet u kojima je provedeno ispitivanje osumnjičenika.

Podaci potrebni za realizaciju ovog istraživanja prikupljeni su s pomoću, u tu svrhu posebno sastavljenog, anketnog upitnika. Anketni upitnik sadržavao je 43 varijable, a popunjavali su ga policijski službenici Policijske uprave zagrebačke koji su provodili kriminalistička istraživanja u analiziranim spisima. Za potrebe ovoga istraživanja rabljene su varijable koje opisuju pojedine praktične aspekte ispitivanja osumnjičenika u policiji, i to sljedeće 4 varijable: Kaznena djela po glavama Kaznenog zakona, Prisutnost branitelja tijekom ispitivanja, Osumnjičeničko priznanje tijekom ispitivanja, Trajanje ispitivanja osumnjičenika. Uz ove četiri varijable koristili smo se i varijablama koje definiraju osumnjičeničku dob i spol.

Ove su varijable izabrane u svrhu realizacije ciljeva istraživanja, odnosno u svrhu stjecanja uvida u pojedine praktične aspekte ispitivanja osumnjičenika u policiji (čl. 208.a Zakona o kaznenom postupku) za kaznena djela na području Policijske uprave zagrebačke te utvrđivanje postojanja razlika u pojedinim praktičnim aspektima ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na osumnjičeničku dob i spol.

Nakon dovršenog prikupljanja, podaci iz anketnih upitnika uneseni su u bazu podataka u statističkom računalnom programu SPSS (verzija 16.0), a nakon dovršenog unosa podataka obavljena je logička kontrola. Za potrebe definiranih ciljeva istraživanja rabljena je deskriptivna statistika, a za utvrđivanje statistički značajnih razlika u analiziranim obilježjima rabljen je Hi-kvadrat test (razina značajnosti – $p < 0,05$).

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Praktični aspekti ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na osumnjičenicovu dob

S obzirom na to da se radilo o ukupnom uzorku (N=141) kaznena djela obuhvaćena ovim istraživanjem prikazana su po glavama Kaznenog zakona. Radi izbjegavanja premalih frekvencija, također je formirana kategorija „ostala kaznena djela“².

Kaznena djela prikazana po glavama Kaznenog zakona u odnosu na kriterijsku varijablu koja definira osumnjičenicovu dob u analiziranom uzorku pokazala su da relativno najveći broj počinitelja čini kaznena djela protiv imovine (35,5 %). S obzirom na to da je imovinski kriminalitet najrasprostranjeniji, dobiveni rezultati bili su i očekivani. Nakon počinitelja koji čine kaznena djela protiv imovine slijede počinitelji koji relativno najčešće čine kaznena djela protiv osobne slobode (14,9 %) te kazneno djelo izazivanje prometne nesreće u cestovnom prometu (12,1 %).

Ako se dobiveni rezultati pogledaju unutar pojedinih kategorija osumnjičenicove dobi, unutar gotovo svih kategorija kriterijske varijable (izuzevši osumnjičenika u dobi od 21 do 30 g. i više od 60 g.), vidljivo je kako osumnjičenici relativno najčešće čine kaznena djela protiv imovine (14 do 18 g. – 75 %, 18 do 21 g. – 57,1 %, 30 do 40 g. – 42,9 %, 40 do 50 g. – 34,6 % i 50 do 60 g. – 36,4 %). Kod osumnjičenika u dobi od 21 do 30 godina vidljivo je kako relativno najčešće čine kaznena djela protiv zdravlja ljudi (24,1 %), dok osumnjičenici najstarije dobi (više od 60 godina) relativno najčešće čine kazneno djelo izazivanje prometne nesreće u cestovnom prometu, te „ostala kaznena djela“ s relativno jednakim udjelima od 27,3 %.

Varijabla kojom su definirana kaznena djela po glavama Kaznenog zakona u odnosu s varijablom koja definira osumnjičenicovu dob pokazuje statističku značajnost.

² Ostala kaznena djela obuhvaćaju kaznena djela iz sljedećih glava Kaznenog zakona: Kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva (N=1), Kaznena djela protiv radnih odnosa i socijalnog osiguranja (N=1), Kaznena djela protiv spolne slobode (N=2), Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (N=1), Kaznena djela protiv okoliša (N=1), Kaznena djela protiv opće sigurnosti (N=1), Kaznena djela protiv računalnih sustava, programa i podataka (N=1) i Kaznena djela krivotvorenja (N=1).

Tablica 1: Kaznena djela po glavama Kaznenog zakona u odnosu na osumnjičeničku dob

Glave Kaznenog zakona 14 do 18		Osumnjičeničkova dob							Ukupno	X ²	Značajnost
		14 do 18	18 do 21	21 do 30	30 do 40	40 do 50	50 do 60	više od 60			
Kaznena djela protiv života i tijela	aps.	1	1	2	4	1	1	1	11	72,818	,012
	%	25,0	7,1	6,9	11,4	3,8	4,5	9,1	7,8		
Kaznena djela protiv osobne slobode	aps.	/	1	3	5	4	6	2	21		
	%	/	7,1	10,3	14,3	15,4	27,3	18,2	14,9		
Kaznena djela protiv braka, obitelji i djece	aps.	/	/	/	4	2	1	/	7		
	%	/	/	/	11,4	7,7	4,5	/	5,0		
Kaznena djela protiv zdravlja ljudi	aps.	/	2	7	/	2	/	/	11		
	%	/	14,3	24,1	/	7,7	/	/	7,8		
Kaznena djela protiv sigurnosti prometa	aps.	/	/	4	3	6	1	3	17		
	%	/	/	13,8	8,6	23,1	4,5	27,3	12,1		
Kaznena djela protiv imovine	aps.	3	8	6	15	9	8	1	50		
	%	75,0	57,1	20,7	42,9	34,6	36,4	9,1	35,5		
Kaznena djela protiv gospodarstva	aps.	/	/	4	1	1	1	/	7		
	%	/	/	13,8	2,9	3,8	4,5	/	5,0		
Kaznena djela protiv javnog reda	aps.	/	/	1	2	/	4	1	8		
	%	/	/	3,4	5,7	/	18,2	9,1	5,7		
Ostala kaznena djela	aps.	/	2	2	1	1	/	3	9		
	%	/	14,3	6,9	2,9	3,8	/	27,3	6,4		
Ukupno	aps.	4	14	29	35	26	22	11	141		
	%	100	100	100	100	100	100	100	100		

Kaznena djela protiv okoliša (N=1), Kaznena djela protiv opće sigurnosti (N=1), Kaznena djela protiv računalnih sustava, programa i podataka (N=1) i Kaznena djela krivotvorenja (N=1).

Varijabla koja definira pribivanje osumnjičeničkova branitelja tijekom ispitivanja osumnjičenika u policiji u odnosu na osumnjičeničku dob – u ukupnosti je pokazala kako relativno najveći broj osumnjičenika nije konzumirao pravo na branitelja³ (81,6 %). Ako se dobiveni

³ U kategoriju „nije tražio branitelja“ ubrojen je jedan slučaj u kojem je osumnjičenik konzumirao pravo na branitelja, ali branitelj nije pribivao njegovu ispitivanju.

podaci sagledaju unutar pojedinih kategorija kriterijske varijable koja definira osumnjičeni-
 kovu dob, vidljivo je jedino da su maloljetne osobe u 100 % slučajeva konzumirale navedeno
 pravo što je bilo i očekivano s obzirom na to da se u tim slučajevima radi o obveznoj obrani.
 Nadalje, iz dobivenih podataka vidljivo je kako su osumnjičenici u dobi od 18. do 21. godine
 u 7,1 % slučajeva, oni u dobi od 21 do 30 godina u 10,3 % slučajeva, a oni u dobi od 30 do
 40 godina u 17,1 % slučajeva konzumirali pravo na branitelja. Osumnjičenici u dobi od 40
 do 50 godina u nešto više od 1/4 slučajeva konzumirali su pravo na branitelja, a oni u dobi od
 50 do 60 godina u 13,6 % slučajeva. Osumnjičenici najstarije dobi (više od 60 godina) svoje
 pravo na branitelja konzumirali su u svega 18,2 % slučajeva.

Varijabla kojom je definirana prisutnost osumnjičenikova branitelja ispitivanju u odno-
 su s varijablom koja definira osumnjičeničku dob pokazuje statističku značajnost.

Tablica 2: Prisutnost branitelja osumnjičeničku ispitivanju u odnosu na osumnjičeničku dob

Ispitivanju osumnjičenika pribivao branitelj 14 do 18		Osumnjičeničkova dob							Ukupno	X ²	Značajnost
		14 do 18	18 do 21	21 do 30	30 do 40	40 do 50	50 do 60	više od 60			
Nije tražio branitelja	aps.	/	13	26	29	19	19	9	115	21,765	,001
	%	/	92,9	89,7	82,9	73,1	86,4	81,8	81,6		
Da	aps.	4	1	3	6	7	3	2	26		
	%	100	7,1	10,3	17,1	26,9	13,6	18,2	18,4		
Ukupno	aps.	4	14	29	35	26	22	11	141		
	%	100	100	100	100	100	100	100	100		

Osumnjičeničkovo priznanje tijekom ispitivanja u odnosu na kriterijsku varijablu osum-
 njičeničkove dobi u ukupnosti pokazalo je kako relativno najveći broj osumnjičenika poriče
 počinjenje kaznenog djela koje mu se stavlja na teret (41,8 %). Međutim, ukoliko se sagle-
 daju pojedine kategorije kriterijske varijable koja definira osumnjičeničku dob, vidljivo je
 kako unutar kategorije koja definira dob od 14 do 18 godina i unutar dobne kategorije od 18.
 do 21. godine polovica osumnjičenika priznaje počinjenje kaznenog djela koje im se stavlja
 na teret. Unutar dobne kategorije osumnjičenika od 21. do 30. godine relativno najveći broj
 njih tijekom ispitivanja nije iskazivao (44,8 %). Unutar ostalih dobni kategorija kriterijske
 varijable vidljivo je kako relativno najveći broj osumnjičenika poriče kazneno djelo koje im
 se stavlja na teret (30 do 40 g. – 42,9 %, 40 do 50 g. – 42,3 %, 50 do 60 g. – 63,6 %, više od
 60 g. – 72,7 %).

Varijabla kojom se definira osumnjičeničkovo priznanje tijekom ispitivanja u odnosu s
 varijablom koja definira osumnjičeničku dob pokazuje statističku značajnost.

Tablica 3: Osumnjičeničko priznanje tijekom ispitivanja u odnosu na osumnjičeničku dob

Osumnjičeničko priznanje tijekom ispitivanja		Osumnjičeničkova dob							Ukupno	X ²	Značajnost
		14 do 18	18 do 21	21 do 30	30 do 40	40 do 50	50 do 60	više od 60			
Nije iskazivao	aps.	2	3	13	11	7	1	1	38	22,474	,033
	%	50,0	21,4	44,8	31,4	26,9	4,5	9,1	27,0		
Priznao	aps.	2	7	9	9	8	7	2	44		
	%	50,0	50,0	31,0	25,7	30,8	31,8	18,2	31,2		
Poricao	aps.	/	4	7	15	11	14	8	59		
	%	/	28,6	24,1	42,9	42,3	63,6	72,7	41,8		
Ukupno	aps.	4	14	29	35	26	22	11	141		
	%	100	100	100	100	100	100	100	100		

U tablici 4 vidljivo je da je varijabla koja definira trajanje ispitivanja osumnjičenika stavljena u relaciju s kriterijskom varijablom koja definira osumnjičeničku dob. Iz podataka je vidljivo kako je u ukupnom uzorku relativno najveći udio ispitivanja koja traju od 15 do 30 minuta (44,7 %) dok je relativno najmanji i jednak udio ispitivanja koja traju najkraće (do 15 minuta) i onih koja traju najdulje (više od 45 minuta) s relativnim udjelima od po 16,3 %.

Unutar pojedinih dobnih kategorija kriterijske varijable osim one najstarije (više od 60 godina) također je vidljivo da je relativno najveći udio onih ispitivanja od 15 do 30 minuta (14 do 18 g. – 75 %, 18 do 21 g. – 57,1 %, 21 do 30 g. – 51,7 %, 30 do 40 g. – 48,6 %, 40 do 50 g. – 38,5 %, 50 do 60 g. – 36,4 %). Kod osumnjičenika najstarije dobne skupine relativno je najveći udio ispitivanja koja su trajala od 30 do 45 minuta (45,5 %). Također je potrebno napomenuti kako niti jedno ispitivanje osumnjičenika najmlađe dobi nije trajalo do 15 minuta niti više od 45 minuta. Isto tako je vidljivo da unutar kategorije kriterijske varijable koja definira osumnjičeničku dob od 21. do 30. godine niti jedno ispitivanje nije trajalo duže od 45 minuta.

Tablica 4: Trajanje ispitivanja osumnjičenika u odnosu na osumnjičenicovu dob

Trajanje osumnjičenicova ispitivanja		Osumnjičenicova dob							Ukupno	X ²	Značajnost
		14 do 18	18 do 21	21 do 30	30 do 40	40 do 50	50 do 60	više od 60			
Do 15 min	aps.	/	2	10	4	4	2	1	23	28,211	,059
	%	/	14,3	34,5	11,4	15,4	9,1	9,1	16,3		
15 do 30 min	aps.	3	8	15	17	10	8	2	63		
	%	75,0	57,1	51,7	48,6	38,5	36,4	18,2	44,7		
30 do 45 min	aps.	1	3	4	5	8	6	5	32		
	%	25,0	21,4	13,8	14,3	30,8	27,3	45,5	22,7		
Duže od 45 min	aps.	/	1	/	9	4	6	3	23		
	%	/	7,1	/	25,7	15,4	27,3	27,3	16,3		
Ukupno	aps.	4	14	29	35	26	22	11	141		
	%	100	100	100	100	100	100	100	100		

3.2. Praktični aspekti ispitivanja osumnjičenika u policiji s obzirom na osumnjičenicov spol

Varijabla koja definira kaznena djela prema glavama Kaznenog zakona u odnosu s varijablom koja definira osumnjičenicov spol unutar pojedinih kategorija spola (muško/žensko) pokazala je kako osumnjičenici obaju spolova relativno najčešće čine kaznena djela protiv imovine (osumnjičenici – 31,7 %, osumnjičenice – 57,1 %). Nakon kaznenih djela protiv imovine osumnjičenici muškog spola relativno najčešće čine kaznena djela protiv osobne slobode (15,8 %), a potom kazneno djelo izazivanje prometne nesreće u cestovnom prometu (11,7 %) te kaznena djela protiv života i tijela (9,2 %). Za razliku od njih osumnjičenici ženskog spola nakon kaznenih djela protiv imovine relativno najčešće i jednako čine kaznena djela protiv braka, obitelji i djece i kazneno djelo izazivanje prometne nesreće u cestovnom prometu s relativnim udjelom od po 14,3 %. Niti jedna osumnjičenica u promatranom uzorku nije počinila kaznena djela protiv života i tijela, protiv zdravlja ljudi, protiv javnog prometa te neko od ostalih kaznenih djela.

Tablica 5: Kaznena djela po glavama Kaznenog zakona u odnosu na osumnjičenikov spol

Glave Kaznenog zakona		Spol osumnjičenika		Ukupno	X ²	Značajnost
		muško	žensko			
Kaznena djela protiv života i tijela	aps.	11	/	11	14,996	,059
	%	9,2	/	7,8		
Kaznena djela protiv osobne slobode	aps.	19	2	21		
	%	15,8	9,5	14,9		
Kaznena djela protiv braka, obitelji i djece	aps.	4	3	7		
	%	3,3	14,3	5,0		
Kaznena djela protiv zdravlja ljudi	aps.	11	/	11		
	%	9,2	/	7,8		
Kaznena djela protiv sigurnosti prometa	aps.	14	3	17		
	%	11,7	14,3	12,1		
Kaznena djela protiv imovine	aps.	38	12	50		
	%	31,7	57,1	35,5		
Kaznena djela protiv gospodarstva	aps.	6	1	7		
	%	5,0	4,8	5,0		
Kaznena djela protiv javnog reda	aps.	8	/	8		
	%	6,7	/	5,7		
Ostala kaznena djela	aps.	9	/	9		
	%	7,5	/	6,4		
Ukupno	aps.	120	21	141		
	%	100	100	100		

U tablici 6 u odnos je stavljena varijabla koja definira nazočnost branitelja tijekom osumnjičenikova ispitivanja u policiji i varijabla osumnjičenikova spola. Kod obaju spolova osumnjičenika vidljivo je kako je relativno najveći udio onih osumnjičenika i osumnjičenica koji nisu konzumirali pravo na branitelja. Kod osumnjičenika muškog spola vidljivo je kako su oni u 18,3 % konzumirali to pravo, a kod osumnjičenica da su one u 19 % slučajeva konzumirale pravo na branitelja.

Tablica 6: *Nazočnost branitelja osumnjičeničku ispitivanju u odnosu na osumnjičeničku spol*

Ispitivanju osumnjičenika pribivao branitelj		Spol osumnjičenika		Ukupno	X ²	Značajnost
		muško	žensko			
Nije tražio branitelja	aps.	98	17	115	,006	,572
	%	81,7	81,0	81,6		
Da	aps.	22	4	26		
	%	18,3	19,0	18,4		
Ukupno	aps.	120	21	141		
	%	100	100	100		

Varijabla koja definira osumnjičeničko priznanje tijekom ispitivanja u odnosu na osumnjičeničku spol pokazala je kako osumnjičenički obaju spolova u relativno najvećem broju slučajeva poriču kazneno djelo koje im se stavlja na teret (osumnjičenički – 41,7 %, osumnjičeničke – 42,9 %).

Kod osumnjičenika muškog spola nakon onih koji poriču kazneno djelo relativno najčešće su zastupljeni oni koji priznaju kazneno djelo koje im se stavlja na teret (31,7 %) te oni koji tijekom ispitivanja nisu iskazivali (26,7 %).

Kod osumnjičenika ženskog spola nešto je drugačija situacija. Naime, kod njih je vidljivo kako su nakon osumnjičenica koje poriču kazneno djelo koje im se stavlja na teret relativno jednako zastupljene osumnjičeničke koje priznaju, ali i ne iskazuju tijekom ispitivanja s relativnim udjelima od po 28,6 %.

Tablica 7: *Osumnjičeničko priznanje tijekom ispitivanja u odnosu na osumnjičeničku spol*

Osumnjičeničko priznanje tijekom ispitivanja		Spol osumnjičenika		Ukupno	X ²	Značajnost
		muško	žensko			
Nije iskazivao	aps.	32	6	38	,085	,958
	%	26,7	28,6	27,0		
Priznao	aps.	38	6	44		
	%	31,7	28,6	31,2		
Poricao	aps.	50	9	59		
	%	41,7	42,9	41,8		
Ukupno	aps.	120	21	141		
	%	100	100	100		

Varijabla koja definira trajanje osumnjičeničkova ispitivanja u odnosu na osumnjičeničkov spol kod osumnjičenika muškog spola pokazala je kako ispitivanja relativno najčešće traju od 15 do 30 minuta (47,5 %). I kod osumnjičenika ženskog spola ispitivanja relativno najčešće, ali i jednako traju od 15 do 30 minuta odnosno više od 45 minuta s relativnim udjelima od 28,6 %. Po relativnim udjelima kod obaju spolova nakon toga slijede ispitivanja koja traju od 30 do 45 minuta (osumnjičenici – 22,5 %, osumnjičenice – 23,8 %). Za razliku od ispitivanja osumnjičenika ženskog spola kod kojih su ona najduža ispitivanja (duže od 45 minuta) relativno najčešće zastupljena kod osumnjičenika muškog spola relativno je najmanji udio takvih ispitivanja (14,2 %).

Tablica 8: Trajanje ispitivanja osumnjičenika u odnosu na osumnjičeničkov spol

Trajanje osumnjičeničkova ispitivanja		Spol osumnjičenika		Ukupno	X ²	Značajnost
		muško	žensko			
Do 15 min	aps.	19	4	23	3,833	,280
	%	15,8	19,0	16,3		
15 do 30 min	aps.	57	6	63		
	%	47,5	28,6	44,7		
30 do 45 min	aps.	27	5	32		
	%	22,5	23,8	22,7		
Duže od 45 min	aps.	17	6	23		
		14,2	28,6	16,3		
Ukupno	aps.	120	21	141		
	%	100	100	100		

4. ZAKLJUČAK O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja u ovome radu promatrali su se u odnosu na dvije kriterijske varijable i to osumnjičeničkovu dob i osumnjičeničkov spol.

S obzirom na osumnjičeničkovu dob dobiveni rezultati istraživanja pokazali su kako većina dobnih skupina osumnjičenika relativno najčešće čine kaznena djela protiv imovine izuzevši osumnjičenika u dobi od 21 do 30 godina koji relativno najčešće čine kaznena djela protiv zdravlja ljudi (24,1 %) i osumnjičenika najstarije životne dobi (više od 60 godina) koji relativno najčešće čine kazneno djelo izazivanje prometne nesreće u cestovnom prometu te „ostala kaznena djela“ s relativno jednakim udjelima od 27,3 %. Dobiveni podaci po pojedinim dobnim kategorijama, izuzevši djece kod kojih je obrana obvezatna (14 do 18 godina), pokazali su kako osumnjičenici tijekom ispitivanja u policiji relativno rijetko konzumiraju svoje pravo na branitelja (ovisno o dobi konzumacija prava na branitelja kreće se od 7,1 % do 26,9 %). Vežano za osumnjičeničkovo priznanje kaznenog djela koje im se stavlja na teret, a s

obzirom na osumnjičeničku dob podaci su pokazali kako osumnjičenici u dobi od 14 do 18 godina, odnosno u dobi od 18. do 21. godine unutar svojih dobnih skupina u 50 % slučajeva priznaju kazneno djelo dok osumnjičenici u dobi od 21. godine do 30 godina počinjeno kazneno djelo priznaju u nešto malo manje od 50 % slučajeva. Svi ostali osumnjičenici unutar svojih dobnih skupina relativno najviše poriču počinjeno kazneno djelo tijekom ispitivanja ili ne iskazuju. Nadalje, unutar pojedinih dobnih skupina ispitivanje osumnjičenika relativno najčešće traje od 15 do 30 minuta izuzevši najstarije dobi (više od 60 godina) gdje ispitivanje relativno najčešće traje nešto duže (30 do 45 minuta).

S obzirom na osumnjičeničkov spol rezultati istraživanja pokazali su kako osumnjičenici obaju spolova relativno najčešće čine kaznena djela protiv imovine (osumnjičenici – 31,7 %, osumnjičenice – 57,1 %). Slično kao i kod kriterijske varijable koja definira osumnjičeničku dob, i kod kriterijske varijable koja definira osumnjičeničkov spol rezultati su pokazali kako osumnjičenici obaju spolova relativno rijetko konzumiraju svoje pravo na branitelja (osumnjičenici – 18,3 %, osumnjičenice – 19 %). Isto tako osumnjičenici oba spola relativno rijetko tijekom ispitivanja priznaju kazneno djelo koje im se stavlja na teret (osumnjičenici – 31,7 %, osumnjičenice – 28,6 %). Vezano za varijablu kojom je definirano trajanje ispitivanja unutar kategorija spola vidljivo je kako su kod osumnjičenika ženskog spola relativno najčešće zastupljena ispitivanja koja traju duže od 45 minuta (28,6 %) za razliku od ispitivanja osumnjičenika muškog spola kod kojih su ispitivanja takve dužine relativno najrjeđe zastupljena (14,2 %).

S obzirom na vrlo mali broj istraživanja u ovome području, te na relativno kratko vrijeme primjene Zakona o kaznenom postupku kojim je definirano formalno ispitivanje osumnjičenika u policiji za donošenje daljnjih zaključaka i pronalaženje zajedničkih obilježja, ali i razlika u ispitivanju osumnjičenika s obzirom na spol i dob – potrebna je dulja primjena Zakona o kaznenom postupku kako bi se dobio puno veći uzorak na temelju čijih bi se pokazatelja mogli donositi relevantni zaključci.

LITERATURA

1. Burić, Z., Karas, Ž. (2017). Prilog raspravi o dvojbama vezanima uz novu definiciju osumnjičenika i radnju njegova ispitivanja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, 24:2, str. 443. – 482.
2. Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (SL L 294, 6. 11. 2013.).
3. Dundović, D. (2007). Ubojstva intimnih partnera, Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb.
4. Gluščić, S., Kondor-Langer, M. (2018). The impact of Amendments and Supplements to the Criminal Procedure Law in determining, discussing, and proving the General criminality offenses, EU and Comparative Law Issues and Challenges, Osijek, str. 449. – 467.

5. Hata, N., Kominato, Y., Shimada, I., Takizawa, H., Fujikira, T., Morita, M., Funayama, M., Yoshioka, N., Touda, K., Gonmori, K., Misawa, S., Sakairi, Y., Sakamoto, N., Tanno, K., ThaikOo, M., Kiuchi, M., Fukumoto, Y., Sato, Y. (2001). Regional differences in homicide patterns in five areas of Japan. *Legal Medicine*, 3, 44. – 55.
6. Ivičević Karas, E., Burić, Z., Bonačić, M. (2016). Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 23:1, str. 11. – 58.
7. Ivičević Karas, E., Burić, Z., Bonačić, M. (2016a). Prava obrane u različitim stadijima hrvatskog kaznenog postupka: rezultati istraživanja prakse, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 23:2, str. 509. – 545.
8. Klier, D., Kondor-Langer, M., Gluščić, S. (2018). Policijska i državnoodvjetnička praksa u ispitivanju osumnjičenika, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 25:2, str. 447. – 475.
9. Kondor-Langer, M. (2016). Obiteljska ubojstva: obilježja počinitelja i žrtava s obzirom na spol počinitelja, 3-4, str. 21. – 39.
10. Novokmet, A., Vinković, Z. (2018). Police Interrogation of the Suspect in Croatia After the Implementation of the Directive 2013/48/EU – State of Play and Open Questions, *EU and Comparative Law Issues and Challenges*, Osijek, str. 418. – 448.
11. Pavliček, J., Milivojević Antoliš, L., Matijević, A. (2012). Neke rodne karakteristike počinitelja ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 19(2), 917. – 934.
12. Thomas, K. A., Dichter, M. E., Matejkowski, J. (2011). Intimate Versus Nonintimate Partner Murder: A Comparison of Offender and Situational Characteristics. *Homicide Studies*, 15(3), 291. – 311.
13. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, *Narodne novine* br. 70/2017.
14. Zakon o kaznenom postupku, Urednički pročišćeni tekst, *Narodne novine* br. 152/08., 76/09., 80/11., 91/12. - Odluka i Rješenje USRH, 143/12., 56/13., 145/13., 152/14. i 70/17.
15. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, *Narodne novine* br. 76/09., 92/14.

Summary

Mirjana Kondor-Langer, Stjepan Gluščić

Practical Aspects of Interrogation of a Suspect in the Police in Regard to the Offender's Age and Gender

The paper deals with some practical aspects of interrogation of a suspect in the police (Art. 208a of the Criminal Procedure Act). The paper presents the results of the research, for which secondary data sources were used, namely, the collected police files of criminal offences committed in the area of the Zagreb County Police Administration. The research sample included police files, from 1 December 2017 until 15 September 2018, in which police interrogations were conducted (Art. 208a of the Criminal Procedure Act). During the research, a total of 141 police files for various criminal offences, in which a suspect was interrogated, were analysed. The objective of the research was to gain insight into certain features of some practical aspects of police interrogation for criminal offences from the area of the Zagreb County Police Administration. The focus, and also the goal of the research, was to identify differences in police interrogation regarding certain features of a suspect, specifically regarding the offender's age and gender.

Key words: interrogation of a suspect, police, offender's age, offender's gender.

LJERKA SEDLAN KÖNIG*, VELIBOR PEULIĆ**, GORAN MATIJEVIĆ ***

Strah od javnog nastupa i kako ga pobijediti

Sažetak

Osobe zadužene za odnose s javnošću (kako u ostalim tvrtkama tako i u Ministarstvu unutarnjih poslova) tijekom svoga rada susreću se s raznim oblicima komunikacije tijekom kojih se često pojavljuje strah od javnog nastupa. U radu su opisane teorijske postavke u tumačenju straha od javnog nastupa. Rad definira strah od javnog nastupa, opisuje oblike i simptome koji se manifestiraju i koji karakteriziraju strah od javnog nastupa te iznosi praktične preporuke za svladavanje straha od javnog nastupa općenito, s naglaskom premošćivanja spomenute pojavnosti kod policijskih službenika.

Ključne riječi: *komunikacija, javni nastup, strah, glasnogovornici, policija, samopouzdanje.*

UVOD

Bez komunikacije, odnosi među ljudima, a posebice tvrtkama, te tijelima javne vlasti – bili bi nezamislivi i zasigurno bi stvorili osjećaj konfuzije, nesigurnosti i straha uzrokovanih neposjedovanjem informacija. Dobra i učinkovita komunikacija među građanima, a posebice u odnosu policija – građani, u suvremenim demokratskim društvima neophodan je dio uređenih i propisanih odnosa. Komunikacija je bitna za svaki segment života, pa tako i za odnose s javnošću, što svakako uključuje i policiju. Komunikacija je složeni proces putem kojeg pošiljatelj šalje određenu poruku primatelju. Ona se može odvijati unutar ili izvan organizacije. Najvažnija podjela komunikacije jest ona na verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Neverbalna i verbalna komunikacija nerazdvojive su i ne mogu postojati jedna bez druge. U osobnim,

* doc. dr. sc. Ljerka Sedlan Köning, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, Hrvatska.

** prof. dr. Velibor Peulić, Panevropski univerzitet Apeiron.

*** Goran Matijević, PU požeško-slavonska, MUP RH, Hrvatska.

a još češće u profesionalnim odnosima dolazi do straha od javnog nastupa, čije posljedice mogu prenositelju informacija – službeniku za odnose s javnošću, stvoriti značajne probleme u pogledu uvjerljivosti. Cilj ovoga rada jest prikazati i opisati strah od javnog nastupa, načine njegova očitovanja, te dati preporuke kako se s njim nositi i prevladati ga, a s ciljem poboljšanja komuniciranja u odnosima s javnošću. Preporuke koje su iznesene u radu rezultat su ranijih istraživanja i dostupne literature novijih datuma (posljednji po sadržaju tek približno sličan rad na ovu temu objavljen je u časopisu Policijska i sigurnost 2009. godine i nije imao dijelove o tome kako se nositi sa strahom od javnog nastupa)¹, iskustva autora ovoga teksta i preporuka sa specijalističkog seminara.

Službenici za odnose s javnošću u bilo kojoj tvrtki, a posebice u policiji, sukladno s obvezama policije, koje proizlaze iz članka 9., Zakona o policijskim poslovima i ovlastima², stalno su u prilici komunicirati, javno istupati i govoriti pred drugima, stoga nije teško zamisliti kakve im sve teškoće ovaj strah može donijeti, budući da im posao zahtijeva stalno javno izražavanje, koje je u odnosu na određene skupine i događaje ograničeno, te uključuje propisanu potrebu koordinacije s drugim službama, predstavnicima USKOK-a, Državnog odvjetništva ili raznih inspeksijskih tijela. Informacija mora biti točna, potpuna i pravovremena te dostupna svima pod jednakim uvjetima.

Širok je raspon svakodnevnih životnih situacija u kojima se pred policijske službenike za odnose s javnošću – glasnogovornike, postavlja zahtjev za izlaganjem pred grupom ljudi, bilo da se radi o iznošenju svog stava na sastanku organizacijske jedinice, postavljanju pitanja na predavanju ili održavanju prezentacije pred kolegama na poslu. Službenici za odnose s javnošću općenito, a tako i u policiji, imaju dužnost i obvezu prezentirati javnosti događaje iz domene djelovanja i rada organizacija, tijela i drugih subjekata, a u slučaju policije, prezentirati rad i djelovanje policije te događaja od interesa za širu javnost. Zbog toga je njihova uloga u društvu izuzetno značajna i odgovorna. Ako je dobro osmišljen i adekvatno realiziran, javni nastup donosi socijalnu, profesionalnu i ekonomsku satisfakciju. S obzirom na dobrobiti koje nosi uspješno izveden javni nastup, ne čudi da većina ljudi ima potrebu premostiti i unaprijediti ove vještine i u što većoj mjeri odagnati strah.

Ideja za obradu teme rada nastala je nakon završetka specijalističkog seminara „Javni nastup i prezentacijske vještine“ za policijske glasnogovornike u svibnju 2018. godine, u Valbadonu, gdje je autorica rada bila predavač na temu „Javni nastupi i nastupi u medijima, proaktivno izvješćivanje javnosti, govorne vježbe, neverbalna komunikacija i asertivnost“, a drugi koautor polaznik, i tom prilikom ujedno se otvorio i prostor za istraživački rad.³

1. ŠTO JE STRAH OD JAVNOG NASTUPA

Strah od javnog nastupa jedan je oblik tjeskobe i označava normalnu reakciju, stanje budnosti i stimulaciju svjesnosti na opasnost. Ova reakcija na opasnost može izazvati budnost, hiperaktivnost, borbenost, povlačenje ili bijeg. Ona je normalna i korisna ako mobilizira

¹ https://www.mup.hr/UserDocsImages/PA/onkd/1-2009/kborovec_policija.pdf

² Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, NN br. 76/2009. i 92/2014.

³ Brzjavka Ravnateljstva policije, Policijske akademije: KLASA: 118-01/18-04/30 i broj: 511-01-123-18-6. Internetski izvor: <https://www.mup.hr/novosti/5656/prvi-ovogodisnji-seminar-za-policijske-glasnogovornike>.

spremnost i funkcije budnosti jer na taj način osoba postaje sposobna prevladati teškoće i doći do željenog cilja. No, strah od javnog nastupa može izazvati i vrlo neugodno stanje napetosti, zbuñjenosti ili oćekivanja da će se nešto strašno dogoditi. Strah od javnog nastupa ili glosofobija jest, prema istraživanjima, jedan od najizraženijih socijalnih strahova (Furmark et al., 1999) i jedan je od glavnih simptoma socijalne fobije (Brunello et al., 2000; Stein et al., 1996). Kognitivno biheioralna teorija tvrdi da pojedinac djelomićno stvara svoju društvenu fobiju preuveličavajući vjerojatnost i posljedice svog neuspjeha ili percipira govorenje pred slušateljima riskantnijima nego što ono uistinu jest. Obićno je asocijacija na strah od javnog nastupa situacija u kojoj policijski službenik treba održati govor ili dati izjavu pred javnošću, pred kamerama ili diktafonima, uvijek znatiželjnim novinarima.

No, može se javiti i kada nešto treba priopćiti mnogo manjoj grupi slušatelja, održati prezentaciju, podnijeti izvješće ili razmijeniti ideje i informacije s drugim ljudima, odnosno kada predstavniku medija treba prenijeti toćnu i konciznu informaciju u skladu s propisanim ogranićenjima. Ono što je zajednićko svim ovim situacijama jest izlaganje nepoznatim situacijama i manjak kontrole koji izazivaju visoke razine stresa i manjak samopouzdanja, što prirodno rezultira osjećajem neugode, koje je u pravilu praćeno motornim promjenama kao što su podrhtavanje dijelova tijela, treperenje nekih grupa mišića, zategnutost mišića vrata, potiljka, ramena, neugodne bolne senzacije poput glavobolje, stezanja u grudima i teškoća u disanju. (Gregurek i Braš, 2007) U iznimnim situacijama može rezultirati potpunom paraliziranošću, bespomoćnošću, obeshrabrenošću, razdražljivošću, depresivnošću i smanjenom interpersonalnom komunikacijom. Strah od govorenja u javnosti bit će veći ako govornik nije naviknut na javne govore, ako je slušateljstvo brojno, ako je govornik izložen i izdvojen (npr. na pozornici), ako nije naviknut na pomagala (mikrofon, razglas) i kamere medija te općenito ako je previše impresioniran znakovima o važnosti govora.

Prema Hamilton (1990) postoje četiri razloga za strah od javnog govorenja, a to su strah od pogleda, strah od neuspjeha, strah od odbacivanja i strah od nepoznatog.

Strah od govorenja u javnosti ima znaćajan utjecaj na karijeru. Na primjer, Allison (2018) je u svojim istraživanjima pokazala da oni koji pate od te vrste straha, u prosjeku zarađuju 10 % manje i 15 % rjeđe bivaju unaprijeđeni na poslu.

Strah od javnog nastupa oblik je socijalne anksioznosti,⁴ i može imati pojavne oblike u rasponu od lagane nervoze do panićnog straha. Ovaj strah može biti izraćen kao teškoća u govorenju pred drugima ili kao nedostatak vještine adekvatnog izražavanja, a može biti i posljedica interakcije ovih dvaju fenomena. Neovisno o tome o kojem se anksioznom poremećaju radilo, manifestira se na četiri glavna područja: tjelesnom, emocionalnom, kognitivnom i biheioralnom. (Vulić-Prtorić, 2006) Postoji mnogo situacija koje mogu izazvati tremu i socijalnu anksioznost. Takve situacije u pravilu navode na razmišljanje da će doći do sramoćenja, a neke od njih su (posebice kod službenika za odnose s javnošću): javni nastup, konferencije za medije ili izlaganje pred publikom, kada su policijski službenici u središtu pažnje, (primjerice na mjestu događaja), telefonski pozivi i upiti nepoznatih ljudi, (s upitima o događajima), razgovor s važnim ljudima ili autoritetima, (priprema materijala, izjava, organizacija konferencija, koordinacije), upoznavanje novih ljudi, usmeni ispiti i testiranja.

⁴ Vulić-Prtorić, A.: Anksiozna osjetljivost: Fenomenologija i teorije, Suvremena psihologija, Zagreb, 2006.

Simptomi treme i socijalne anksioznosti mogu se istovremeno proživljavati emocionalno i manifestirati tjelesno, a mogu promijeniti i ponašanje osobe. (Barlow, 2002). Kao emocionalni simptomi pojavljuju se: iracionalni strah od negativne procjene i društvenih okupljanja, pretjerana tjeskoba u svakodnevnim situacijama, pretjerana samosvjesnost, ekstremni strah od mogućeg sramoćenja i poniženja, povlačenje u sebe i osjećaj usamljenosti, nervoza. Od tjelesnih simptoma uobičajeni su: znojenje dlanova, vrtoglavica, glavobolja, crvenjenje u licu, ubrzan rad srca, drhtanje glasa, mucanje i zastoji u govoru.

Simptomi socijalne anksioznosti vezani za ponašanje su sljedeći: odgađanje susreta s drugima, izbjegavanje društvenih situacija i izlazaka u javnost, skrivanje od drugih ljudi kako bi se izbjegla neugodnost, ograničavanje društvenih aktivnosti i narušavanje kvalitete života, nemogućnost stvaranja novih prijateljstava, zatvaranje u sebe.

U okviru specijalističkog seminara „Javni nastup i prezentacijske vještine“ za policijske glasnogovornike (20 polaznika iz svih PU) u svibnju 2018. godine, u Valbadonu, obrađena je i tema „Nošenje policijskih glasnogovornika sa stresom“, koju je vodio mag. psih. Petar Fabijanić, supervizant iz kognitivno-bihevioralnih terapija i suradnik Psihološkog savjetovališta Visoke policijske škole⁵. Polaznici seminara, policijski službenici, glasnogovornici i službenici za odnose s javnošću, u većem dijelu s dugogodišnjim radnim iskustvom u policiji, a većina i na poslovima glasnogovornika/odnosa s javnošću, za ovu temu bili su podijeljeni u dvije grupe od po 10 polaznika. U okviru teme koju je obrađivao mag. psih. Fabijanić provedena je anketa među polaznicima koja je imala za cilj utvrditi vrste strahova i one strahove koji ukupno u najvećem udjelu prevladavaju kod policijskih glasnogovornika/službenika za odnose s javnošću. U anketi su polaznici na pitanje što kod njih izaziva strah mogli označiti jedan ili više ponuđenih odgovora: javni nastup, financijski problemi, smrt, usamljenost, visina, insekti i bube, duboka voda, mrak, bolest, letenje, dizala, vožnja automobila, psi, pokretne stepenice.⁶ Analizom rezultata ankete koju je proveo predavač Fabijanić i s kojim su polaznici seminara upoznati odmah, došlo se do podatka da u grupi od 10 polaznika u kojoj se nalazio i koautor ovoga rada, devetero njih ili 90 % istaknulo je strah od javnog nastupa.

Ne ulazeći u strukturu i raščlanjivanje razloga straha od javnog nastupa koji je, kako je vidljivo, prevladao značajno veće „životno ugrožavajuće“ strahove i je li pitanje u anketi moglo biti drugačije koncipirano, evidentno je da i kod grupacije koja je određena za javni nastup i službenika s iskustvom u tom poslu, prevladava strah od javnog nastupa, što je potvrdilo i svrhu seminara, njegovu tematiku, a i potrebu za izradom ovoga rada.

No, pokazatelj o strahu od javnog nastupa koji prevladava i kod policijskih službenika ne treba zabrinjavati, naime Gottesman i Mauro (2006) nas uvjeravaju da su mnogi poznati svjetski govornici poput Aristotela, imali govornu manu ili su kao Ciceron ili Warren Buffet imali strašnu tremu pred javni nastup. Winston Churchill je postao poznat po svom strahu od javnog nastupa. Dok je na početku svoje političke karijere provodio sate na pripremi govora, na vrhuncu karijere mogao je održati izvrstan govor bez pripreme, a znamo da su neki od tih govora promijenili tijek povijesti.

⁵ <http://stari.mup.hr/291115.aspx>

⁶ Fabijanić, P., Nošenje glasnogovornika sa stresom, radni materijal za specijalistički seminar (2018), stranica 2.

2. KAKO PREVLADATI STRAH OD JAVNOG NASTUPA

Brojne knjige, članci, CD-ovi i tečajevi⁷ na temu straha od javnog nastupa, nude bezbrojne savjete i načine premošćivanja takva straha. Osjećati previše straha pred javni nastup analogno je situaciji kada se leti avionom s preteškom prtljagom – nešto će se morati odbaciti ili će višak biti dodatno naplaćen prilikom prijave za let. Stres i strah ne moraju imati nužno negativan utjecaj na kognitivne funkcije, već ih u određenim situacijama mogu čak poboljšati (tzv. Yerkes-Dodsonov zakon), što potvrđuju razna istraživanja, među ostalima i Nikolić i Ivaković (2014) koje su zaključile – da kada je riječ o zadacima koji sami po sebi ne predstavljaju veliko opterećenje - dodatna pobuđenost kao posljedica djelovanja umjerenog stresa, dovodi do poboljšanja učinka, dok kod kognitivno najkompleksnijih zadataka, stres ima negativan utjecaj na učinak. Umjereni strah od javnog nastupa dobar je i koristan jer izostrava osjetila i potiče svjesnost (npr. o potrebi dodatnog učenja i vježbe), pomaže glasnogovorniku ostvariti puni potencijal, mobilizirati sve raspoložive snage i sredstva i postići bolje rezultate (Muguku, 2018). Osim što motivira, strah pomaže u pripremi i oporavku nakon pogrešaka (Mar, 2012). Na početku, savjet svim policijskim službenicima za odnose s javnošću glasi: suočiti se s činjenicom da je javni nastup neminovan, trebaju biti sigurni da su dovoljno obrazovani, stručni i iskusni o svom radu i radu policije govoriti javno. Za svladavanje straha od javnog nastupa najbolje je suočavanje sa situacijama koje taj strah izazivaju, tj. što češće izlaziti pred slušatelje.

2.1. Jačanje samopouzdanja

Nedostatak samopouzdanja čest je uzročnik straha od javnog nastupa⁸, a kako su samopouzdanje i vjera u sebe ključni za ostvarenje svakog cilja, službenicima za odnose s javnošću savjetuje se općenito raditi na sebi. Sa samopouzdanjem se ne rađa, gradi ga se kroz iskustvo, za što je potrebno vrijeme, jaka volja i ustrajnost. Pred javni nastup nije dobro razmišljati: *Ja to ne mogu, nisam spreman/a, teško je, to nije za mene* i sl.⁹ Takva razmišljanja treba zamijeniti sa *mogu, hoću, znam*, a nakon obavljena posla sa: *Možda nije biti savršeno, ali dao/dala sam sve od sebe, ponosan/a sam na sebe*. Važno je pozitivno gledati na situaciju i okružiti se pozitivnim ljudima.

Kako bi glasnogovornici znali koliko dobro podnose izazovne situacije, moraju znati gdje su im granice. Da bi se granica pomicala, najprije ju treba odrediti. Nepoznavanje granica izaziva nesigurnost, a nesigurnost je veliki neprijatelj samopouzdanja (Carnegie, 2017). No, kao sa svime u životu, previše samopouzdanja nije dobro jer potiče superiorno, oholo, hvalisavo ponašanje. Osobe s previsokim razinama samopouzdanja u pravilu imaju neopravdano visoko mišljenje o sebi i neosjetljivi su na svoje mane i slabosti. Tyrell¹⁰ uspoređuje samopouzdanje s lijekovima: uravnotežena količina pomaže, a prevelika može naškoditi. U

⁷ Jedan od najpoznatijih tečajeva, onaj Dalea Carnegiea održava se bez prekida od 1912.

⁸ Samopouzdanje je stav koji pojedincu pruža pozitivno doživljavanje samoga sebe, situacije u kojoj se nalazi i svijeta oko sebe, a često je rezultat usmjeravanja na nerealna očekivanja ili tuđe standarde. MojPosao.net (2018).

⁹ Ako imate pretjeranu tremu tijekom nastupa, to ne znači da ste nekompetentni za posao kojim se bavite.

¹⁰ <https://www.self-confidence.co.uk/articles/why-high-self-esteem-is-a-bad-thing/>

cilju izgradnje samopouzdanja također se savjetuje promijeniti negativno mišljenje o sebi u ono pozitivno¹¹ i ponašati se prema sebi kao prema najboljem prijatelju ili prijateljici.

Također, puno je korisnije sjećati se uspjeha, onoga što je dobro obavljeno, nego neuspjeha jer prošlost se ne može promijeniti. Osobe koje ne poznaju sebe, s razlogom imaju osjećaj kako se na sebe ne mogu osloniti, niti vjerovati same sebi. Osobe s niskim samopouzdanjem često se oslanjaju na ono što trenutačno rade kako bi definirale osjećaj o sebi. Njima je potrebno pozitivno iskustvo kako bi neutralizirale negativne misli o sebi. Čak i tada, pozitivan osjećaj (zbog pohvale nadređenih ili uspjeha u poslu) privremen je. Kod osoba sa zdravom razinom samopouzdanja mišljenje o sebi temelji se na poznavanju sebe, svojih kvaliteta, mana i jakih strana, snaga i ograničenja i mirenja s njima. Važno je da su samouvjerene osobe svjesne svojih slabih točaka jer ih jedino tako mogu ispraviti. Takve osobe prihvaćaju i cijene sebe bez obzira na privremene neuspjehe. Put do samopouzdanja je dugačak pa treba ići malim koracima.

Lakše je izgraditi samopouzdanje ako se postave realni ciljevi i bilježi sve što je ostvareno. U zaključku, vrhunski glasnogovornici imaju samopouzdanje koje izvire iz dobre pripreme za nastup te iskustvo koje uključuje i neuspješne nastupe.

2.2. Postavljanje realnih očekivanja

Kako jedan od razloga straha leži u apsolutističkom zahtjevu da se mora uspjeti, savjetuje se odustati od zahtjeva da uvijek i po svaku cijenu govornik mora ostaviti dobar dojam, pridobiti nečije divljenje, privući pažnju i fascinirati slušatelje. Kao rezultat ovakvog stava, policijski će službenici za odnose s javnošću u pravilu biti anksiozni, preplašeni ili će imati pretjeranu tremu, jer realno ocjenjuju mogućnost da iz nekog razloga ne uspiju. Ako se u svakodnevnom životu ne nailazi na odobravanje svih, nerealno je očekivati sto postotno prihvaćanje kod nepoznatih slušatelja.

Korisno je i postavljanje realnih ciljeva pri čemu put do velikog cilja treba biti popločen malim, ali izazovnim dionicama. Poželjno je, stoga, stav da loš javni nastup stvara nepopravljive probleme te da se javni nastup mora svidjeti baš svima – pretvoriti u želju, odnosno preferenciju: *želim ostaviti dobar dojam (želim im se svidjeti, biti dobar/a i sl.), ali to nije nužno (nije katastrofa, nije poraz)*. Genard (2014) nudi sličan savjet i inzistira na tome da je vrlo korisno odustati od perfekcionizma i prekinuti s negativnom ili pretjeranim očekivanjima. Nitko nije savršen, a pogotovo ne uvijek i zato je potrebno smanjiti kriterije i biti dovoljno dobar/a, umjesto savršen/a. Uostalom, slušatelji ne očekuju savršenstvo. Službenici za odnose s javnošću ne mogu dati više od onoga što jesu i što znaju, a to je ono što javnost očekuje. Oni koji nastoje biti savršeni, zapravo pokušavaju biti netko drugi, što pridonosi padu samopouzdanja.

Glasnogovornici bi se trebali truditi svojim slušateljima pružiti nešto vrijedno, umjesto da svoju pozornost zaokupe time kako će izgledati njihov nastup.

¹¹ „Čovjek često postaje ono što misli o sebi“, Mahatma Gandhi.

2.3. Usmjerenost na sadržaj i publiku

Kako bi se policijski službenici pripremili za javni nastup, osigurali od događaja koje ne mogu kontrolirati i održali poseban odnos sa slušateljima, trebali bi prestati razmišljati o sebi, kako se osjećaju ili o uspjehu/neuspjehu svog nastupa, i potpuno se usredotočiti na ono što govore, na svoje slušatelje i interakciju s njima. Usmjerenost ka slušateljima dokazano opušta napetost, a pažnja usmjerena na aktivnost, donosi dvostruku korist (Weissman, 2010). Ne samo da će izvođenje biti uspješno nego u takvim situacijama glasnogovornici neće imati dovoljno kapaciteta baviti se strahovima, tjelesnim senzacijama i negativnim predviđanjima. Glasnogovornicima mora biti stalo do slušatelja i neće pogriješiti dokle god slušateljima iskreno daju ono što smatraju da slušatelje u tom trenutku zanima ili da im je važno, jer prava svrha javnog nastupa jest dati publici nešto vrijedno, a ne primati odobravanje, slavu, poštovanje i sl.

U svladavanju straha u poslovnim i privatnim izazovima pomaže i uspoređivanje s drugima: *Ako je on to mogao, moći ću i ja. Možda će mi trebati više pripreme, ali ću uspjeti jer smo u konačnici svi isti.* Osobe koje si to mogu reći, svrstavaju sebe u iste gabarite s onima koji su nešto slično već uspjeli napraviti (i preživjeli) i tako rade na svom samopouzdanju.

2.4. Afirmacija

„Prirodni lijek“ koji je svima na raspolaganju u suočavanju sa strahom od javnog nastupa jest afirmacija. To je pozitivna izjava da se nešto događa. Na primjer, izjavu: *Nemam se čega bojati* treba zamijeniti s *Osjećam se spreman/a*.

Afirmaciju treba uvijek izreći u sadašnjem vremenu, npr. *Dobro sam pripremljen/a i spreman/a za dobru prezentaciju, Izgledan dobro/ pametan sam/pametna sam i dobro pripremljen/a ili Zadovoljan/a sam sobom.* Kako je temelj svakog našeg straha strah da se ne možemo nositi s onim što bi nam život mogao donijeti, jedna od najučinkovitijih afirmacija glasi: Što god mi se dogodi, ja se s tim mogu nositi¹². Ponavljanje ove rečenice polaganim tempom, sigurnim glasom, naglas u trajanju od 5 minuta pomaže mnogima kontrolirati svoj um i informacije koje dolaze u njega, nadglasati negativnost i napuniti se pozitivnom energijom¹³. Iako se javni nastup zbog nedostatka osobnog kontakta licem-u-lice uvelike razlikuje od razgovora, ove dvije vrste komunikacije imaju mnogo sličnosti te je korisno govor u javnosti percipirati kao susret sa slušateljima. U tom slučaju izlazak pred slušatelje postaje nešto vrlo prirodno i samim time znatno manje stresno te je veća vjerojatnost da će grč u želucu popustiti.

2.5. Vizualizacija

Mnogi autori, među njima i Tafra-Vlahović (2013) smatraju vizualizaciju najprikladnijom tehnikom za smanjivanje straha od javnog nastupa. Tehnika se sastoji u tome da govornik zamišlja pozitivnu i detaljnu sliku sebe u situaciji kada drži kvalitetan govor s velikim samopouzdanjem. Vizualizacija je djelotvorna jer se pomoću nje postavljaju ciljevi i zamišljaju situacije u kojima je taj cilj ostvaren, zamišlja se uspjeh, što ispunjava osobu pozitivnom energijom.

¹² https://www.huffingtonpost.com/heather-wagoner/the-resilience-mantra_b_11031118.html

¹³ <https://www.freeaffirmations.org/guide-to-using-positive-affirmations>

2.6. Priprema i vježba

Knjige koje se bave temom straha od javnog nastupa navode slične savjete i ističu važnost pripreme i vježbe kao ključne čimbenike za razvijanje povjerenja u vlastite sposobnosti (Gottesman i Mauro, 2016., Hamilton, 1990., Škarić, 2008.). Prije javnog nastupa ključno je saznati tko će biti slušatelji jer nastup treba prilagoditi njima, njihovoj dobi, predznanju, iskustvu, stavovima, razlozima zašto su se okupili i sl. Istraživanja stručnjaka s Mayo klinike iz SAD-a pokazuju da što bolje govornici poznaju temu o kojoj će pričati i što im je više stalo zadovoljiti interese svojih slušatelja, manja je mogućnost pogreške¹⁴. Materijali kojima će se koristiti tijekom nastupa trebaju biti jasan podsjetnik, kratak i dobro organiziran pregled činjenica i informacija u obliku kratkih natuknica. Glasnogovornici ne bi smjeli zaboraviti da se pisani tekst ponaša po drugačijim zakonitostima od izgovorenog. U govoru treba koristiti jasne, krake forme preciznog tijeka, jednostavne i logične; tj. treba slijediti način govora koji se uobičajeno koristi u razgovoru. Bilješke možda neće trebati, ali sama činjenica da su spremne, smanjit će tremu. Korisno je vježbati izgovoriti svoj govor jer što se više puta to napravi, osjeća se više užitka i samopouzdanja. On se može izgovoriti samom sebi (ali obavezno naglas), može se snimiti ili iskoristiti kolege ili prijatelje kao slušatelje (tako se može dobiti pozitivna kritika, korisni savjeti i podrška). Neposredno prije govora treba napraviti nešto što opušta. Dobro je doći ranije, prije izlaska pred slušatelje, nekoliko puta duboko udahnuti. Savjetuje se kretati se tijekom govora, kako bi glasnogovornici ostali opušteni i prirodni. Čaša vode pri ruci uvijek je dobrodošla. Tijekom izlaganja dobro je razmišljati samo o sljedećem najbližem koraku kako bi se zadržala kontrola nad sobom i onime što se radi.

Nema potrebe previše razmišljati unaprijed. Neki govornici ističu da im je u svladavanju treme na početku govora jako korisno usmjeriti pažnju na jednu točku na zidu malo iznad glava slušatelja. Čarobni napitak protiv treme ne postoji, ali govornicima na raspolaganju stoji niz tehnika i strategija. Govornici koji su spremni raditi na sebi, upoznat će se s njima i odabrati one koje najbolje odgovaraju njihovoj osobnosti, vrsti posla kojim se bave ili situaciji.

2.7. Vježbe za smanjenje straha od javnog nastupa

U cilju svladavanja straha od javnog nastupa, Gottesman i Mauro (2006) savjetuju vježbe zagrijavanja prije nastupa koje pomažu boljoj cirkulaciji krvi, regulaciji rada srca i smirivanja disanja, kako bi energija tijela bila što ravnomjernije raspoređena. Oni također predlažu četiri vježbe opuštanja: vježbe disanja, vježbe napetosti i opuštanja, vježbe pod nazivom Krpena lutka¹⁵ te vježbe aerobika (npr. 50 čučnjeva). Lessac (1997) naglašava da je disanje u velikoj mjeri povezano s borbom protiv stresa i treme. Svaka želja za opuštanjem i smirivanjem za vrijeme neke stresne situacije, želja za dobrim glasom i smanjenjem napetosti, sve vježbe opuštanja tijela kao i vježbe za glas i izgovor počinju od pravilnog disanja jer ukoliko postoji napetost u vratu, govornici će forsirati glas iz grla i tako onemogućiti zanimljiva obojenja svoga glasa. Slično tome, Varošaneć-Škarić (2010) i Miljković i Rijavec (2001) naglašavaju da su za pravilno disanje najvažniji mišići abdomena i dijafragme (ošita).

¹⁴ <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/specific-phobias/expert-answers/fear-of-public-speaking/faq-20058416>

¹⁵ Prvo spustiti glavu na grudi, spuštamo se jedan po jedan kralježak, sve dok se ne prelomimo u struku. Opuštamo se njišući se lijevo-desno. Kada se potpuno opustimo, počinjemo se podizati. Na kraju duboko udahnemo i opustimo ramena. Vježba se ponavlja 3 puta.

3. ZAKLJUČAK

Mark Twain je isticao da postoje dvije vrste govornika: oni koji imaju tremu i oni koji lažu o tome. Stoga je važnost edukacije, proučavanje sadržaja o ovoj tematici izrazito bitno – jer strah od javnog nastupa kao prirodnu reakciju koja može blokirati sposobnost govornika – uspješnom edukacijom i primjenom odgovarajućih tehnika koje su opisane i u ovom radu – može se učinkovito kontrolirati i svesti na okvire koji će rezultirati uspješnim javnim nastupom. Dakle, svima će u cilju svladavanja straha od javnog nastupa dobro doći sljedeće: dobro se upoznati s temom o kojoj će se govoriti, vježbati svoj govor pred publikom, vizualizirati uspjeh, disati polako i duboko, koristiti afirmacije, usredotočiti se na ono što se želi reći slušateljima, i najvažnije: gledati pozitivno na situaciju. „Neaktivnost izaziva sumnju i strah“. Djelovanje donosi samopouzdanje i hrabrost. Želite li pobijediti strah, nemojte sjediti kod kuće i razmišljati o strahu. Izadite van i djelujte. (Dale Carnegie) Vrhunski glasnogovornici imaju samopouzdanje koje izvire iz dobre pripreme za nastup te iskustvo koje uključuje i neuspješne nastupe.

LITERATURA

1. Allison, K. (2018). 5 Shocking Public Speaking Statistics. <https://www.ethos3.com/2018/03/5-shocking-public-speaking-statistics/> (pristupljeno 21. 08. 2018.).
2. Barlow, D.H. (2002). *Anxiety and Its Disorders: The Nature of Anxiety and Panic*. New York – London: The Guilford Press.
3. Brunello, N., Den Boer, J. A., Judd, L. L., Kasper, S., Kelsey, J. E., Lader, M., ... & Montgomery, S. A. (2000). Social phobia: diagnosis and epidemiology, neurobiology and pharmacology, comorbidity and treatment. *Journal of affective disorders*, 60(1), 61. – 74.
4. Carnegie, D. (2017). *How to develop self-confidence and influence people by public speaking*. Simon and Schuster.
5. Carnegie, D., and Esenwein, J.B. (2017). *The art of public speaking*. Courier Dover Publications.
6. Fabijanić, P. (2018). Nošenje glasnogovornika sa stresom, radni materijal za specijalistički seminar, stranica 2.
7. Furmark, T., Tillfors, M., Everz, P. O., Marteinsdottir, I., Gefvert, O., & Fredrikson, M. (1999). Social phobia in the general population: prevalence and sociodemographic profile. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 34(8), 416. – 424.
8. Genard, G. (2014). *Fearless speaking*. Arlington: Cedar & Maitland.
9. Gottesman, D., Mauro, B. (2006). Umijeće javnog nastupa: osvojite govornicu koristeći se glumačkim vještinama. *Naklada Jesenski i Turk, Zagreb*; 119. – 128.
10. Gregurek, R., Braš, M. (2007). Psihoterapija anksioznih poremećaja. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 13(71) str. 72. – 74.
11. Hamilton, G. (1990). *Public speaking for college and career*. McGraw-Hill, New York.

12. Lessac, A. (1997). *The use and training of the human voice*. McGraw-Hill, New York.
13. Miljković, D., Rijavec, M. (2001). *Kako svladati tremu?* IEP, Zagreb, Karlovac.
14. MojPosao.net (2018). Samopouzdanje-snaga koja izvire iznutra, <https://www.moj-posao.net/Press-centar/Details/68033/Samopouzdanje-snaga-koja-izvire-iznutra/4/> (pristupljeno 21. 08. 2018.).
15. Muguku, D. (2018). The Positive side of fear – 15 benefits of fear, <https://www.thriveyard.com/the-positive-side-of-fear-15-benefits-of-fear/> (pristupljeno 21. 08. 2018.).
16. Nikolić, M., Ivaković F. (2014). Učinak u različito kompleksnim kognitivnim zadacima u stresnim uvjetima. *Acta Iadertina*, 11(1), str. 23. – 33.
17. Sawchuk, C.N. (2018). Fear of public speaking: How can I overcome it?. <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/specific-phobias/expert-answers/fear-of-public-speaking/faq-20058416> (pristupljeno 21. 08. 2018.).
18. Stein, M. B., Walker, J. R., & Forde, D. R. (1996). Public-speaking fears in a community sample: Prevalence, impact on functioning, and diagnostic classification. *Archives of General Psychiatry*, 53(2), 169. – 174.
19. Škarić, I. (2008). *Temeljci suvremenog govorništva*. Školska knjiga, Zagreb.
20. Tafra-Vlahović, M. (2013). Javni govor-priprema, nastup, utjecaj. *Visoka škola za poslovanje i upravljanje „Baltazar Adam Krčelić“, Zaprrešić*.
21. Tyrrell, M. (2018). Why High Self Esteem is a Bad Thing <https://www.self-confidence.co.uk/articles/why-high-self-esteem-is-a-bad-thing/> (pristupljeno 21. 08. 2018.).
22. Varošaneć-Škarić, G. (2010). *Fonetska njega glasa i izgovora*. FF press, Zagreb;
23. Vulić-Prtorić, A. (2006). *Anksiozna osjetljivost: fenomenologija i teorije* https://bib.irb.hr/datoteka/858673.Anksiozna_osjetljivost.pdf (pristupljeno 2. 9. 2018).
24. Wagoner, H. (2017). The resilience mantra https://www.huffingtonpost.com/heather-wagoner/the-resilience-mantra_b_11031118.html (pristupljeno 21. 08. 2018.).
25. Weissman, J. (2010). *Najbolji presenter: tehnika, stil i strategija najpoznatijeg američkog trenera govorništva*. Grafičko oblikovanje „Mato“, Zagreb.
26. *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima RH*, Narodne novine 76/2009. i 92/2014.

Summary

Ljerka Sedlan König, Velibor Peulić, Goran Matijević

Public Speaking Fear and How to Overcome It

Public Relations Officers (in other companies and the Ministry of the Interior) during their work encounter various forms of communication during which fears of public appearing often arise. Work defines the fear of public appearance, describes the forms and symptoms that are manifested, references to relevant literature, and makes recommendations based on recent scientific works on how to control and ultimately overcome the fear of public appearances.

Key words: communication, public speaking, fear, public speaking officers, police.

MILAN GRŽIN

Zatjecanje kao uvjet za uhićenje u prekršajnom pravu Republike Hrvatske u komparaciji s prekršajnim zakonodavstvom Sjedinjenih Američkih Država

Sažetak

U radu se prikazuje materijalno uređenje instituta uhićenja u hrvatskom prekršajnom pravu te njegov povijesni razvoj. Daje se kritički osvrt na obvezu „zatjecanja“ kao uvjeta za uhićenje uz komparativni prikaz sa sličnim rješenjima u prekršajnom pravu Sjedinjenih Američkih Država.

Ključne riječi: uhićenje, prekršaj, zatjecanje, policija.

1. UVOD

Većina poslova policije propisana je čl. 3. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima,¹ te se između ostaloga navodi i zaštita sigurnosti i nepovredivosti osobe, zaštita javnog reda i mira te imovine; te sprečavanje prekršaja i njihovo otkrivanje. U obavljanju upravo tih poslova redarstvene vlasti često primjenjuju ovlast prekršajnog uhićenja.

Kako bi se zaštitila ljudska prava i temeljne slobode određene Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda² (dalje: EKLJP) i Ustavom Republike

* Milan Gržin, Ured načelnika PU PG Rijeka, MUP RH, Hrvatska.

¹ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima – urednički pročišćeni tekst, NN 76/09. i 92/14. (dalje u tekstu: ZPPO).

² Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, (pročišćeni tekst), MU 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06, 2/10.

Hrvatske,³ a istovremeno kako bi policija uspješno mogla obaviti poslove koji su joj stavljeni u nadležnost, potrebno je uspostaviti balans između zaštite prava na slobodu s jedne strane te istovremeno dati policiji dovoljno alata za učinkovito obavljanje poslova iz svoje nadležnosti. Tu se javljaju dvije tendencije, prva koja zahtijeva što veću učinkovitost u otkrivanju i procesuiranju prekršaja, i druga koja traži da se u većoj mjeri štite i poštuju temeljna prava okrivljenika.⁴ Možemo dodati i treću tendenciju, a to je zaštita prava žrtve i sprečavanje ponavljanja istovrsnog prekršaja.

Prekršajnim zakonom⁵ propisana je policijska ovlast uhićenja osobe u prekršajnom postupku, ako je osoba zatečena u počinjenju prekršaja propisanog zakonom i ako postoje razlozi za zadržavanje. Ovlast uhićenja propisana je člankom 134. Prekršajnog zakona, dok su razlozi za zadržavanje propisani člankom 135. istog Zakona. Propisivanje «zatjecanja» kao jednog od općeg uvjeta za primjenu ovlasti uhićenja predstavlja problem u policijskoj praksi koji je osobito izražen kod djela nasilja u obitelji. Ta se djela uglavnom događaju u domu počinitelja i žrtve i nema mogućnosti da policija počinitelja zatekne u radnji počinjenja prekršaja. Kod djela nasilja u obitelji postoji opasnost od ponavljanja prekršaja zbog specifičnih okolnosti koje proizlaze iz samog odnosa žrtve i počinitelja, zajedničkog stanovanja, zaštitenosti doma. Jedan od osnovnih problema koji policija, sud i različite organizacije civilnog društva moraju riješiti kod djela nasilja u obitelji jest – kako djelotvorno zaštititi žrtvu. Policija i sud u tome pogledu imaju na raspolaganju niz mjera propisanih Prekršajnim zakonom: mjera zadržavanja, različite mjere opreza i zaštitne mjere. Međutim, učinkovita zaštita žrtve nasilja dobiva se samo u žurnom postupku kod dovođenja na sud počinitelja, koji, da bi se doveo na Prekršajni sud, uz optužni prijedlog mora prethodno biti uhićen.

U nastavku rada prikazat će se kako se institut uhićenja razvijao i mijenjao od SFRJ do danas, a sporna odredba o „zatjecanju“ kao uvjetu za uhićenje, komparirat će se sa sličnim rješenjima u prekršajnom pravu Sjedinjenih Američkih Država.

2. UHIĆENJE U PREKRŠAJNOM PRAVU REPUBLIKE HRVATSKE OD SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE DO DANAS

Hrvatska je nakon osamostaljenja preuzela Zakon o prekršajima iz 1973. godine.⁶ Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prekršajima iz 1995. godine Prekršajni sudovi svrstani su u sudbenu vlast.⁷ Novi, cjeloviti Zakon o prekršajima s materijalno-pravnim i postupovnim dijelom donesen je 2002. godine. U tome je zakonu ovlast uhićenja bila propisana člankom 145. i glasila je da policija može uhititi osobu zatečenu u činjenju prekršaja za koju postoje razlozi za zadržavanje te je bez odgode dovesti sucu, pri čemu su razlozi za zadržavanje bili propisani člankom 146. i glasili su: “Sud može sam ili na prijedlog podnositelja zahtijeva za pokretanje prekršajnog postupka za prekršaje propisane zakonom pisanim i obrazloženim

³ Ustav Republike Hrvatske – pročišćeni tekst (Narodne novine broj 85/10., 05/14.).

⁴ Filipović, H., Trivunović, V., Uhićenje kao mjera osiguranja nazočnosti okrivljenika u prekršajnom postupku *de lege lata - de lege ferenda*, Hrvatska pravna revija, 2014., str. 85.

⁵ Prekršajni zakon (NN 107/07., 39/13., 157/13., 110/15., 70/17.).

⁶ Rašo, M., Korotaj, G., Novosti u postupovnim odredbama Prekršajnog zakona, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 20, broj 2/2013., str. 779.-793, str. 780.

⁷ Loc. cit.

rješenjem zadržati osobu za koju postoji osnovana sumnja da je počinila prekršaj: 1. čiju istovjetnost ne može utvrditi ili ako okrivljenik nema stalnog boravišta u Republici Hrvatskoj ili ako postoje druge okolnosti koje opravdavaju bojazan da će pobjeći i time izbjeći odgovornost, 2. ako postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će utjecajem na svjedoke, sudionike ili prikrivače ometati provođenje prekršajnog postupka, 3. ako je zatečena pri počinjenju prekršaja protiv javnog reda i mira ili je u pitanju prekršaj koji se odnosi na nasilje u obitelji za koje se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna od 2.000,00 kuna ili veća, a postoji osnovana bojazan da će nastaviti s činjenjem prekršaja.”⁸

Zakon o prekršajima iz 2002. godine izmijenjen je i dopunjen već iste godine. Ovaj zakon nije ispunio očekivanja te je prouzročio još veću neučinkovitost prekršajnog sustava⁹, dok je struka tražila da se prekršajno pravo kodificira i prekine supsidijarna primjena drugih zakona.¹⁰ Prekršajnim zakonom koji je stupio na snagu 1. siječnja 2008. godine bitno je reformiran prekršajni postupak, te je trend stalnog porasta priljeva novih predmeta u prekršajnom sustavu zaustavljen te smanjen.¹¹

U ovom Zakonu ovlast uhićenja propisana je člankom 134. i glasila je da je policija ovlaštena uhititi osobu zatečenu u počinjenju prekršaja propisanog zakonom ako postoje razlozi za zadržavanje, koji su bili propisani u članku 135. i glasili su: „Ako je protiv određene osobe podnesen optužni prijedlog za prekršaj propisan zakonom, a radi se o prekršaju protiv javnog reda i mira, prekršaju vezanom za nasilje u obitelji ili prekršaju za koji se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna veća od 10.000 kuna, sud može sam ili na prijedlog tužitelja, nakon što je ispitao okrivljenika i utvrdio da ne postoje razlozi za odbacivanje optužnog prijedloga, odrediti zadržavanje te osobe ako: 1. postoje okolnosti koje upućuju na opasnost da će pobjeći (krije se i dr.), 2. postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će ometati prekršajni postupak utjecajem na svjedoke ili sudionike, 3. osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti istovrsni prekršaj.“ U uvjetima za zadržavanje izmjenama i dopunama 2014. godine u nabranjanju prekršaja za koje se može poduzeti zadržavanje dodani su i prekršaji vezani za sprječavanje nereda na sportskim natjecanjima. Nejasno je što se htjelo postići ovakvom dopunom budući da je za gotovo sve prekršaje iz domene sportskih nereda kao glavna kazna propisana kazna zatvora, te su stoga ti prekršaji bili obuhvaćeni i ranije. Ovakvo materijalno uređenje uhićenja počinitelja u prekršajnom postupku na snazi je i danas.

3. UHIĆENJE U PREKRŠAJNOM PRAVU REPUBLIKE HRVATSKE

EKLJP u poglavlju Pravo na slobodu i sigurnost propisuje da svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost i da se nitko se ne smije lišiti slobode, osim u taksativno nabrojanim slučajevima i u postupku propisanom zakonom, pa se tako, *inter alia*, navodi i slučaj kada je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana

⁸ Zakon o prekršajima, NN 88/02.

⁹ Rašo, M., Korotaj, G., op. cit., str. 781.

¹⁰ Milivojević Antoliš, L., Prekršajno pravo i materijalnopravne odredbe Prekršajnog zakona (Narodne novine 107/07.), Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija, Zagreb, 2012., str. 17.

¹¹ Rašo, M., Korotaj, G., op. cit., str. 782.

sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprječavanja počinjenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja. Također je propisano da svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito. Svatko tko je žrtva uhićenja ili pritvaranja suprotno odredbama ovoga članka ima izvršivo pravo na odštetu.¹²

U Ustavu Republike Hrvatske sloboda je prva navedena kao najviša vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.¹³ Čovjekova je sloboda i osobnost nepovrediva. Nikomu se ne smije oduzeti ili ograničiti sloboda, osim kada je to određeno zakonom, o čemu odlučuje sud.¹⁴ Nitko ne može biti uhićen ili pritvoren bez pisanoga, sudbenog i na zakonu utemeljenog naloga. Bez sudbenoga naloga redarstvo može uz obvezu da je odmah preda sudu, uhititi osobu protiv koje postoji osnovana sumnja da je počinila teško kazneno djelo određeno zakonom. Svaka se osoba koja je uhićena ili pritvorena, ima pravo žaliti sudu, koji će bez odgode odlučiti o zakonitosti lišenja slobode.¹⁵

S obzirom na to da mogućnost uhićenja EKLJP i Ustav Republike Hrvatske povezuju isključivo uz pojam *kazneno djelo*, a tema ovog rada jest uhićenje zbog *prekršaja*, važno je napomenuti da „s obzirom na to da je u našem pravnom sustavu gotovo nemoguće na kvalitativnoj razini provesti razlikovanje između prekršaja i kaznenih djela, odnosno odrediti po čemu se prekršaji od kaznenih djela razlikuju po svojoj naravi te da utvrđivanje prekršaja služi kažnjavanju i odvraćanju od daljnjeg činjenja prekršaja, osuda počinitelja u prekršajnom postupku *u načelu* predstavlja osudu počinitelja u kaznenom postupku u smislu čl. 4. Protokola 7 uz EKLJP. Pritom nije odlučujuće je li za određeni prekršaj moguće izreći kaznu zatvora ili ne, jer je već i sama 'kaznenopravna narav' prekršaja dovoljna za utvrđenje postojanja 'optužbe za kazneno djelo'.“¹⁶ S obzirom na navedeno, mogućnost uhićenja u prekršajnom postupku Republike Hrvatske nije upitna s osnova EKLJP-a i Ustava.

Za razliku od kaznenog postupka, gdje postoji i institut građanskog uhićenja, u prekršajnom postupku uhićenje je isključiva ovlast policije. Odluka hoće li uhititi određenog počinitelja prekršaja ili neće diskrecijska je odluka policijskog službenika¹⁷, ali nikako ne smije biti arbitrarna. „Samovolja nije dopuštena, pa treba izabrati onu alternativu koja u konkretnoj situaciji najviše odgovara interesima javne službe.“¹⁸ Policija nije dužna a niti smije uhititi svakog počinitelja prekršaja. Međutim, da odluka ne bi bila arbitrarna, ona mora

¹² Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, (pročišćeni tekst) MU 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10., čl. 5.1.

¹³ Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), NN 85/10., čl. 3.

¹⁴ Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), NN 85/10., čl. 22.

¹⁵ Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), NN 85/10., čl. 24.

¹⁶ Novosel, D., Rašo, M., Burić, Z.: Razgraničenje kaznenih djela i prekršaja u svjetlu presude..., Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 2/2010., str. 785.-812., str. 792.

¹⁷ Pravna norma koja propisuje ovlast uhićenja spada u kategoriju disjunktivne dispozitivne norme. Navedeno proizlazi iz formulacije „*može uhititi*“, što znači da policija ovu ovlast može, ali ne mora primijeniti. Slučajevi kada će policija primijeniti uhićenje ovise o potrebama konkretnog slučaja.

¹⁸ Kriletić, M., Slobodna ocjena u poreznim stvarima, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991.) v. 33, br. 1, 251.-272. (2012.), str. 253.

biti u granicama zakonskih ovlasti i mora ispunjavati svrhu zbog koje je ovlast uhićenja dana. Navedeno se ostvaruje kroz sljedeće pretpostavke koje moraju kumulativno biti ispunjene da bi uhićenje bilo zakonito, a to su da uhićenje provodi policija, da počinitelj mora biti zatečen u počinjenju prekršaja, da se protiv počinitelja mora podnijeti optužni prijedlog, mora se raditi o određenoj kategoriji (težih) prekršaja i to prekršaju protiv javnog reda i mira, prekršaju vezanom za nasilje u obitelji, prekršaju vezanom za sprječavanje nereda na sportskim natjecanjima ili da se radi o prekršaju za koji se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna veća od 10.000 kuna. Osim navedenog mora postojati najmanje jedna od sljedećih okolnosti (posebnih uvjeta), a to su okolnosti koje upućuju na opasnost da će pobjeći (krije se i dr.), ili da postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak, ili da će ometati prekršajni postupak utjecajem na svjedoke ili sudionike, ili da postoje osobite okolnosti koje opravdavaju bojazan da će ponoviti istovrsni prekršaj.

Navedene posebne uvjete nije dovoljno samo navesti u obrazloženju uhićenja na način da se isti prepisu u formi kako ih propisuje Prekršajni zakon već ih se mora dodatno obrazložiti, argumentirati, tako da se ne može već *prima facie* zaključiti da se radi o arbitrarnoj odluci osobe koja provodi uhićenje. Obrazloženje učvršćuje načelo zakonitosti.¹⁹ Preko obrazloženja utvrđuje se je li se tijelo rukovalo načelom zakonitosti.

U gotovo svim pravnim sustavima uhićenje osobe pod sumnjom da je počinila prekršaj vezano je uz pojam zatjecanja. Takva odredba postoji i u hrvatskom Prekršajnom zakonu, te možemo zaključiti da je „zakonodavac htio da se ne uhićuju počinitelji koji nisu zatečeni na prekršajnom djelu.“²⁰ I dok je takva odredba u većini američkih država doživjela promjene kojima se uvjet zatjecanja značajno ublažio – u Republici Hrvatskoj ona je ostala neizmijenjena do danas. Navedena odredba posebno je sporna u hrvatskoj praksi, gdje postoje oprečna tumačenja, koja možemo svrstati u dvije grupe. Prema prvoj, navedena odredba tumači se na način da je policija ovlaštena uhititi isključivo osobu koju je policija i zatekla u izvršenju prekršaja. Prema drugoj, tumači se da je policija ovlaštena uhititi i osobu koju je netko drugi, ne samo policija već bilo tko, zatekao u počinjenju prekršaja.

Prekršajni zakon uhićenje općenito definira kao svaku mjeru ili radnju koja uključuje prisilno zadržavanje neke osobe pod sumnjom da je učinila prekršaj.²¹ Veić navodi kako mjera ili radnja lišenja slobode može biti izvršena izričitim navođenjem osobi da je uhićena ili zadržana, a osim toga da može biti izvršena i konkludentnim činom.²²

¹⁹ Ustavni sud RH, U-I-248/94., od 13. XI 1996., u Marković, S.: Jamstvo djelotvorne sudske kontrole zakonitosti upravnih akata u praksi Ustavnog suda, HRVATSKA JAVNA UPRAVA, god. 9. (2009.), br. 4., str. 1183.-1196., str. 1189.

²⁰ Krtinić, Šantek: Neka pitanja primjene odredbi Prekršajnog zakona Polic. sigur. (Zagreb), godina 23. (2014.), broj 4, str. 320.-349., str. 335.

²¹ Čl. 86. st. 2. Prekršajnog zakona.

²² Veić, Petar, Prekršajni zakon, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Rijeka, Dušević & Kršovnik, 2013., str. 126.

Zatjecanje u počinjenju prekršaja nije posebno propisano niti objašnjeno i definirano u Prekršajnom zakonu pa je u ovom slučaju potrebno preuzeti odredbe Zakona o kaznenom postupku²³ (dalje: ZKP) o zatjecanju osobe u počinjenju kaznenog djela koje propisuju da je zatečena u kaznenom djelu osoba koju netko opazi u radnji kaznenog djela, odnosno osoba koja je neposredno nakon kaznenog djela zatečena pod okolnostima koje upućuju na to da je počinila kazneno djelo.²⁴ Smislenom primjenom navedene odredbe proizlazi da je osoba zatečena u počinjenju prekršaja koju netko opazi u radnji prekršajnog djela, odnosno osoba koja je neposredno nakon počinjenja prekršaja zatečena pod okolnostima koje upućuju na to da je upravo ta osoba počinila prekršaj.²⁵ Okolnosti koje na to upućuju da je neka osoba upravo počinila prekršaj mogu biti tragovi na samoj osobi ili određeni drugi tragovi koji na to upućuju.²⁶ Dakle, smislenom primjenom navedenog tumačenja iz odredbe čl. 134. Prekršajnog zakona, policija je ovlaštena uhititi osobu koju netko opazi u počinjenju prekršaja propisanog zakonom, odnosno osobu koja je neposredno nakon počinjenja prekršaja propisanog zakonom zatečena pod okolnostima koje upućuju na to da je upravo ta osoba počinila prekršaj, ako postoje okolnosti koje upućuju na opasnost da će pobjeći (krije se i dr.), postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će ometati prekršajni postupak utjecajem na svjedoke ili sudionike, ili da osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti istovrsni prekršaj.

4. PROBLEM „ZATJECANJA“ KAO UVJETA ZA UHIĆENJE U PREKRŠAJNOM PRAVU REPUBLIKE HRVATSKE I KOMPARACIJA S PREKRŠAJNIM PRAVOM U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

Ako se zatjecanje u počinjenju prekršaja tumači isključivo kao zatjecanje počinitelja od strane policijskog službenika, onda policija nije u mogućnosti uhititi počinitelja prekršaja kojeg nije zatekla u radnji prekršaja ili na mjestu počinjenja. Prema takvom shvaćanju počinitelje koji se do dolaska policije udalje s mjesta prekršaja i koji se pronađu s određenim vremenskim odmakom – policija ne bi mogla uhićivati što bi stvorilo niz problema u uspješnom provođenju prekršajnog postupka.

Ovakvim tumačenjem nije ispunjen *ratio legis* uhićenja i zadržavanja, a to je da se spriječi počinitelja da ponovno počini prekršaj, što je osobito izraženo kod djela nasilja u obitelji koja se uglavnom događaju u domu počinitelja i žrtve i nema mogućnosti da policija počinitelja zatekne u radnji počinjenja prekršaja. Uhićenje je pretpostavka dovođenja okrivljenika na prekršajni sud.²⁷ Prekršajni sud odbija primiti okrivljenika kojeg policija privede na sud uz optužni prijedlog a da on prethodno nije uhićen. Stoga, u slučajevima kada je potrebno radi sprečavanja ponavljanja istovrsnog prekršaja osumnjičenika privesti na sud uz prijedlog određivanja zadržavanja, osumnjičenika je nužno prethodno uhititi. Ako je uvjet

²³ Zakon o kaznenom postupku, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17.

²⁴ Čl. 106. st. 2. ZKP-a.

²⁵ Veić, Petar, op. cit., str. 203.

²⁶ Josipović, I. i dr., Komentar Prekršajnog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 254.

²⁷ Prema čl. 134. st. 3. Prekršajnog zakona policija će uhićenika uz optužni prijedlog dovesti sucu ili ga pustiti na slobodu...

uhićenja da je policija osobno zatekla počinitelja na počinjenju prekršaja, tada je takvim tumačenjem policiji onemogućeno da poduzme učinkovite mjere zaštite, prije svega žrtve nasilja u obitelji. „U tom smislu ispravno tumačenje jest ono koje optimalno ostvaruje smisao zakonskog propisa. Pritom je moguće da to u nekom konkretnom slučaju znači odstupanje od striktno gramatičke i logičke interpretacije odnosno od značenja koje pojedini izrazi u svakodnevnom životu redovito imaju.“²⁸

Primjenom metode jezičnog tumačenja, definiranjem da je osoba zatečena u prekršaju ukoliko ju netko – dakle bilo tko, pa i sama žrtva²⁹ – opazi u radnji prekršaja, ukazuje na to da za prekršajno uhićenje nije potrebno da osoba bude zatečena u radnji prekršaja od strane policije, jer bi u tom slučaju jezična formulacija glasila drugačije.³⁰

Da osobu nije nužno zateći u počinjenju prekršaja od strane policije implicira i odredba članka 86. stavka 2. Prekršajnog zakona kojom je propisano da se pod uhićenjem ili zadržavanjem smatra svaka mjera ili radnja koja uključuje lišenje slobode osobe pod sumnjom da je počinila prekršaj. Ovaj stavak daje općenitu definiciju uhićenja i zadržavanja.³¹ S tim u svezi važno je napomenuti kako je policija ovlaštena, između ostalog, privesti osumnjičenika.³² Pojam osumnjičenika nije definiran Prekršajnim zakonom, te se smislrenom primjenom odredbi Zakona o kaznenom postupku osumnjičenik definira kao osoba u odnosu na koju postoje osnove sumnje da je počinila prekršaj i protiv koje ovlašteni tužitelji poduzimaju radnje radi razjašnjenja te sumnje.³³ Policija može privesti i osumnjičenika koji nije doslovno zatečen u počinjenju prekršaja, a samo privođenje osumnjičenika mjera je ograničenja slobode kretanja koja *de facto* predstavlja lišenje slobode, budući da se osoba s mjesta na kojem je zatečena i odvodi u prostorije policijske postaje, pod sumnjom da je počinila prekršaj.³⁴

²⁸ Antić, T., *Vjerodostojno tumačenje zakona*, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 36, br. 1, 619.-644. (2015.), str. 620.

²⁹ „Odredba stavka 1. članka 134. „policija je ovlaštena uhititi osobu zatečenu u počinjenju prekršaja...“ tumači se u kontekstu odredbe članka 106. Zakona o kaznenom postupku koji navodi da je osoba zatečena u kaznenom djelu osoba koju je netko (dakle i sama žrtva) opazio u radnji kaznenog djela, odnosno osoba koja je neposredno nakon kaznenog djela zatečena pod okolnostima koje upućuju na to da je počinila kazneno djelo, što se analogno primjenjuje i na prekršaje.“ Vidi Matijević, Anita; Odeljan, Renata; „*Postupanje policije u slučaju nasilja u obitelji*“, Priručnik o provedbi Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2010., str. 23.

³⁰ Primjerice, prema slovenskom Zakonu o prekrških (Uradni list RS, št. 29/11. – uradno prečišćeno besedilo, 21/13., 111/13., 74/14. – odl. US, 92/14. – odl. US, 32/16. in 15/17. – odl. US), čl. 110. st. 1. propisuje: „*Policijski službenici smiju i bez naloga suda privesti osobu koju su zatekli u prekršaju....*“

³¹ Josipović, I. i dr., op. cit., str. 132.

³² Čl. 45. st. 1. t. 1. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima (NN 76/09., 92/14.).

³³ Vidi čl. 202. st. 2. t. 1. Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine, broj 152/08., 76/09., 80/11., 91/12. - Odluka i Rješenje USRH, 143/12., 56/13., 145/13., 152/14. i 70/17.).

³⁴ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Shimovolos v. Russia*, koji nije bio zadržan dulje od 45 minuta, utvrdio je da je došlo do lišenja slobode navedenog koji je bio odveden u policijsku postaju pod prijetnjom upotrebe sile i nije bio slobodan napustiti ju bez odobrenja policijskih službenika. Vidi Mole, N., Braitwaite, B., ur., Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, Pravo na slobodu i sigurnost ličnosti – član 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima, AIRE Centar, i *Shimovolos v. Russia*, Application no. 30194/09., Vijeće Europe: Europski sud za ljudska prava, 21.

U SAD-u policija je ovlaštena uhititi osobu zbog prekršaja ukoliko ima nalog suda ili bez naloga suda ukoliko su ispunjene određene pretpostavke. Prema općem (zajedničkom) pravu (*common law*)³⁵, uhićenje za prekršaje bez naloga može se poduzeti samo ako se radi o remećenju javnog mira te ukoliko je prekršaj počinjen u nazočnosti osobe koja poduzima mjeru uhićenja. Također, uhićenje treba biti izvršeno u vrijeme počinjenja prekršaja ili u što kraćem roku nakon počinjenja. Pravila općeg (zajedničkog) prava tijekom godina doživjela su značajne promjene jer je većina američkih država proširila ovlasti policije za uhićenje počinitelja prekršaja bez naloga. Tako je u većem broju država eliminiran uvjet da se radi o narušavanju javnog reda pa se uhićenje može poduzeti za sve prekršaje, no većina ih je i dalje u različitim formama zadržala uvjet zatjecanja od strane policije (*in-the-presence rule*), no mnoge su države proširile ovlast uhićenja bez naloga i na prekršaje koji nisu počinjeni u nazočnosti policije ukoliko postoje posebne okolnosti ili se radi o točno određenoj vrsti prekršaja, tako da je stroga odredba o mogućnosti uhićenja isključivo ukoliko je prekršaj počinjen u nazočnosti policije, ostala u manjem broju država.³⁶

U SAD-u se 1936. godine sastalo Međudržavno povjerenstvo za kriminal (*Interstate Commission on Crime*) s namjerom da preispita pravila uhićenja. Utvrđeno je da je većina uhićenja nezakonita zbog neadekvatnosti uhiđbenih pravila koja su prethodila modernoj policijskoj tehnologiji i modernim društvenim čimbenicima. Zaključili su da policija ne može učinkovito štiti društvenu zajednicu prema postojećim pravilima uhićenja. Povjerenstvo je predložilo temeljitu reviziju pravila i iznijelo preporuke postupanja prilikom uhićenja u dokumentu pod nazivom *Uniform Arrest Act*, koji je u odjeljku šest odbacio obvezu zatjecanja za prekršajno uhićenje.³⁷ Trenutačno većina država policiji dopušta uhićenje bez naloga suda ukoliko imaju osnovanu sumnju (*probable cause*)³⁸ da je prekršaj počinjen u prisutnosti policijskog službenika.³⁹ Osim toga, većina država dozvoljava uhićenje bez naloga suda pod određenim okolnostima koje zahtijevaju žurno postupanje a koje su različito definirane, te za

6. 2011. („...*The applicant was brought to the police station under a threat of force and he was not free to leave the premises without the authorisation of the police officers. The Court considers that there was an element of which, notwithstanding the short duration of the arrest, was indicative of a deprivation of liberty within the meaning of Article 5...*”).

³⁵ *Common law* [kɔˈmən lɔː] (engl.: opće pravo) u najširem smislu, pravni sustav svojstven anglosaskim zemljama, posebno Velikoj Britaniji (izuzevši Škotsku), SAD-u i zemljama članicama britanskog Commonwealtha. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=12318>)

³⁶ Schroeder, William A., *Warrantless Misdemeanor Arrests and the Fourth Amendment*, 58 Mo. L. Rev. (1993.), str. 774.-778., dostupno na: <http://scholarship.law.missouri.edu/mlr/vol58/iss4/1>

³⁷ Roach, J. Terry, *The Presence Requirement And The "Police-Team" Rule In Arrest For Misdemeanors*, 26 Wash. & Lee L. Rev. 119 (1969.), str. 121., dostupno na: <http://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol26/iss1/12>

³⁸ „*Probable cause* je viši standard spoznaje. Temelji se na statističkoj vjerojatnosti. Taj je standard prikladan za to da se kontradiktorno provjeri. On izražava stajalište o tome da razumna osoba vjeruje da je osoba počinila kazneno djelo (u pravu SAD *U.S. v. Puerta*, 982 F.2d 1297, 1300 – 9th Cir. 1992.). Dakle, *probable cause* postoji kad su činjenice i okolnosti kojima se raspolaže dovoljne razumnoj osobi da zaključi kako je određena osoba počinila ili da čini kazneno djelo.“ Vidi Pavišić, B., Komentar zakona o kaznenom postupku, Dušević&Kršovnik d.o.o., Rijeka, 2011., str. 78.

³⁹ „Prekršaj je počinjen u prisutnosti policajaca ako je on utvrdio njegovo počinjenje na temelju jednog ili više fizičkih osjetila.“ Roach, J. Terry, op. cit. str. 120.

neke posebne određene prekršaje kao što je obiteljsko nasilje, vožnja pod utjecajem opojnih sredstava, krađe i napadi. Samo manji broj država dozvoljava uhićenje za prekršaje pod istim uvjetima kao i za kaznena djela.⁴⁰

Stroga pravila o uhićenju ograničavaju učinkovitost policije u zaštiti žrtve od protupravnog ponašanja počinitelja. Iako su takva pravila opravdana sa stajališta zaštite građana od arbitrarnog uhićenja, postoje drugi mehanizmi zaštite a isti su već sadržani u hrvatskom Prekršajnom zakonu. To je postignuto prije svega točnim određivanjem prekršaja za koje se može poduzeti uhićenje (dakle, uhićenje se ne može poduzeti za sve prekršaje) te propisivanjem posebnih uvjeta kao razlog (svrha) uhićenja, koji moraju postojati u trenutku uhićenja i koje je potrebno argumentirano obrazložiti. Takvi posebni uvjeti uhićenja već su propisani u čl. 135. st. 1. t. 1.-3. Prekršajnog zakona.⁴¹

Ovakva je zaštita dovoljna da se spriječi arbitrarnost uhićenja te je uvjet zatjecanja u prekršaju sporna odredba podložna različitom tumačenju koja je k tomu i zastarjela. U američkom prekršajnom pravu ona vuče korijene iz zajedničkog prava (*common law*) iz doba kolonijalne Engleske, te je tijekom vremena prilagođavana zahtjevima modernog doba.⁴² U hrvatskom prekršajnom zakonodavstvu odredba o policijskom uhićenju počinitelja prekršaja u više ili manje neizmijenjenom obliku održala se još od SFRJ.⁴³ U međuvremenu je došlo do niza promjena, u pogledu društvenih odnosa i tehnologija na raspolaganju policiji, te je propisan čitav niz novih, „teških“ prekršaja – osobito onih iz područja zaštite od nasilja u obitelji. Kod većine tih prekršaja koji se odvijaju u privatnosti doma, prostoru zaštićenom od pogleda javnosti, praktično je nemoguće da policija zatekne takvog počinitelja *in flagranti*, a istovremeno je policiji stavljena obaveza da poduzme mjere zaštite žrtve. U tom slučaju, izricanje mjere opreza nije uvijek dovoljno za pružanje takve zaštite. Dodatno, postupak u slučaju zaštite od nasilja u obitelji hitan je a počinitelja policija može dovesti na sud samo ako je uhićen.

U hrvatskom prekršajnom pravu kao i u američkom postoji uhićenje na temelju naloga suda i uhićenje bez naloga suda. Uhićenje po nalogu suda provodi se kada sud izda dovedbeni nalog za okrivljenika u prekršajnom postupku. Za razliku od američkog uhićenja po nalogu suda u hrvatskom prekršajnom pravu policija ne može inicirati kod suda izdavanje dovedbenog naloga, odnosno ne može se obratiti sudu sa zahtjevom za izdavanje naloga za uhićenje. U američkom prekršajnom pravu odredba o obavezi zatjecanja u prekršaju kao jednog od uvjeta za prekršajno uhićenje, obrazlaže se između ostalog činjenicom da u slučaju kada počinitelj od strane policije nije zatečen u činjenju prekršaja – tada ima dovoljno vremena da se od suda zatraži nalog za uhićenje. Naime, u američkoj pravnoj teoriji stav je da ukoliko uhićenje nije moguće odmah izvršiti u vrijeme počinjenja prekršaja, obično postoji dovoljno vremena da se zatraži nalog od suda pa prema tome u takvim slučajevima nije vjerojatno da bi obveza izdavanja naloga za uhićenje stvorila značajne teškoće za svrhu policijskog postupanja.⁴⁴ Dodatno, takav sudski nalog za uhićenje daje policiji pojačanu ovlast jer joj

⁴⁰ Schroeder, William A., op. cit. str. 827.

⁴¹ V. *supra*.

⁴² V. *supra*.

⁴³ V. *infra*.

⁴⁴ Schroeder, William A., op. cit. str. 837.

omogućava i ulazak u tuđi dom u svrhu uhićenja pod pretpostavkom da su ispunjene određene okolnosti. U hrvatskom prekršajnom pravu to nije slučaj, stoga je obaveza zatjecanja u počinjenju prekršaja kao obligatorni element uhićenja segment koji u znatnoj mjeri otežava policijsko postupanje i zaštitu prava žrtve.

Stroža pravila za prekršajno uhićenje uglavnom se opravdavaju činjenicom da se radi o lakšim prijestupima kod kojih ugrožavanje društvenih i drugih vrijednosti nije zastupljeno u tolikoj mjeri da je neophodno zadirati u temeljno ljudsko pravo – slobodu. Američko je rješenje dobro i sa stajališta zaštite okrivljenikovih prava. Uvođenjem sudskog naloga za uhićenje osumnjičenika ostvarila bi se sudska kontrola uhićenja koja trenutačno izostaje jer prekršajni sudovi ne ispituju zakonitost uhićenja. S druge pak strane, riješio bi se problem učinkovitosti policijskog postupanja u zaštiti žrtve i sprečavanju počinitelja da ponovi prekršaj ili da ometa prekršajni postupak bijegom, utjecajem na svjedoke, prikrivanjem ili uništavanjem dokaza.

5. ZAKLJUČAK

Odredba kojom se kao uvjet uhićenja počinitelja prekršaja traži zatjecanje spomenutoga u prekršaju, u zapadnim zemljama u velikoj je mjeri ukinuta ili ublažena. U hrvatskom prekršajnom pravu ona datira iz vremena SFRJ i nije doživjela nadogradnju kao primjerice u američkom ili engleskom pravnom sustavu. Na način kako je koncipirana, dvosmislena je. Jezično se može tumačiti i kao obveza policije da u prekršaju zatekne počinitelja, te proizlazi iz toga da je za uhićenje dovoljno da je osobu u prekršaju zatekao bilo tko, pa i sama žrtva – oštećenik. Bez obzira na način tumačenja, ta odredba predstavlja otegotni element u postupanju redarstvenih vlasti po propisima donesenim u zadnjih desetak godina, poput Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji ili Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, te ide na štetu učinkovitosti u zaštiti žrtava tih prekršaja i brzom procesuiranju počinitelja.

Za postojanje ovakve odredbe ne stoji argument da je ona uvedena u odredbu o uhićenju radi zaštite okrivljenika od arbitrarnosti uhićenja. Takva zaštita može se djelotvornije osigurati drugim instrumentima. Postavljati policiji previsoke kriterije za uhićenje, a uvjet zatjecanja u prekršaju svakako pripada u visoke kriterije, nije prilog suzbijanju proizvoljnih uhićenja. Za razliku od toga treba propisati konkretne uvjete i odrediti jasan cilj pod kojima se, i radi kojeg se, može provesti uhićenje.⁴⁵

Pravo uhićenja počinitelja prekršaja treba vezati prije svega uz postojanje osnovane sumnje u počinjenje prekršaja, postojanje posebnih okolnosti i određivanje jasne svrhe uhićenja, te eventualno pravo uhićenja vezati i uz određenu kategoriju prekršaja. Također je svrhovito uvesti institut svojevrsnog naloga za uhićenje koji bi pokrивao sve vrste prekršaja i čije bi izdavanje redarstvene vlasti mogle inicirati kod Prekršajnog suda čime bi se uveo i sudski nadzor zakonitosti uhićenja, po uzoru na američki sustav. Na ovakav način osigurao bi se balans između potrebe za učinkovitošću policije u zaštiti društvenih vrijednosti te zaštite okrivljenika od arbitrarnih i nepotrebnih uhićenja.

Kako bi se zadržala distinkcija između prekršajnog i kaznenog uhićenja, prijedlog je da se za prekršajno uhićenje zahtijeva postojanje osnovane sumnje da je osoba počinila prekršaj

⁴⁵ Pavišić, B., op. cit., str. 278.

za razliku od kaznenog uhićenja gdje je za uhićenje dovoljno postojanje osnova sumnje. Ovo je neophodno stoga što je činjenica da prekršaji predstavljaju blažu povredu određenih društvenih vrijednosti od kaznenih djela, te bi stoga i mogućnosti zadiranja u osobna prava i slobode ljudi kod prekršaja trebala biti strože propisana negoli kod kaznenih djela.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Antić, T., Vjerodostojno tumačenje zakona, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991.) v. 36, br. 1, 619. – 644. (2015.).
2. Filipović, H., Trivunović, V., Uhićenje kao mjera osiguranja nazočnosti okrivljenika u prekršajnom postupku *de lege lata – de lege ferenda*, Hrvatska pravna revija, 2014.
3. Josipović, I. i dr., Komentar Prekršajnog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2014.
4. Kriletić, M., Slobodna ocjena u poreznim stvarima, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991.) v. 33, br. 1, 251. – 272. (2012.).
5. Krtinić, Šantek: Neka pitanja primjene odredbi Prekršajnog zakona, Policija i sigurnost (Zagreb), godina 23. (2014.), broj 4, str. 320. – 349.
6. Marković, S.: Jamstvo djelotvorne sudske kontrole zakonitosti upravnih akata u praksi Ustavnog suda, Hrvatska javna uprava, god. 9. (2009.), br. 4, str. 1183. – 1196.
7. Matijević, A.; Odeljan, R.; Postupanje policije u slučaju nasilja u obitelji, Priručnik o provedbi Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2010.
8. Milivojević Antoliš, L., Prekršajno pravo i materijalnopravne odredbe Prekršajnog zakona (Narodne novine 107/07.), Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija, Zagreb, 2012.
9. Mole, N., Braitwaite, B., ur., Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, Pravo na slobodu i sigurnost ličnosti – član 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima, AIRE Centar.
10. Novosel, D., Rašo, M., Burić, Z.: Razgraničenje kaznenih djela i prekršaja u svjetlu presude..., Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 2/2010., str. 785. – 812.
11. Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, Dušević&Košovnik d.o.o., Rijeka, 2011.
12. Rašo, M., Korotaj, G., Novosti u postupovnim odredbama Prekršajnog zakona, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 20, broj 2/2013., str. 779. – 793.
13. Roach, J. Terry, The Presence Requirement And The «Police-Team» Rule In Arrest For Misdemeanors, 26 Wash. & Lee L. Rev. 119 (1969.), str. 121., dostupno na: <http://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol26/iss1/12>

14. Schroeder, William A., Warrantless Misdemeanor Arrests and the Fourth Amendment, 58 Mo. L. Rev. (1993.), str. 774. – 778., dostupno na: <http://scholarship.law.missouri.edu/mlr/vol58/iss4/1>
15. Veić, Petar, Prekršajni zakon, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Rijeka, Dušević & Kršovnik, 2013.

Pravni propisi

1. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, (pročišćeni tekst) (MU 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10.).
2. Ustav Republike Hrvatske – pročišćeni tekst (Narodne novine, br. 85/10., 05/14.)
3. Prekršajni zakon (NN 107/07., 39/13., 157/13., 110/15., 70/17.).
4. Zakon o kaznenom postupku, pročišćeni tekst zakona, (Narodne novine, br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17.).
5. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima (Narodne novine, br. 76/09., 92/14.).
6. Zakon o prekršajima (Narodne novine, br. 88/02.)
7. Zakon o prekrških (Uradni list RS, št. 29/11. – uradno prečišćeno besedilo, 21/13., 111/13., 74/14. – odl. US, 92/14. – odl. US, 32/16. in 15/17. – odl. US).

Sudska praksa

1. *Shimovolos v. Russia*, Application no. 30194/09, Vijeće Europe: Europski sud za ljudska prava, 21. 6. 2011., dostupno na: <https://www.refworld.org/cases,E-CHR,4e26e4d32.html> [pristupljeno 21. 11. 2018.].
2. Ustavni sud RH, U-I-248/94., od 13. XI. 1996.

Summary

Milan Gržin

Being Caught in the Act as a Condition for Arrest in a Misdemeanor Act of the Republic of Croatia Compared to Misdemeanor Act of the United States

The paper presents the material arrangement of arrests in Misdemeanour Act of Republic in Croatia and its hitorical development. The paper also presents critical review of the obligation to “catch in the act” as a condition for arrest with comparative presentation to similar solutions found in the Misdemeanour Act of the United States.

Key words: arrest, Misdemeanour Act, caught in the act.

DAMIR JURAS*

Pasivno podmićivanje policijskih službenika

Sažetak

U radu se, uz navođenje stajališta pravne doktrine i sudske prakse, te statističkih podataka, daje prikaz i analiza kaznenog djela primanja mita, s posebnim osvrtom na policijske službenike kao počinitelje ovog kaznenog djela. Navedeno kazneno djelo čini službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi mito da bi postupila nezakonito ili da bi zakonito obavila službenu ili drugu radnju odnosno kada mito traži ili primi nakon što je završila službeno postupanje, a zahtijevanje ili primanje mita u vezi je s obavljenom ili neobavljenom radnjom. Zaključak autora jest da je primanje mita, kao oblik korupcije, štetno za društvo, a kada to čine policijski službenici – tada se ruši povjerenje građana u policiju i znatno otežava izvršenje policijskih poslova.

***Ključne riječi:** kazneno djelo, korupcija, pasivno podmićivanje, policijski službenik, primanje mita.*

1. UVOD

Policijski službenici ovlašteni su obavljati policijske poslove, a jedan od temeljnih policijskih poslova sprječavanje je kaznenih djela i prekršaja, njihovo otkrivanje i prikupljanje podataka o tim djelima i počiniteljima (čl. 2. st. 1. t. 3. i čl. 3. st. 1. t. 3. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima)¹. Međutim, na korupciju nije imun niti jedan dio društva, pa se i policijski službenici pojavljuju kao počinitelji kaznenog djela primanja mita, što značajno narušava spremnost građana za suradnju s policijom i uzrokuje smanjenje učinkovitosti rada policije.² Kriminalno djelovanje policijskih službenika negacija je policijske službe i njezine uloge, a kada policijski službenik primi i najmanji novčani iznos ili drugu nagradu za činjenje

* dr. sc. Damir Juras, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Split.

¹ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, NN 76/09., 92/14.

² Kralj, Ž., Korupcija u policiji, Policija i sigurnost, broj 3/2013., str. 365.

ili nečinjenje kojim se krši zakon ili povjerenje zbog osobne dobiti ili koristi, on postaje lopov koji nosi policijsku odoru.³ Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, u razdoblju od 1. siječnja 2013. godine do 31. kolovoza 2018. godine, protiv 43 policijska službenika podnesene su kaznene prijave zbog 167 kaznenih djela primanja mita.⁴

2. KAZNENO DJELO „PRIMANJE MITA“

U članku 293. Kaznenog zakona⁵, zakonodavac je zahtijevanje ili primanje poklona ili kakve druge koristi u vezi s obavljanjem ili neobavljanjem službene dužnosti inkriminirao i pravno označio kao kazneno djelo „Primanje mita“, koje glasi:

„Službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi mito, ili koja prihvati ponudu ili obećanje mita za sebe ili drugoga da unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koja se ne bi smjela obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koja bi se morala obaviti,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi mito, ili koja prihvati ponudu ili obećanje mita za sebe ili za drugoga da unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koja bi se morala obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koja se ne bi smjela obaviti,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Službena ili odgovorna osoba koja nakon obavljanja, odnosno neobavljanja službene ili druge radnje navedene u stavku 1. i 2. ovoga članka, a u vezi s njom, zahtijeva ili primi mito,

kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.“

Primanje mita kazneno je djelo pasivnog podmićivanja i pripada u prava, opća službenička kaznena djela, čijim se propisivanjem želi zaštititi i osigurati učinkovito, zakonito i savjesno obavljanje službene dužnosti osoba koje su zaposlene u tijelima državne uprave, tijelima lokalne uprave i samouprave i u ostalim pravnim osobama kojima su podijeljene javne ovlasti te onemogućiti zloupotrebe koje bi mogle nastati u vezi s obavljanjem tih dužnosti.⁶ Počinitelj ovog kaznenog djela može biti samo službena ili odgovorna osoba.⁷

³ Kalem, D., Međusobni odnosi i poslovno ponašanje policijskih službenika, Policija i sigurnost, broj 2/2014., str. 170.

⁴ U istome su razdoblju provedeni disciplinski postupci protiv pedeset dvoje (52) policijskih službenika, koji su terećeni za tešku povredu službene dužnosti počinjenjem primanja mita, u kojim je postupcima trideset dvojici (32) policijskih službenika izrečena disciplinska kazna prestanak državne službe, dvojici (2) policijskih službenika izrečena je disciplinska kazna uvjetni prestanak državne službe, 8 policijskih službenika oslobođeno je od odgovornosti, dok je disciplinski postupak protiv 10 policijskih službenika obustavljen. – Izvor informacije: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Kabinet ministra, Služba za odnose s javnošću, dopis klasa: 008-01/18-01/114, urbroj: 511-01-11-18-5 od 20. rujna 2018.

⁵ Kazneni zakon (dalje: KZ), NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17.

⁶ Bojanić, I., Cvitanović, L., Derenčinović, D., Grozdanić, V., Kurtović, A., Novoselec, P., Turković, K., Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet, Zagreb, 2007., str. 399.

⁷ O pojmovima službene i odgovorne osobe vidi čl. 87. st. 3. i 6. KZ-a.

Ovo kazneno djelo primjer je nužnog sudioništva u kojem biće kaznenog djela pretpostavlja sudjelovanje jedne osobe kao počinitelja kaznenog djela primanja mita i druge osobe, koja daje mito, kao počinitelja kaznenog djela davanja mita⁸.

Objekt radnje jest mito odnosno svaka nepripadna nagrada, dar ili imovinska ili neimovinska korist bez obzira na vrijednost (čl. 87. st. 24. KZ-a). To može biti novac, ali i obećanje promicanja ili premještaja u službi, prekoredni pregled ili prijam na bolničko liječenje i sl. Ovo djelo postoji bez obzira na visinu mita, osim kada je riječ o uobičajenim darovima (znakovima pažnje).⁹ Ipak, treba istaknuti da i primanje sitnih poklona može inicirati korupciju, posebno ako davatelj očekuje određenu uslugu u budućnosti, a primatelj se osjeti dužan to učiniti¹⁰.

Zahtijevanje ili primanje mita može se učiniti neposredno ili preko posrednika, u kojem slučaju posrednik treba raditi sa znanjem i u interesu osobe koja se podmićuje.¹¹

Kod počinjenja ovog djela, kod primatelja i davatelja mita, mora postojati svijest (*dolus*) da se radi o činidbi i protučinidbi odnosno usluzi i protuusluzi. Sporazum o radnji počinjenja može biti postignut riječima, ali može biti i prešutan ili postignut konkludentnim činom.

Kada službena ili odgovorna osoba nezakonito postupa u svezi s primanjem mita, pa ostvari biće i nekog drugog kaznenog djela, postojat će stjecaj između kaznenog djela primanja mita i tog drugog djela.¹²

Ovo kazneno djelo ima tri oblika: pravo pasivno podmićivanje (čl. 293. st. 1. KZ-a), nepravo pasivno podmićivanje (čl. 293. st. 2. KZ-a) i naknadno pasivno podmićivanje (čl. 293. st. 3. KZ-a).

Kod pravog pasivnog podmićivanja, počinitelj izražava spremnost da za nagradu, koja može biti namijenjena i drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi, nezakonito postupa. Nebitno je da li je počinitelj tražio mito ili mu je ono ponuđeno. Za postojanje djela nije bitno da li je počinitelj i primio mito odnosno nije bitno poduzimanje radnje radi čijeg obavljanja je mito primljeno. „Kazneno djelo primanja mita svršeno je primanjem poklona, a neobavljanje službene dužnosti posljedica je primljenog mita unutar nezakonitog postupanja.“¹³ Bit neprava jest u spremnosti počinitelja da za nagradu nezakonito postupa odnosno sama ta spremnost, potkupljivost, podmitljivost društveno je opasna jer može ugroziti zakonitost i pravilnost službene dužnosti i svega onoga što u sebi sadržava, pa je već i taj prvi zametak korupcije dovoljan da se konstituiraju kazneno djelo odnosno da počne kaznenopravna intervencija.¹⁴ Ovo se djelo može počinuti i kod primjene diskrecijske ocjene ako se službena radnja obavi protivno interesima službe. Kad je u pitanju podmićivanje za buduću radnju, nije potrebno da

⁸ Kazneno djelo „Davanje mita“ propisano je čl. 294. KZ-a.

⁹ Derenčinović, D., Mit (o) korupciji, NOCCI, Zagreb, 2001., str. 247.

¹⁰ Kesić, Z., Pojavni oblici korupcije u policiji, Žurnal za kriminalistiku i pravo – NBP, broj 1/2017., str. 61.

¹¹ Tahović, Đ. J., Komentar Krivičnog zakonika, Savremena administracija, Beograd, 1956., str. 622.

¹² Garačić, A., Novi Kazneni zakon, Organizator, Zagreb, 2013., str. 579.

¹³ Presuda Vrhovnog suda Republike Hrvatske (dalje: VSRH) I Kž-Uš 14/09-3 od 21. 1. 2010. (sve presude, citirane u ovome radu, objavljene su na portalu sudske prakse VSRH, <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr/home>, posjet 11. 9. 2018.).

¹⁴ Bačić, F., Šeparović, Z, Krivično pravo – Posebni dio, Narodne novine, Zagreb, 1989., str. 399.

se ta radnja precizno odredi jer se radi o sporazumu, u kojem se još ne zna koja će se točno radnja tražiti, ali se zna da je kupljena i plaćena službena radnja iz kruga službenih djelatnosti odnosno službene ili odgovorne osobe.¹⁵

VSRH je utvrdio da je ovo djelo počinjeno tako što policijski službenik „nije načinio prijavu protiv Đ. M., kojeg je zatekao u bespravnoj sječi stabala“, već mu je rekao „da ga neće prijaviti ukoliko mu zauzvrat dade jedno prase“¹⁶ odnosno kada policijski službenici nisu procesuirali počinitelje prometnih prekršaja, a kao protuuslugu su zatražili i primili mito (novac)¹⁷. VSRH je (opravdano) strog i dosljedan u kažnjavanju policijskih službenika kao počinitelja ovog (oblika) kaznenog djela, pa je tako policijskim službenicima koji su primili 100 kuna odnosno 200 kuna za neprocesuiranje prometnog prekršaja potvrdio kazne zatvora od 8 mjeseci¹⁸ odnosno 6 mjeseci¹⁹, dok je policijskim službenicima koji su za neprocesuiranje prometnog prekršaja primili 100 kn odnosno 50 eura preinačio uvjetne kazne zatvora u kaznu (bezuvjetno) zatvora od 3 mjeseca²⁰ odnosno 8 mjeseci.²¹

U razdoblju od 1. siječnja 2013. do 31. kolovoza 2018. protiv policijskih službenika podnesene su kaznene prijave zbog 163 kaznena djela propisana čl. 293. st. 1. KZ-a.²²

Kod nepravog pasivnog podmićivanja, počinitelj zahtijeva ili prima mito da unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi radnju koja bi se morala obaviti ili ne obavi radnju koja se ne bi smjela obaviti – laički rečeno, da požuri obavljanje, tj. ostvarivanje kakvog prava ili pravnog interesa stranke, odnosno ne učini nešto što ionako ne bi smio učiniti.²³ Razlika u odnosu na pravo podmićivanje jest u tome što počinitelj čini ono što bi morao učiniti i bez podmićivanja odnosno ne čini ono što ne bi ni smio učiniti. Društvena opasnost djela ogleda se u tome što službena ili odgovorna osoba odbija raditi, iako je to dužna i iako za svoj rad prima plaću; nego privatizira službu i traži da mu zainteresirana osoba plati da bi postupio po zakonu, na koji način službu koristi za vlastito bogaćenje. Za dovršenje kaznenog djela dovoljan je sporazum oko nagrade.

Primjerice, ovaj oblik kaznenog djela činio bi policijski službenik koji bi, po zaprimanju kaznene prijave za kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti, zahtijevao mito od žrtve da bi proveo kriminalističko istraživanje ili kada bi policijski službenik, koji je napravio očevid prometne nesreće, zahtijevao mito da sastavi zapisnik o očevidu.

¹⁵ Pavlović, Š., Kazneni zakon, Libertin naklada, Rijeka, 2015., str. 1241.

¹⁶ Presuda I Kž 101/05-3 od 20. 9. 2006.

¹⁷ Presude: I Kž-Us 95/11-7 od 14. 5. 2015., I Kž 883/04-3 od 6. 11. 2007., I Kž-Us 75/10-3 od 19. 8. 2010., I Kž 141/04-3 od 6. 9. 2005., I Kž 259/07-5 od 22. 4. 2008., I Kž-Us 75/11-6 od 24. 9. 2014.

¹⁸ Presuda I Kž-Us 75/11-6 od 24. 9. 2014.

¹⁹ Presuda I Kž 883/04-3 od 6. 11. 2007.

²⁰ Presuda I Kž-Us 75/10-3 od 19. 8. 2010.

²¹ Presuda I Kž 259/07-5 od 22. 4. 2008.

²² Izvor podatka: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Kabinet ministra, Služba za odnose s javnošću, dopis klasa: 008-01/18-01/114, urbroj: 511-01-11-18-5 od 20. rujna 2018. (dalje: Informacija MUP-a)

²³ Dragičević-Prtenjača, M., Poredbenopravna analiza pasivnog podmićivanja u kaznenim zakonodavstvima Hrvatske, Finske i Slovačke, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 1/2009, str. 246.

U navedenom razdoblju protiv policijskih službenika nije podnesena niti jedna kaznena prijava za kazneno djelo propisano čl. 293. st. 2. KZ-a.²⁴

Naknadno pasivno podmićivanje odnosi se na slučaj kad je službenik prije toga poduzeo neku nezakonitu radnju ili nije obavio službenu ili drugu radnju koju je morao obaviti ili kad je obavio nešto što je ionako morao obaviti ili nije obavio radnju koju i inače nije smio obaviti, pa u vezi s njima zahtijeva ili primi mito. Vremenski razmak od obavljene ili neobavljene radnje do traženja ili primanja mita nije bitan element za postojanje djela. Bitno je za ovu kvalifikaciju da mito prije toga nije zahtijevano ni obećano. Nije bitno da li je u vrijeme poduzimanja radnje počinitelj imao namjeru naknadno tražiti mito.²⁵ Ovo djelo neće postojati ako osoba zahtijeva ili primi mito nakon što joj je prestalo svojstvo službene osobe, ali će postojati ako se počinitelj nalazi u drugoj službi.

Primjerice, ovo bi djelo policijski službenik počinio kada bi od oštećenog sudionika prometne nesreće tražio mito jer je podnio optužni prijedlog protiv osobe koja je skrivila prometnu nesreću ili kada ne bi podnio kaznenu prijavu protiv počinitelja kaznenog djela, a potom od njega tražio mito za takvu propuštenu službenu radnju (npr. novac ili proizvode poduzeća čiji je neprocesuirani počinitelj direktor ili besplatni smještaj u hotelu čijeg direktora nije procesuirao). VSRH je utvrdio da je policijski službenik počinio ovo djelo tako što je „kao načelnik Policijske postaje D. na traženje K. S. obustavio procesuiranje prekršaja iz nadležnosti te policijske postaje, a kao protuuslugu je naknadno, nekoliko mjeseci iza obustave procesuiranja prekršaja, od K. S. primio dva praseta i 15 kg svježeg mesa ukupne vrijednosti od 1 100,00 kn.“²⁶

U promatranom razdoblju protiv policijskih službenika podnesene su kaznene prijave za 4 kaznena djela propisana čl. 293. st. 3. KZ-a.²⁷

3. ZAKLJUČAK

Primanje mita, kao oblik korupcije, štetno je za društvo jer onemogućava zakonito funkcioniranje državnih institucija i zakonitu (poštenu) tržišnu utakmicu te stvara povlašteni sloj osoba koje zahvaljujući mitu i korumpiranim službenicima izbjegavaju zakon i odgovornost za kršenje propisa, a kada policijski službenici primaju mito tada se ruši povjerenje građana u policiju što otežava, a često i onemogućava, zakonito i učinkovito funkcioniranje službe.

Statistički podaci o primanju mita policijskih službenika ukazuju na to da ni policijski službenici nisu imuni na korupciju, pri čemu je stvarni broj onih policijskih službenika koji primaju mito nepoznat jer je i davatelju i primatelju mita, u najvećem broju slučajeva, u interesu da svoju nezakonitu djelatnost sačuvaju u tajnosti. Zadatak je zakonodavca da stvori učinkoviti pravni okvir za prevenciju i otkrivanje koruptivnog ponašanja u službi, a i sudske presude moraju biti izricane radi postizanja specijalne i generalne prevencije, pri čemu treba voditi brigu o tome da su policijski službenici ovlašteni za sprječavanje i otkrivanje kaznenih djela. U tom smislu, VSRH je utvrdio da svojstvo policijskog službenika prilikom počinjenja

²⁴ Izvor podatka: Informacija MUP-a.

²⁵ Pavlović, Š., Kazneni zakon, Libertin naklada, Rijeka, 2012., str. 631.-632.

²⁶ Presuda I Kž-Us 49/14-6 od 2. 7. 2014.

²⁷ Izvor podatka: Informacija MUP-a.

ovog djela jest otegotna okolnost jer se „doprinosi tome da građani gube povjerenje u institucije države“, „time se ruši ugled svih onih djelatnika (prometne) policije koji svoj posao obavljaju u skladu sa zakonom“²⁸, „time se stvara dojam da počinitelji kaznenih djela mogu zaobići zakon jednostavnim plaćanjem nagrade policijskim djelatnicima“²⁹, „tada slabi već ionako narušeno povjerenje građana u organe vlasti“³⁰ odnosno time su „narušili i ugled i autoritet vlasti i pridonijeli slabljenju povjerenja građana u institucije pravne države“³¹.

LITERATURA

1. Bačić, F., Šeparović, Z, Krivično pravo – Posebni dio, Narodne novine, Zagreb, 1989.
2. Bojanić, I., Cvitanović, L., Derenčinović, D., Grozdanić, V., Kurtović, A., Novošelec, P., Turković, K., Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet, Zagreb, 2007.
3. Dragičević-Prtenjača, M., Poredbenopravna analiza pasivnog podmićivanja u kaznenim zakonodavstvima Hrvatske, Finske i Slovačke, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 1/2009.
4. Derenčinović, D., Mit (o) korupciji, NOCCI, Zagreb, 2001.
5. Garačić, A., Novi Kazneni zakon, Organizator, Zagreb, 2013.
6. Kalem, D., Međusobni odnosi i poslovno ponašanje policijskih službenika, Policijska i sigurnost, broj 2/2014.
7. Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17.
8. Kesić, Z., Pojavni oblici korupcije u policiji, Žurnal za kriminalistiku i pravo – NBP, broj 1/2017.
9. Kralj, Ž., Korupcija u policiji, Policijska i sigurnost, broj 3/2013.
10. Pavlović, Š., Kazneni zakon, Libertin naklada, Rijeka, 2012.
11. Pavlović, Š., Kazneni zakon, Libertin naklada, Rijeka, 2015.
12. Portal sudske prakse Vrhovnog suda Republike Hrvatske, <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr/home>
13. Statistički podaci: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Kabinet ministra, Služba za odnose s javnošću, dopis klasa: 008-01/18-01/114, urbroj: 511-01-11-18-5 od 20. rujna 2018.
14. Tahović, Đ. J., Komentar Krivičnog zakonika, Savremena administracija, Beograd, 1956.
15. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, NN 76/09., 92/14.

²⁸ Presuda I Kž-Us 96/14-6 od 10. 9. 2014.

²⁹ Presuda I Kž 682/08-6 od 10. 2. 2009.

³⁰ Presuda I Kž 259/07-5 od 22. 4. 2008.

³¹ Presuda I Kž-Us 75/11-6 od 24. 9. 2014.

Summary

Damir Juras

Passive Bribing of Police Officers

In the work, besides quoting of legal doctrine's standpoint and judicial practice then, the statistical data, is given the illustration and the analysis of the criminal offence's bribe reception, with particular reference to police officers as criminal offence committers. The aforesaid criminal offence is done by an official or responsible person which requires or receives a bribe in order to operate illegally or to perform legally his official or other act when asking for a bribe or receiving it following the completion of official procedure then, a requiring or receiving the bribe was related to a performed or not performed work. The author's conclusion is that receiving a bribe, as a corruption aspect, is harmful for the community then, when performed by police officials, the citizens' confidence in the police is about to be demolished and performance of police operations gets damaged.

Key words: criminal offense, corruption, passive bribing, police officer, receiving a bribe.

MILAN GRŽIN*, ANTE MARIĆ**

Navijački korteo s aspekta javnog okupljanja

Sažetak

U praksi prekršajnih sudova koji su postupali u povodu prijave protiv organizatora i/ili voditelja kortea zbog prekršaja iz Zakona o javnom okupljanju, zauzet je stav da korteo sam po sebi ne pripada u javna okupljanja s obavezom prijavljivanja nadležnom tijelu, a da je prilikom podnošenja optužnog prijedloga ovlaštenu tužitelj dužan zauzeti stav i precizirati o kakvoj se točno određenoj vrsti javnog okupljanja radi (mirno okupljanje i javni prosvjed, javne priredbe ili drugi oblici okupljanja) a nije dozvoljeno koristiti općeniti (skupni) termin – javno okupljanje.

Ključne riječi: korteo, navijači, javno okupljanje, odlazak na utakmicu.

Najkraće rečeno *korteo* je šetnja sportske publike do stadiona. *Korteo* nastaje prije utakmice, traje tijekom šetnje do mjesta odigravanja utakmice i završava dolaskom na to mjesto. Navijači nastoje pokazati određeni spektakl tijekom šetnje navijačke skupine pjesmom, navijačkom himnom, vizualnošću navijačkih obilježja, brojnošću sudionika i slično. Možemo reći da je *korteo* dio navijačke kulture, fenomen vezan uz nogomet – stadionski ritual navijačke skupine koja se šetnjom simbolički poveže u specifičnom stilu odlaska na stadion, uz popratnu koreografiju (baklje, zastave, šalovi, pjesma), fokusirana više na navijanje nego na samu utakmicu.

Zakon o javnom okupljanju (Narodne novine br. 128/99., 90/05., 139/05. – Odluka USRH, 150/05., 82/11. – Odluka USRH i 78/12.) decidirano određuje sljedeće vrste javnih okupljanja: 1. *mirno okupljanje i javni prosvjed*; 2. *javne priredbe*; i 3. *drugi oblici okupljanja*. Za pojedine kategorije javnih okupljanja postoje obveze organizatora odnosno voditelja koje su propisane Zakonom o javnom okupljanju, kao što je primjerice obveza prijavljivanja javnog okupljanja nadležnom tijelu, a neizvršenjem obveze snosi prekršajnu odgovornost.

* Milan Gržin, Ured načelnika PU PG Rijeka, MUP RH, Rijeka, Hrvatska.

** Ante Marić, PU zagrebačka, MUP RH, Zagreb, Hrvatska.

Za određene oblike okupljanja ljudi na javnom mjestu ne postoji obveza prijavljivanja nadležnom tijelu.

U praksi prekršajnih sudova koji su postupali u povodu prijave protiv organizatora i/ili voditelja *korteo* zbog prekršaja iz Zakona o javnom okupljanju, zauzet je stav da *korteo* sam po sebi ne pripada u javna okupljanja s obvezom prijavljivanja nadležnom tijelu, a da je prilikom podnošenja optužnog prijedloga ovlašteni tužitelj dužan zauzeti stav i precizirati o kakvoj se točno određenoj vrsti javnog okupljanja radi (*mirno okupljanje i javni prosvjed, javne priredbe ili drugi oblici okupljanja*) a nije dozvoljeno koristiti općeniti (skupni) termin *javno okupljanje*.

„Zakon ne poznaje termin 'javno okupljanje', time ni obavezu prijavljivanja 'javnog okupljanja', zbog čega je sud utvrdio da radnja koja se okrivljeniku stavlja na teret po zakonu nije prekršaj.“¹

Prekršajni sud u Zagrebu: 52.PpJ-1147/14 od 21. studenoga 2014.

Kriterij za određivanje vrste javnog okupljanja jest **svrha** samog javnog okupljanja. Utvrđivanje svrhe omogućava određivanje o kojoj je vrsti javnog okupljanja riječ.

„... u pravu je prvostupanjski sud kad navodi da kritične zgrade okupljeni navijači nisu održali okupljanje radi javnog izražavanja i promicanja političkih, socijalnih i nacionalnih uvjerenja i ciljeva u smislu odredbe članka 4. Zakona o javnom okupljanju pa stoga ni okrivljenik koji se optužnim prijedlogom tereti da je organizirao javno okupljanje većeg broja građana koji su se kretali kolničkim trakom na relaciji Tomislavov trg – Mihanovićevo – Vodnikova, a da nije prijavio mirno okupljanje, nije počinio prekršaj koji mu se stavlja na teret. Naime, odredbom članka 7. Zakona o javnom okupljanju propisano je da je organizator mirnog okupljanja i javnog prosvjeda dužan prijaviti održavanje mirnog okupljanja i javnog prosvjeda, što u konkretnom slučaju je nedvojbeno da okrivljenik nije organizirao okupljanje većeg broja građana koji bi javno izražavali i promicali političke, socijalne i nacionalna uvjerenja i ciljeve.“²

Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske, JŽ-807/15 od 5. svibnja 2017.

„Za postojanje bića djela prekršaja nedostaje cilj okupljanja a to je javno izražavanje i promicanje političkih, socijalnih i nacionalnih uvjerenja i ciljeva, što okupljeni navijači kritične zgrade nisu promicali niti javno izražavali.“³

Prekršajni sud u Zagrebu: 52.PpJ-1147/14 od 21. studenoga 2014.

„... u konkretnom slučaju nije se radilo o organiziranom okupljanju u cilju izražavanja opisanih uvjerenja i ciljeva, nego se radilo, kako je vidljivo iz pisane obrane pravne osobe, a zapravo se radi o notornoj činjenici, o organiziranom odlasku na nogometnu utakmicu što ni u kom slučaju ne potpada pod okupljanja opisana u odredbi čl. 4. Zakona o

¹ Isticanje dodano.

² Isticanje dodano.

³ Isticanje dodano.

javnom okupljanju, a u odnosu na koje se moraju provesti mjere propisane odredbom čl. 21. Zakona o javnom okupljanju, neprovođenje kojih ima za posljedicu prekršajnu odgovornost propisanu odredbom čl. 35. Zakona o javnom okupljanju. Štoviše, ovlašteni tužitelj u svom činjeničnom opisu koristi pojam javnog okupljanja, koji pojam je nepoznat odredbama Zakona o javnom okupljanju, te ne postoji nikakva kažnjiva odredba koja bi uopće koristila takav pojam.

(...)

*... sud smatra da se **doista nije radilo o organiziranom okupljanju** u cilju izražavanja navedenih uvjerenja i ciljeva, već o organiziranom odlasku na nogometnu utakmicu, a uvidom u registar Udruga utvrđeno je da Klub navijača Dinama Bad Blue Boysa čiji predsjednik kluba je okrivljeni I.K. kao registriranu djelatnost kojim se udruga bavi navodi: osmišljavanje, poticanje i vođenje organiziranog navijanja na utakmicama nogometnog kluba Dinamo Zagreb...⁴*

(...)

*... Okupljanje je bilo isključivo u svrhu organiziranog odlaska na utakmicu sa što manje problema i narušavanja reda i mira, a okupljeni su pjevali navijačke pjesme podrške Dinamu. Međutim, odredba čl. 4. Zakona o javnom okupljanju propisuje kako se mirnim okupljanjem i javnim prosvjedom podrazumijeva svako organizirano okupljanje više od 20 ljudi radi javnog izražavanja i promicanja političkih, socijalnih i nacionalnih uvjerenja i ciljeva. **U konkretnom slučaju nije se radilo o organiziranom okupljanju u cilju izražavanja opisanih uvjerenja i ciljeva, nego se radilo o organiziranom odlasku na nogometnu utakmicu što ni u kojem slučaju ne potpada pod okupljanja opisana u odredbi čl. 4. Zakona o javnom okupljanju, a u odnosu na koje se moraju provesti mjere propisane odredbom čl. 16. i 17. Zakona o javnom okupljanju, neprovođenje kojih ima za posljedicu prekršajnu odgovornost propisanu odredbom čl. 35. Zakona o javnom okupljanju.**⁵*

Prekršajni sud u Zagrebu: 30. PpJ-419/16 od 8. travnja 2016.

U citiranim odlukama Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske i Prekršajni sud u Zagrebu ukazali su na obvezu tužitelja da precizno definiira vrstu javnog okupljanja – javna priredba, mirno okupljanje i javni prosvjed ili drugi oblici okupljanja te da je kod određivanja vrste javnog okupljanja potrebno utvrditi i dokazati cilj (svrhu) okupljanja, kao i činjenicu da se radi o organiziranom okupljanju.

Smatramo da u situacijama kada je utvrđeno da je *korteo* organiziran, on ipak može kao *drugi oblik javnog okupljanja*⁶ imati obvezu organizatora da podnese prijavu nadležnoj policijskoj upravi. Svrha prijave bila bi da se policiji na vrijeme omogući priprema i realizacija mjera sigurnosti na temelju pokazatelja iz takve prijave i same naravi događaja. To bi bili, primjerice, slučajevi kada se očekuje veći broj sudionika i kada se, primjerice, kretanje

⁴ Isticanje dodano.

⁵ Isticanja dodana.

⁶ Čl. 4. st. 3. Zakona o javnom okupljanju: „*Drugi oblici okupljanja podrazumijevaju okupljanja kojima je svrha ostvarivanje gospodarskih, vjerskih, kulturnih, humanitarnih, športskih, zabavnih i inih interesa.*“

korteo planira po javnim površinama uz prometnice, što od policije zahtijeva posebne mjere osiguranja i upravljanja prometom.⁷

U praksi je tužitelju u pravilu teško dokazati je li neko okupljanje građana organizirano ili spontano i tko je organizator, zbog čega je preporuka autora da se događaji i ponašanja kojima se povređuje javni poredak tijekom *korteo* podvode pod norme Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima (Narodne novine broj 117/03., 71/06., 43/09., 34/11. i 68/12.-OUSRH) a ne pod norme Zakona o javnom okupljanju. Naime, prekršaji propisani Zakonom o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima mogu biti počinjeni tijekom čitavog razdoblja od polaska, putovanja, trajanja natjecanja do povratka sa sportskog natjecanja.⁸

Engl.: *Fans Corteo* from the Aspect of Public Gathering

⁷ Čl. 33. Zakona o javnom okupljanju propisuje da se drugi oblici okupljanja ne prijavljuju, a iznimno se prijavljuju drugi oblici okupljanja koji, s obzirom na predmnijevani broj sudionika ili narav okupljanja, zahtijevaju poduzimanje posebnih sigurnosnih mjera izvan redovite djelatnosti mjesno ovlaštene policijske uprave. Prijava takvog okupljanja podnosi se najkasnije 48 sati prije održavanja.

⁸ Čl. 4. st. 2. Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima.

UPUTE AUTORIMA

Opće informacije

Policija i sigurnost objavljuje recenzirane znanstvene i stručne radove iz djelokruga rada policije, područja policije i policijske znanosti, kriminalistike, kaznenoga materijalnog, procesnog i izvršnog prava, međunarodnoga javnog i kaznenog prava, nacionalne sigurnosti, kriminologije, penologije, viktimologije, sudske medicine, forenzične psihologije i psihijatrije te srodnih grana (povijesti policije, forenzične antropologije, kriminalističke statistike i sl.). Također objavljuje radove u rubrikama: Iz prakse za praksu, Policijsko postupanje i sudska praksa, Pogledi i mišljenja, Prikazi i osvrti i Studentski radovi. Prije objave znanstvenih i stručnih radova provodi se postupak dvostruke anonimne recenzije. Radovi se objavljuju na hrvatskom i engleskom jeziku.

Uredništvo prima neobjavljene radove i/ili radove koji nisu upućeni drugome radi objavljivanja. Tekst rada napisan u Microsoft Wordu dostavlja se e-mailom na *policijaisigurnost@mup.hr* ili na CD/DVD-u ili USB-u na adresu:

Policijska akademija

Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost

Av. Gojka Šuška 1, 10 040 Zagreb

Priprema rada

Opseg ukupnog rada ograničen je, u pravilu, na 20 autorskih kartica (1 kartica ima 1800 znakova s prazninama, što znači da rad treba imati ukupno oko 36 000 znakova s prazninama). Uredništvo zadržava pravo da rukopis prilagodi općim pravilima uređivanja časopisa.

U lijevome gornjem kutu naslovne stranice rada piše se puno ime i prezime autora (ili više njih, jedan uz drugoga), a u napomenama ispod crte (fusnotama) navodi se znanstveno-nastavno i/ili nastavno zvanje, naziv ustanove u kojoj autor(i) radi i njegova funkcija. Naslov rada piše se velikim tiskanim slovima po sredini stranice te mora biti koncizan i informativan.

Nastavak rada, za recenzirane članke, sadrži sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, koji ne treba prelaziti 250 riječi i kojim se ukratko predstavlja sadržaj članka, opći prikaz teme, metodologija rada, postavljene teze i sl. Ispod sažetka pišu se ključne riječi, ali ne više od šest ključnih pojmova.

Tekst članka dijeli se na: uvod, razradu teme (koja se dijeli na poglavlja i potpoglavlja) i zaključak. Naslovi uvoda, poglavlja i zaključka pišu se velikim tiskanim slovima, a naslovi potpoglavlja malim slovima. Ako je tekst popraćen slikama, grafikonima i drugim prikazima, ispod njih treba stajati njihova numeracija i kraći opis sadržaja (legenda do dva retka). Napomena ispod crte (fusnota) služi za popratni komentar ili objašnjenje koji opsegom zadovoljavaju informativnost napomene.

Citiranje

Podaci o citiranom tekstu ili pozivanje na tuđi rad pišu se na kraju teksta ili u samom tekstu – u zagradi. Navodi se: prezime autora, godina izdanja te broj stranice ako se dio teksta citira [primjerice, za pozivanje na tekst (Dujmović, 2003) ili citiranje teksta (Modly, 1996:53)].

Na kraju rada navodi se popis literature poredane i numerirane po abecednom redu prezimena autora (ili prvog autora). Ako je više radova istog autora, oni se navode po kronološkom redu objavljivanja od novijega prema starijemu.

Radovi se citiraju na sljedeći način:

a) iz knjige

Matković, H. (2006). *Na vrelima hrvatske povijesti*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Horvatić, Ž., Cvitanović, L. (1999). *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Zagreb: MUP RH.

b) iz članka

Solomun, D. (2006). *Ekonomski aspekti nacionalne sigurnosti*. *Policija i sigurnost*, 15(1–2), 1.–21.

c) iz dijela knjige ili zbornika

Josipović, I. (1996). *Pravni i politički aspekti nastanka Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju*. U: Šimonović, I., Vukas, B., Vukmir, B. (urednici). *Hrvatska i Ujedinjeni narodi*. Zagreb: Organizator, 183.–196.

d) iz diplomskog, magistarskog ili doktorskog rada ili disertacije

Pogačić, K. (2006). *Zadaci, ovlasti i mogućnosti Hrvatske gorske službe spašavanja u akcijama tražanja za nestalim osobama*. Diplomski rad. Zagreb: Policijska akademija, Visoka policijska škola.

Ako se autor koristio radom objavljenim na internetu, uz navedene podatke potrebno je navesti punu adresu internetske stranice i dan kada je stranica pregledana (npr. <http://www.mup.hr> – 20. 12. 2006.).

Sažetak

Na kraju teksta prilaže se sažetak **članka** napisan u trećem licu i preveden na engleski jezik. Ispod sažetka navode se ključne riječi prevedene na engleski jezik. Za članke koji ne podliježu recenziji nije potrebno izraditi sažetak članka, već samo naslov treba prevesti na engleski jezik.

Podaci o autoru

Rukopisi (koji se ne vraćaju) i dopisi (koji među ostalim sadrže: adresu autora, telefon za kontakt i/ili e-adresu, OIB, broj žiro računa i naziv banke) Uredništvu se šalju na adresu:

Policajska akademija, Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost, za časopis *Policija i sigurnost*, Avenija Gojka Šuška 1, 10 040 Zagreb, (policijaisigurnost@mup.hr).

Uredništvo

INSTRUCTIONS TO AUTHORS

General information

The journal “**Policija i sigurnost**” (*Police and Security*) publishes reviewed scientific and professional papers from the field of police science and law enforcement, criminal investigation, substantive criminal law, criminal procedure law and correctional law, international public and criminal law, national security, criminology, penology, victimology, forensic medicine, forensic psychology and psychiatry and related fields (the history of the police, forensic anthropology, criminal investigation statistics etc.). The journal also publishes papers in the columns: From practice to practice, Police procedures and Court practice, Views and Opinions, Reviews and Comments and Student’s papers. Before scientific and professional articles are published they are subjected to double-blind peer review process. Articles are published in Croatian and English.

The Editorial Board accepts manuscripts which have not been published and/or submitted elsewhere. The manuscript written in Microsoft Word format should be sent to the e-mail address: policijaisigurnost@mup.hr or on CD/DVD or USB stick to the following address:

Policijska akademija
Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost
Avenija Gojka Šuška 1, 10 040 Zagreb

Manuscript preparation

A manuscript should have up to 36 000 characters with spaces. The Editorial Board reserves the right to edit the manuscript according to general rules of journal editing.

The full name of the author (or multiple authors, separated by a coma) should be printed at the left-top corner of the first page, and their research-teaching and/or teaching title, the name of the institution and their position should be written in the footnote. The title of the paper should be written in capital bold letters in the centre, and it should be concise and informative.

Furthermore, the manuscript to be reviewed, should contain an abstract in Croatian and English, not exceeding 250 words, which summarizes the contents of the article, a general review of the topic, the methodology of work, the hypothesis, etc. The abstract is followed by keywords, not more than six.

A manuscript, should contain an introduction, a body (divided into headings and sub-headings) and a conclusion. The titles of the introduction, headings and conclusion should be written in capital letters, and the subheadings titles should be written in small letters. If there are pictures, graphs and other graphic illustrations within the text, the number and the caption should be written below (legend up to two lines). Footnotes are used for additional comments or explanations.

Citing references

Information on citing references or quoting directly from the text is written at the end of the text, or within the text – in parentheses. The citing reference should include the author's surname, the year of publication, and if the part of the text is quoted directly from the text, also the page numbers should be mentioned. [For example, for citing a reference (Dujmović, 2003) or quoting (Modly, 1996:53).]

At the end of the manuscript there should be a list of references numbered and listed in alphabetical order of authors' names. If more than one item by a specific author is cited, they should be listed chronologically (the latest first).

Types of references are as follows:

a) to a book

The author's surname, initials. (year of publication). *Title*. Place of publication: Publisher.

e.g. Cormack, D. (2000). *The Research Process in Nursing*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

b) to an article in a journal

The author's surname, initials. (Year of publication). *Title of article*. Title of journal, Volume number and (part number), Page numbers of contribution.

e.g. Turnbull, F. (2007). *Acupuncture for Blood Pressure Lowering*. *Circulation*, 115(24), 3048-3049.

c) to a book chapter or conference proceedings

The author's surname, initials. (Year of publication). *Title of article*. In: The editor's surname, initials. (editors). Title of the book or of the proceedings. Place of publication: Publisher, pages.

e.g. Josipović, I. (1996). *Pravni i politički aspekti nastanka Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju*. In: Šimonović, I., Vukas, B., Vukmir, B. (editors). *Hrvatska i Ujedinjeni narodi*. Zagreb: Organizator, 183.-196.

d) to unpublished theses

Rozenblit, J. W. (1985). *A conceptual basis for model-based system design*. PhD thesis. Detroit: Wayne State University.

e) to web sites

With all the above mentioned information it is necessary to write a full address of the web page and the access date, e.g. – accessed 12 July 2007).

Abstract

An abstract at the end of the manuscript should be written in the 3rd person singular and translated into English. The abstract is followed by keywords also translated into English. Abstracts are not required for those articles which are not sent to peer review. Only title of the article should be translated into English.

Information about the author

Manuscripts (non-returnable) and letters (which, among others, containing: the author's address, telephone number and/or e-mail address, personal identification number, giro account number and the bank's name) should be sent to the Editorial Board to the following address:

Policijska akademija, Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost, for the journal *Policija i sigurnost*, Avenija Gojka Šuška 1, 10 040 Zagreb, (policijaisigurnost@mup.hr).

The Editorial Board

Ispravak fusnote

Na zahtjev autora objavljujemo ispravak fusnote objavljene u članku „Obitelj kao etiološki čimbenik kaznenih djela povezanih sa zlouporabom opojnih droga kod adolescentske populacije” (Vol. 27, No.3/2018., 2018.), autora Gorana Livazovića i Igora Vuletića.

Fusnota glasi: “rad nastao kao dio aktivnosti projekta Hrvatski monitor nasilja” (stranica 271.) a ispravna fusnota trebala je glasniti:

“Istraživanje za ovu publikaciju provedeno je u okviru Uspostavno-istraživačkog projekta HRVATSKI MONITOR NASILJA: Istraživanje pojavnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (CroViMo), financiranog od strane Hrvatske zaklade za znanost (UIP-2017-05-8876).“

